

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLERDE VE DİNSEL GELENEKLERDE
BİTKİ İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abdülkadir ARI

1830206101

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİFTÇİ

ISPARTA-2022

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Dinlerde ve Dinsel Geleneklerde Bitki İnanışları**” adlı çalışmanın proje safhasından sonuçlanana kadarki süreçte bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, bilimsel çalışma etiğine ters düşecek bir davranışta bulunmadığımı, eserlerin kaynakçada belirtilen eserlerden oluşup kaynakçadaki eserlere atıf yaparak bilgileri kullandığımı belirtir ve onurumla beyan ederim.

Abdülkadir ARI

24.11.2022

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Abdülkadir ARI
Öğrenci Numarası	1830206101
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Dinler Tarihi
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİTÇİ
Tez Başlığı	Dinlerde ve Dinsel Geleneklerde Bitki İnanışları
Turnitin Ödev Numarası	1975246301

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...128.... sayfalık kısmına ilişkin olarak, 08/12/2022 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesininin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 15' tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/12/2022

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİTÇİ

(ARI, Abdülkadir, *Dinlerde ve Dinsel Geleneklerde Bitki İnanışları*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2022)

ÖZET

Tarih boyunca kadim dinlerde ve milletlerde bitkilerle ilgili çeşitli inanışlar görülmektedir. Bu çalışmada insanların geçmişten günümüze getirmiş oldukları bitki inanışları ortaya koyulacaktır. Geçmiş dinlerde ve günümüz dinlerindeki bitki inanışlarının çeşitleri ve toplumları nasıl etkiledikleri incelenecektir.

Tarih boyunca bitkilere kutsallık atfedilmiştir. Bazen de bitkiler, ticaret malı olarak kullanılmıştır. Bitkileri şifa malzemesi olarak kullanan toplumlardan da bahsetmek mümkündür. Doğumdan ölüme kadar hayatın her alanında bitkilerden yararlanıldığı görülmektedir. Bitkiler, dünya dinlerinde ve geleneklerinde kötü ruhlara ve hastalıklara karşı da koruyucu rol oynamıştır.

İnançların ve geleneklerin bitki inanışlarıyla alakalı temel dayanakları, inandıkları dinin kutsal kitapları ve halkların inanışlarıdır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinindeki bitkilerin kutsallık derecesi bu dinlerin kutsal kitaplarındaki bitki nitelendirmeleri ile doğru orantılıdır. Bazen bitki inanışları dinlerde ve geleneklerde birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Mitoloji, Mit, Bitki, Ağaç.

(ARI, Abdülkadir, *Beliefs in Plants in Religions and Religious Traditions*, Master's Thesis, Isparta 2022)

ABSTRACT

Throughout history, people have come across with various beliefs in plants in ancient religious and nations. Therefore, in this work, the beliefs in plants that people brought from the past to the present will be put forward. Varieties of the beliefs in plants in ancient and present religions and how they affect societies will be investigated.

Throughout history, holiness have been attributed to plants. Sometimes plants were used as trade items. It is also possible to talk about societies that used plants as healing materials. It is seen that plants were used in every aspect of life, from birth to death. Plants have also played a protective role against evil spirits and diseases in world religions and traditions.

The basic foundations of beliefs and traditions related to beliefs in plants are the holy books of the religions they believe and the beliefs of the peoples. The degree of sanctity of plants in Judaism, Christianity and Islam is proportional to the plant descriptions in their holy books. Sometimes beliefs in plants are similar to each other in religions and traditions.

Keywords: Mythology, Plant, Plant Culture, Mythology, Plant, Tree.

ÖNSÖZ

İnsan, fitratı gereği inanma ihtiyacı duyan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fitri ihtiyacı karşılamak için genelde aşkın bir varlığa inanmıştır. Bu aşkın varlığın dışında ikinci dereceden tanrısal varlıklara da inanmış ve bu varlıkları bitkilerle, hayvanlarla, dağlarla, tepelerle ilişkilendirmiştir. Bu ilişkilendirme sonucunda bazı bitkilere de kutsallık atfedilmiştir. Sonraki süreçte bitkiler hayatın her alanında yerini almıştır. Bu çalışmamızda dinlerin ve dinsel geleneklerin bitki inanışlarına değineceğiz. Başta Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam inancı olmak üzere geçmişte ve günümüzde varlığını sürdüren ve sürdürmekte olan bitki inanışlarından bahsedeceğiz. Amerikan mitolojilerinden Japon mitlerine kadar pek çok dinsel geleneğin de bitki inanışlarını ortaya koyacağız.

Giriş, sonuç ve dört bölümden oluşan bu tezin giriş kısmında tezin amacı, kapsamı ve sınırları anlatılmıştır. Kullanılan temel ve ikincil kaynaklar kaynakçada gösterilmiştir. Birinci bölümde geçmiş ve günümüz dinlerindeki çeşitli bitki inanışlarından bahsedilmiştir. Bitkilerin inanç bakımından kutsallık sebeplerine değinilmiştir. İkinci bölümde Yahudilikteki bitki inanışlarına atıfta bulunulmuştur. Tevrat'ta geçen bitkilerin kutsallık sebeplerinden bahsedilmiştir. Bir diğer bölümde ise Yahudi folkloruna göre bitki inanışlarından söz edilmiştir. Üçüncü bölümde İncil'de ve Hıristiyan folklorundaki bitki inanışları anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise Kuran'ı Kerim'de geçen bitkilerin mahiyetinden bahsedilmiştir. Hadis literatüründe bitkilerin kullanılış ve kutsallık biçimleri ele alınmıştır. Ayrıca Türklerin Müslüman olmasından sonra gelenekten gelen bitki inanışları ile İslam sonrası bitki inanışlarının birbiriyle ilişkisinden bahsedilmiştir.

Son olarak da sonuç bölümünde bitkilerin inanç sistemi üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin benzer bitki inanışları üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur. Günümüzdeki ve geçmişteki bitki inanışları arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayı tamamlarken özgün fikirleri, önerileri ve bilimsel çalışmalarıyla yolumu aydınlatan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİFTÇİ'ye, engin tecrübesiyle her zaman yardımcı olan Prof. Dr. Nasuh GÜNAY'a, gerek kaynak gerekse bilimsel etik kuralları konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Azize UYGUN'a teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın ilk günlerinden beri beni destekleyen ve bugünlere gelmeme vesile olan değerli anne ve babama en içten şükranlarımı sunarım. Yine bu süreçte benimle birlikte mücadele eden değerli eşime ve bana her zaman destek olan tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Abdülkadir ARI

ISPARTA, 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM ÇEŞİTLİ DİNLERDE BİTKİ İNANIŞLARI

1. GEÇMİŞ DİNLERDE BİTKİ İNANIŞLARI.....	7
1.1. Mezopotamya Dinlerinde Bitki İnanışları.....	7
1.1.1. Arpa.....	8
1.1.2. Hurma	8
1.1.3. Dağ Bitkisi/ Dadannu Otu	9
1.1.4. Ilgın Ağacı	9
1.1.5. Kamış.....	10
1.1.6. Selvi Ağacı.....	10
1.1.7. Sarbatu Ağacı.....	11
1.1.8. Nilüfer.....	11
1.1.9. Hayat Ağacı	11
1.1.10. Sedir Ağacı.....	12
1.1.11. Huluppu Ağacı	13
1.1.12. Nar Ağacı.....	14
1.2. Zerdüştilikte Bitki İnanışları	14
1.2.1. Nar Ağacı.....	15
1.2.2. Adamotu	15
1.2.3. Bersem Ağacı.....	15
1.2.4. Haoma Otu	15
1.2.5. Öd/Sandal Ağacı	16
1.2.6. Beyaz Hum Ağacı	16
1.3. Eski Mısır'da Bitki İnanışları	16
1.3.1. Arpa.....	17
1.3.2. Kışniş Otu	17
1.3.3. Nilüfer/Lotus Çiçeği.....	17
1.3.4. Buğday.....	18
1.4. Greko-Romen Kültüründe Bitki İnanışları.....	18

1.4.1. Adamotu	19
1.4.2. Adaçayı.....	19
1.4.3. Adasoğanı	20
1.4.4. Buğday.....	20
1.4.5. Meşe Ağacı	20
1.4.6. Dut Ağacı.....	21
1.4.7. Çam Ağacı	21
1.4.8. Devedikeni	22
1.4.9. Kekik	22
1.4.10. Dişbudak Ağacı.....	22
1.4.11. Maydanoz.....	23
1.4.12. Nane.....	23
1.4.13. Üzüm	23
1.4.14. Hurma Ağacı	24
1.4.15. Zeytin Ağacı.....	24
1.4.16. Gelincik.....	25
1.5. Amerikan Dinlerinde Bitki İnanışları	25
1.5.1. Tota Ağacı.....	26
1.5.2. Xochiquetzal	26
1.5.3. Acxoyatl.....	26
1.5.4. Karapazı.....	27
1.5.5. Lucuma Ağacı.....	27
1.5.6. Yaxche Ağacı.....	27
1.5.7. Ceiko Ağacı	28
1.5.8. Atzitziantlı	28
1.5.9. Patates.....	29
1.5.10. Kamış.....	29
1.6. Cermen Mitolojisinde Bitki İnanışları	30
1.6.1. Adamotu	31
1.6.2. Meşe Ağacı	31
1.6.3. Mayıs Ağacı.....	32
1.7. İskandinav Mitolojisinde Bitki İnanışları	32
1.7.1. Arpa.....	33
1.7.2. Meşe Ağacı	33
1.7.3. Ökse Otu	34
1.7.4. Hayat Ağacı	34
1.8. Eski Türk İncancında Bitki İnanışları.....	35
1.8.1. Ardıç Ağacı.....	35
1.8.2. Üzüm	35
1.8.3. Diken	36
1.8.4. Nar Ağacı.....	36
1.8.5. Kayın Ağacı	36

1.8.6. Çam Ağacı	37
1.8.7. Dut Ağacı.....	37
1.8.8. Elma Ağacı	38
1.8.9. Hayat Ağacı	38
1.8.10. Sedir Ağacı.....	39
1.8.11. Kavak Ağacı.....	40
1.8.12. Soğan/Sarımsak.....	40
1.8.13. Üzerlik Otu.....	41
1.8.14. Eğrelti Otu.....	41
2. GÜNÜMÜZ DİNLERİNDE BİTKİ İNANIŞLARI.....	41
2.1. Geleneksel Türk İnancında Bitki İnanışları	41
2.1.1. Ardiç Ağacı.....	42
2.1.2. Kayın Ağacı	43
2.2. Hinduizm’de Bitki İnanışları	43
2.2.1. Aşoka Ağacı.....	44
2.2.2. Nilüfer(Lotus)	44
2.2.3. Tulsi.....	45
2.2.4. Kaila ve Pipal Ağacı.....	45
2.2.5. Banyan Ağacı.....	46
2.2.6. Erik Ağacı	46
2.2.7. Sedir Ağacı	47
2.2.8. Pirinç.....	47
2.2.9. Durian Ağacı.....	47
2.2.10. Mango Ağacı.....	48
2.3. Budizm’de Bitki İnanışları	49
2.3.1. Nilüfer (Lotus)	49
2.3.2. Bodhi Ağacı	50
2.3.3. Buda Eli Meyvesi	51
2.3.4. Çay	51
2.4. Japon Dinlerinde Bitki İnanışları.....	52
2.4.1. Hayat Ağacı	52
2.4.2. Çam Ağacı	53
2.5. Çin Dinlerinde Bitki İnanışları	53
2.5.1. Nilüfer.....	54
2.5.2. Jian Mu Shu Ağacı	54
2.5.3. Nar Ağacı.....	55
2.5.4. Bambu Ağacı	55
2.5.5. Kışniş Otu	55
2.5.6. Dut Ağacı.....	56
2.5.7. Çam Ağacı	56
2.5.8. Ginseng Bitkisi.....	57
2.5.9. Tarçın Ağacı.....	57

2.5.10. Pirinç.....	57
2.5.11. Söğüt Ağacı.....	58

2. BÖLÜM

YAHUDİLİK'TE BİTKİ İNANIŞLARI

1. TEVRAT'TA BİTKİ İNANIŞLARI.....	59
1.1. Adamotu.....	60
1.2. Akasya Ağacı.....	60
1.3. Badem Ağacı.....	61
1.4. Buğday.....	61
1.5. Nar Ağacı.....	62
1.6. Hayat Ağacı.....	62
1.7. İncir Ağacı.....	64
1.8. Üzüm.....	64
1.9. Hurma Ağacı.....	65
1.10. Meşe Ağacı.....	66
1.11. Sedir Ağacı.....	67
1.12. Çam Ağacı.....	67
1.13. Günnük/Sığla Ağacı.....	68
1.14. Diken.....	68
1.15. Gofer Ağacı.....	69
1.16. Pelinotu.....	69
1.17. Çınar Ağacı.....	70
1.18. Zeytin Ağacı.....	70
2. YAHUDİ FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI.....	71
2.1. Buğday.....	71
2.2. Elma Ağacı.....	72
2.3. Hayat Ağacı.....	73
2.4. Hurma Ağacı.....	73
2.5. Servi Ağacı.....	74
2.6. Nar Ağacı.....	74
2.7. Pirinç.....	74
2.8. Badem Ağacı.....	75
2.9. İncir Ağacı.....	75

3. BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK'TA BİTKİ İNANIŞLARI

1. YENİ AHİT'TE BİTKİ İNANIŞLARI.....	76
1.1. İncir Ağacı.....	77
1.2. Üzüm.....	77

1.3. Hurma Ağacı	78
1.4. Delice	78
1.5. Diken.....	79
1.6. Zeytin Ağacı.....	79
1.7. Hardal.....	79
1.8. Mür Ağacı	80
1.9. Yaşam /Hayat Ağacı	81
2. HİRİSTİYAN FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI	81
2.1. Çam Ağacı.....	82
2.2. Elma Ağacı.....	82
2.3. Adamotu.....	83
2.4. Çarkıfelek Çiçeği	83
2.5. Zeytin Ağacı.....	83
2.6. Hayat Ağacı.....	84
2.7. Çilek.....	84
2.8. Gül	84

4. BÖLÜM **İSLAM'DA BİTKİ İNANIŞLARI**

1. KURAN'I KERİM'DE BİTKİ İNANIŞLARI.....	86
1.1. Zeytin Ağacı.....	87
1.2. Hurma Ağacı	87
1.3. Üzüm.....	88
1.4. İncir Ağacı.....	88
1.5. Zakkum Ağacı	89
1.6. Sedir/ Ilgın Ağacı.....	89
1.7. Nar Ağacı	89
1.8. Soğan/Sarımsak	90
1.9. Rıdvân Ağacı/Şeceretü'r-Rıdvân.....	90
1.10. Hardal.....	90
1.11. Tuba Ağacı	91
2. HADİS LİTERATÜRÜNDE BİTKİ İNANIŞLARI.....	91
2.1. Sidre Ağacı/Sidretü'l Münteha.....	91
2.2. Gargat Ağacı.....	92
2.3. Hurma Ağacı	93
2.4. İncir Ağacı.....	94
3. TÜRK/İSLAM FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI.....	94
3.1. Buğday	95
3.2. Çam Ağacı.....	95
3.3. Çitlembik Ağacı.....	96
3.4. Ceviz Ağacı	97

3.5. İğde Ağacı	97
3.6. Dut Ağacı	98
3.7. Süpürge Otu.....	98
3.8. Hayat Ağacı.....	99
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	105
ÖZGEÇMİŞ	114

KISALMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr.	: Doktor
Düz.	:Düzenleyen
Ed.	: Editör
M.Ö.	: Milattan Önce
Nr.	: Numara
R.	: Rumi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve Diğerleri

GİRİŞ

Doğadaki tüm hayvanlar, bitkiler ve insanlar bir dengenin ürünüdürler. Mitolojilerde bitkiler tanrıların insana verdiği en değerli armağan olarak ele alınmıştır. Bitkilerin çoğu insanlığın hizmetindedir ve insanın yaratılışından itibaren bitkilerle olan ilişkisi başlamıştır.¹

En eski çağlardan beri tüm dünyada insanlar bitkilerden faydalanmıştır. Genellikle besin maddesi olarak kullanılan bitkilerin zehirli olup olmadığı ya deneme yanılma yoluyla ya da sezgi yoluyla anlaşılmıştır. Zaman içinde hangi bitkinin nasıl kullanılacağı öğrenilmiştir.

Bitkilerin kullanımı insanlık tarihi kadar eskidir. Önceleri sadece gıda maddesi olarak kullanılan bitkiler, zamanla hayvanlar üzerinde kullanılmış ve sonuçlarına göre insanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar, bitkiler üzerindeki bilgi ve tecrübelerini zaman içinde nesilden nesle aktarmıştır. Başlangıçta gıda olarak kullanılan bitkiler bu aktarma işlemi esnasında zamanla büyü, adak, tütsü vb. şekillerde de kullanılmaya başlanmıştır. Tarih boyunca insanlar şaman, otacı, hekim gibi meslek sahiplerinin faaliyetleriyle bitkilerin iç dünyasını tanımaya çalışmıştır. Bu süreçte insanlar bitkilere kutsal anlamlar yüklemeyi de ihmal etmemişlerdir.²

Kuzey Irak'ta 1957'de başlayan kazılarda mezarın içinde bitki kalıntılarına ulaşılmıştır. Bu veriler bitki-insan ilişkisinin başlangıcından birisidir. 60 bin yıldan fazla tarihi olan bu mezarın bir din adamına ait olduğu düşünülmektedir. Bu mezarda kanarya otu, mor sümbül, gül hatmi, peygamber çiçeği gibi bitkiler bulunmuştur. 60 bin yıldan eski bir mezarda bulunan bitkilerin günümüzde hala şifa beklenerek kullanılıyor olması, insan ve bitki arasında geçmişten gelen bir bağ olduğunu desteklemektedir.³

Medeniyetler, bitkilerle tam olarak bütünleşmişlerdir. Bu bütünleşmeyi eski Roma, Mısır, Çin, Orta Avrupa'da yazılan eserlerde görüyoruz. Çünkü milattan

¹ Gezin, Deniz, *Bitki Mitosları*, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 5.

² Ed. Genç, Lütfi, "*Tıbbi ve Aromatik Bitkiler*", Eskişehir, 2007, s. 3-7.

³ Lewin, Roger, *Modern İnsanın Kökeni*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1998, s. 15.

önceki dönemlerden bu yana bitkilerle ilgili yazılan onlarca kitap günümüze kadar gelmiştir. Her medeniyet, yaşadığı coğrafyaya göre bitki yetiştirmiştir. Örneğin Orta Avrupa medeniyeti daha çok arpa, buğday yetiştirirken Çin medeniyeti ise pirinç yetiştirmiştir. Sümerlerin de hurma yetiştirdikleri, soğan, arpa ve susam ettikleri, bugün kesin olarak bilinen bir gerçektir. Uygarlık ilerledikçe insanlar bitkilerden yalnız faydalanmakla kalmamış, aynı zamanda onlara manevi değerler de atfetmişlerdir. Her topluluk çeşitli bitkileri, özellikle de bazı ağaçları kutsal addetmiştir. Bazı topluluklarda çiçek ve yeşil bitki sevgisine de rastlanır. Örneğin Mısır abidelerinin sütunlarında ve özellikle sütun başlarında süs amacı ile yapılan çiçek veya çiçek demeti ve yaprak resimleri bu sevgiyi göstermektedir.⁴

Bitkilerle tedavi en eski iyileştirme yoludur. M.Ö. 3000 yıllarında Asur, Babil ve Sümer medeniyetlerine baktığımızda hastalıkların giderilmesi için büyü ve bitkisel ürünlerin kullanıldığını görmekteyiz. Hitit tabletlerine bakıldığında hastalığın Tanrı tarafından insanlara gönderilen bir ceza olduğuna rastlanılır. Bu cezanın giderilmesi için ise bitkilere başvurulduğu anlaşılmaktadır. Eski Mısır uygarlığında 800 kutsal bitkiden, tıp bilgini Hipokrat'ın eserlerinde ise 400 şifalı bitkiden bahsedilmektedir.⁵

Bitki mitolojileri içerisinde “ağaç” ayrı bir önem taşır. Çünkü en yaygın efsaneler ağaçlar üzerine yazılmıştır. Toplumlar genelde ağaçlara sembolik anlamlar yüklemişlerdir. Ağaç ölümsüzlüğün, sonsuzluğun, bereketin, doğurganlığın sembolüdür.⁶ Ağaçlar, doğanın eşsiz bir parçasıdır. İnsan yaşamının ilk anlarını etkileyen ağaç insanla özdeşleşmiştir. İnsanlar ağaçlara farklı anlamlar yüklemiştir. Bu yüzden toplumlara göre ağaçların kutsal olmalarının bir nedeni vardır. Kimisi ağaç altında dua etmiştir. Kimisi ağaç altında evlenmiş, kimisi de ağaç dallarına çaput bağlamıştır. Toplumlar ağaçları ya tanrı olarak görmüş ya da tanrıya ulaşan bir aracı olarak değerlendirmiştir. Ağacı hayatın merkezine koyan toplumlar ona “*hayat ağacı*” ismini vermiştir. Toplumlar ağaçlarla öylesine bütünleşmiştir ki mitleri ve efsaneleri günümüze kadar gelmiştir.

⁴ Karamanoğlu, Kamil, *Farmasötik Botanik*, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s. 3-18.

⁵ Asımgil, Adil, *Şifalı Bitkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 7-9.

⁶ Öztürk Ateş, Şenay, “Yakındoğu Demir çağ Uygarlıklarında Hayat Ağacı İnancı”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Diyarbakır, 2012, s. 9-13.

Ağaç, ataların gücünü, doğumu, ölüm ve sonrasını, sağlığı, hastalığı kısacası hayatın her alanını simgeler. Bu nedenle ağaçlar dini ritüellerde ve hastalık tedavilerinde kullanılmıştır. İşte bu yüzden eskiden beri ağaçlar dinsel bir nesne görünümündedir. Toplumlar kendilerine ağaçlarla ilgili mit ve efsaneler geliştirmiştir. Hayat ağacı veya kozmik ağaç bu mitlerin en bilinenleridir. Hayat ağacı figürü tüm dünya kültürlerinde ortak bir mirastır.⁷

Fıtratı gereği insanoğlu kutsal ve aşkın bir varlığa inanma ihtiyacı duymuştur. Kutsal düşüncesi en ilkelinden günümüzün en gelişmiş dinlerine kadar bütün dinlerde ortak bir fenomendir. Aynı zamanda kutsal, toplumları ayakta tutan önemli unsurlardan biri olmuştur. Kutsal olan kendisini olduğu gibi göstermemiş, bazen çeşitli varlıklar aracılığıyla göstermiştir. Pek çok varlıkta kutsalın tezahür ettiği düşünülür. Bu varlıkların en önemlilerinden birisi de 'ağaç'tır. Bu nedenle ağaç ve ağaçtan elde edilen malzemeler ve bazı bitkiler, dünyanın hemen hemen bütün kültürlerinde önemli bir yere sahip olmuş ve dini hayatta kullanım alanı bulmuştur.⁸

⁷ Öztekin, Selma, "Dinlerde Hayat Ağacı", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2008, s. 1.

⁸ Öztekin, s. 2.

TEZİN AMACI

Bu tezde insanlık tarihiyle birlikte var olan bitki inanışlarının dini ve kültürel düzeyde nasıl kullanıldığı anlatılmaktadır. Fıtratı gereği aşkın bir varlığa inanma ihtiyacı duyan insanoğlu, şüphesiz bazı dönemlerde kendisine yakın hissettiği için bazı bitkilere kutsallık atfetmiştir. Bizim de amacımız dinlerde ve dinsel geleneklerde kutsal kabul edilen bu bitkilerin kutsallık sebeplerini ortaya koymak olacaktır. Bitkilere kutsallık atfeden insanoğlu, bunu gelişigüzel yapmamış, belirli olaylar veya tecrübeler sonucu bazı bitkileri kutsal saymıştır. Bu kutsallığın sebebi bitkinin kişiye şifa vermesi, bitkinin besin olarak tüketilmesi veya daha farklı sebeplere dayanabilmektedir.

Giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşan bu tezde, bitkilerden kutsal kaynaklarda veya dinsel geleneklerde nasıl bahsedildiğini ifade etmeye çalıştık. Kutsal kaynaklarda veya dinsel geleneklerde geçen bu bitkilerin kültürlerarası ilişkilerini ortaya koymaya gayret gösterdik. Farklı bölgelerde yetişen bitkilere aynı anlamlar yüklenmesinin sebeplerini ortaya koymaya çalıştık.

TEZİN KAPSAMI, SINIRLARI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada dinlerdeki ve dinsel geleneklerdeki bitki inanışlarına değinilecektir. Bu inanışları belirlerken dinlerin kutsal metinlerinde ve dini folklorunda kullanıldığı şekliyle temellendirme yapılacaktır. Ayrıca kutsal metinlerde geçen bitkilerin sadece dini yapılarından değil aynı zamanda onların sosyo-ekonomik rollerinden de bahsedilecektir.

Çalışmada gerek kaynak yetersizliği, gerekse maddelerin azlığı nedeniyle Afrika ve Avustralya dinlerindeki bitki inanışlarını konu dışında tutulacaktır. Onun haricindeki dinlerin ve dinsel geleneklerin kutsal kitap veya gelenek merkezli bitki inanışları ele alınacaktır.

Tezde karşılaştırma yöntemi kullanımı tercih edilecektir. Dinlerin birbirleriyle etkileşimlerini anlatmaya gayret gösterilecektir. Coğrafi olarak birbirinden uzak olan medeniyetlerin ortak bitki inanışlarına sahip olabilme nedenlerine değinilecektir. Temel araştırma yöntemini kullanarak da kaynaklarına erişebildiğimiz bitki inanışları incelenecektir.

TEZİN KAYNAKLARI

Tezin konusu dinlerde ve dinsel geleneklerde bitki inanışları olduğundan dolayı kaynak olarak genelde Yahudilik için Tevrat'a (Eski Ahit), Hristiyanlık için İncil'e (Yeni Ahit), İslamiyet için Kuran'ı Kerim'e başvurulmuştur. Kutsal kitaplar haricinde ansiklopedik kaynaklar, internet siteleri ve mitoloji kitaplarından yararlanılmıştır. Deniz Gezgin'in "Bitki Mitosları", Suzan Alula'nın "Yahudilikte Kavram ve Değerler", Samuel Noah Kramer'in, kitapları sıkça kullanılan kaynaklar arasındadır. Ayrıca James Frazer, Donald Mackenzie, Annemarie Schimmel gibi dinler tarihçilerinin muhtelif eserlerinden de yararlanılmıştır. Ellen Dugan'ın "Bitkisel Büyü" kitabı da sıkça kullanılan eserlerdendir.

1. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ DİNLERDE BİTKİ İNANIŞLARI

Din, ilk insan ile başlayıp günümüze kadar devam eden bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden insanlığın her döneminde dine ve dini inançlara rastlanmaktadır. Din, pek çok farklı kelimeyle ve sınıflandırmayla ifade edilmiştir. Hatta bu sınıflandırmalar kitap olacak düzeye erişmiştir. Dinlerin sınıflandırılmasında, yaşanan çevrenin ve coğrafyanın, ait olunan kültürün etkisi büyüktür. Bu yüzden dinlerin sınıflandırılmasında bütünlük sağlanabilmiş değildir. İslam coğrafyasında yapılan din tanımı ile Hıristiyan veya Budizm coğrafyasında yapılan din tanımlamasında farklılıkların olması doğaldır. Ama hepsinde bir din tanımlaması olduğu bir gerçektir. Sıradan kimselerin kendi dinlerini kurduklarına dair beyanları o kişilerin din kurduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla dinin de kendine göre belirli ilkeleri olması gerekmektedir. Bu ilkeleri taşımayan yapıları din olarak ifade etmek doğru değildir. Bu ilkelerin bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz: 1. Tanrı inancı, 2. Kutsallık inancı, 3. Ahiret inancı, 4. Peygamber inancı, 5. İman, ibadet ve ahlak, 6. Kitap inancı vb.⁹

Teologların çalışmalarına baktığımızda ise dinleri sınıflandırırken hak din-batıl din, ilahi-ilahi olmayan din şeklinde kategorizasyon görmekteyiz. Başka bir sınıflandırma ise tekâmülcü, fenomenolojik ve coğrafi sınıflandırma şeklindedir. Fenomenolojik sınıflandırmada daha çok dinlerin temel özellikleri ve dini hayat ele alınır. Fenomenolojik sınıflandırmada da günümüzde mensubu olmayan dinler (Mezopotamya, Mısır, Amerika Dinleri vb.), günümüzde mensubu olan etnik dinler (Yahudilik, Hinduizm, Sihizm vb.) ve evrensel dinler (İslam, Hıristiyanlık, Budizm vb.) şeklinde kategorizasyonlar karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi olan ise dinin ortaya çıktığı ve yayılım gösterdiği coğrafi bölge esas alınarak yapılandırılır¹⁰

Dinler tarihi, iki yönüyle dikkat çekmektedir. Bunlardan birisi tarihi yönüdür. Tarihi yönde dinlerin doğuşu ve gelişmesi kronolojik olarak ele alınır. Diğer yönü ise

⁹ Küçük, Abdurrahman / Tümer, Günay, vd. *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017, s. 3-5.

¹⁰ Aydın, Mahmut, *Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2021, s. 47-48.

mukayeseli yönüdür. Mukayeseli yönde ise dinlerin birbiriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları açıklanır.¹¹

Dinlerin sınıflandırılması konusunda dinler tarihçileri arasında farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bu çalışmada dinler tarihçileri tarafından da oldukça fazla kullanılan fenomenolojik ve coğrafi sınıflandırmayı kullanılacaktır. Tez konusunun daha iyi anlaşılması ve anlam karmaşasının olmaması için dinler tarihinin mukayeseli yönü de kullanılacaktır. Bu başlık altında geçmiş dinler ve günümüz dinlerindeki bitki inanışları incelenecektir.

1. GEÇMİŞ DİNLERDE BİTKİ İNANIŞLARI

Geçmiş dinler, günümüzde mensubu olmayan dinler şeklinde anlaşılmalıdır. Bu dinler, tarih içerisinde yaşamış toplumların benimsedikleri din veya inanç biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde mensubu olmayan dinlerin bitkiyle olan bağları bu başlık altında incelenecektir. Geçmişte yaşamış toplumların bitkilerle ilgili inanışları ve mitleri ele alınacaktır.

1.1. Mezopotamya Dinlerinde Bitki İnanışları

Ortadoğu coğrafyasında Fırat ve Dicle nehirleri arasında uzanan bereketli topraklara Mezopotamya denmektedir. Mezopotamya halkları, nehirlerin taşıdığı suları, inşa ettikleri sulama kanallarıyla en uzak noktalara kadar götürmüşlerdi. Ayrıca kurdukları şehirler ve dini yapılarıyla düzenli hayatı yaşayan bir toplum olmuşlardır. Mezopotamya halkları, sulama kanallarını iyi kullandıklarından dolayı tarımda da öne çıkmışlardı. Ahiret inancı zayıf olan Mezopotamyalılar daha çok günlük hayatta kullandıkları nesnelere anlamlar yüklemişlerdir.¹²

Yerleşik düzende yaşayan Mezopotamya halkları tarımın da etkisiyle pek çok bitki türünü evcilleştirmiş olmalıdır. Evcilleşen ve tarımı yapılan bu bitkiler hayatın birer parçası olmuştur. Mezopotamya halkları bazen bu bitkileri kutsal bir varlık olarak görmüştür. Bazı durumlarda bitkiler ve ağaçlar tanrılarla özdeşleştirilmiştir. Bazı ağaçlar ise tanrıların ikametgahı vazifesi görmüştür. Destanlarda bazı bitkilerin

¹¹ Karaman, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul, 2021, s. 41.

¹² Aydın, 2021, s. 93-94.

doğüstü güçleri olduğu anlatılmıştır. Bu bölümde dini açıdan önemli görülen bitkilerin Mezopotamya halklarının yaşamında oynadıkları rolleri ele alınacaktır.

1.1.1. Arpa

Arpa, Mezopotamya medeniyetleri içinde üretimi ve tüketimi oldukça fazla olan bitkidir. Mezopotamya medeniyetlerinin vazgeçilmez içeceği olan biranın arpadan yapılması arpayı daha da önemli kılmaktadır. Arpa sosyal yaşamında bir parçasıdır. Şöyle ki bir baba oğluna nasihat ederken bile eve arpa getirmesinin gerektiğini vurgulamaktadır.¹³ Dolayısıyla arpanın sosyal hayatın bir parçası olduğu da bir gerçektir. Hitit mitolojisinde tarım tanrısı olarak geçen Tanrıça Şala elinde arpa sapı tutarak tasvir edilmiştir.¹⁴

Mezopotamya uygarlıklarının tümünde bulunan ve baharın gelişi olarak adlandırılan günümüzdeki karşılığı Nevruz Bayramı olan “*akitusegurku*”, Sümerlerde arpa ekim bayramı olarak bilinmektedir.¹⁵

Baharın gelişini ifade eden bayram olan nevruz, ilkbahar aylarında kutlanmaktadır. Ancak arpa ekim zamanı sonbahar dolaylarındadır. Bu yüzden Sümerlerin Nevruz Bayram'ıyla, arpa ekim bayramının aynı zamanda olması pek mümkün değildir. Ancak binlerce yıl önce arpa ekiminin ilkbahar aylarında yapıldığı kabul edilirse, Sümerlerin nevruz bayramıyla mevsimsel uyum sağlanabilir.

1.1.2. Hurma

Ortadoğu toplumlarının hepsinde kutsal bir bitki olan hurma, büyük saygı görürdü.¹⁶ Asur tanrılarının hepsi gökyüzüne doğru uzayan hurma ağaçlarına benzetilmiştir. Nasıl hurma dalları iç içe geçmişse tanrılarda bu şekilde birlik içindedirler.¹⁷ Enlil ve İştär gibi tanrıçalara sunulan sunumların arasında hurma

¹³ Arslantaş, Yüksel, “Mezopotamya'nın Faunası ve Florası”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uluslararası Dördüncü Orta Doğu Semineri*, Elazığ, 2009, s. 423.

¹⁴ Black, Jeremy, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, Çev. Necdet Hasgül, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 193.

¹⁵ Demirci, Kürşat, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2013, s. 61.

¹⁶ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Din Fenomenolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2011, s. 55.

¹⁷ Demirci, s. 17.

dallarını görmekteyiz.¹⁸ Hurma ağacını önemli kılan başka bir sebep ise büyü ritüelleri öncesinde hurma dallarının temizlik amaçlı kullanılmasıdır.¹⁹

Sümer tabletlerinde hurmanın ilaç yapımında da kullanıldığı görülmektedir. Hurma ağacı birlikteliği, diriliği de sembolize eder.²⁰ Hurma ağacının lifli yapısı, onun tıbbi uygulamalarda da kullanılmasına olanak sağlamıştır.

1.1.3. Dağ Bitkisi/ Dadannu Otu

Cinsel gücü artırmak için kullanılan dağ bitkisi otu Hitit büyülerinin vazgeçilmez bir unsurudur.

“Eğer bir erkeğin cinsel gücü Nisan ayında tükenirse; bir erkek keklik yakala, kanatlarını yol, boğazını kopar ve onu yassılaştır, üzerine tuz serpererek kurut. Dağ bitkisi “dadannu-otu” ile ez, bira ile içmesi için ona ver ve sonra o cinsel gücüne kavuşacaktır.”²¹

1.1.4. Ilgın Ağacı

Babil’de Tanrı Şamaş ile özdeşleşen ılgın ağacını önemli kılan sebep ise ılgın ağacının mabet yapımında kullanılmasıdır. Aynı zamanda ritüel esnasında okunan dualarda da tanrılar özellikle ılgın ağacı ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca ılgın ağacından tanrıların heykellerini yapan Babil halkı, ılgın ağacını tanrının eti ve kemiği olarak da nitelendirmektedir.²²

“Šamašbēhurabūdayyanuṣīrupāqidkiššatšamē u eršetim

Atta eṣemtiilūtibīnuqudduṣīiṣuella ana bunnannēšalmi”

“Šamaš büyük efendi, yücehakim, tüm yeryüzü ve gökyüzünün hakimi

Sen tanrısals, saf ılgın, yontuların kutsal ağacı”²³

¹⁸ Demirci, s. 58.

¹⁹ Demirci, s. 75.

²⁰ Kramer, Samuel Noah, *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 22.

²¹ Kılıç, Yusuf – Başol, Serkan, “Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri Ve Ahşap Nesnelere”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2015, C. 2, S. 6, s. 33.

²² Ay, Şeyma, “Mis Pi” - “Pit Pi” Ritüelleri Ve Eski Mezopotamya’da İnsan Tanrı İlişkisi”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2013, S.15, s. 9.

²³ Ay, s. 8.

İlgün ağacı susuzluğa ve kuraklığa karşı dirençli olup uzun ömürlü bir ağaçtır. Dirençli ve uzun ömürlü olmasından dolayı tanrıların gücüyle özdeşleştirilmiş olabilir.

1.1.5. Kamış

'Uruk vazosu' olduğu bilinen bir tarihi eserin içinde, İnanna'nın sembolü olduğu düşünülen iki demet kamış bulunmuştur. Bu eserler Bağdat Müzesi'nde sergilenmektedir.²⁴Kamış, Mezopotamya medeniyetlerinde hem dini hem de ticari anlamda önemliydi. Kamış tarlalarına ayrı bir özen gösterilirdi. Kamış tarlaları özenle korunurdu. Sümerler, dini törenlerden sepet/halı dokumacılığına kadar hayatın pek çok alanında kamışı kullanırlardı.²⁵Ölü gömme törenlerinde kullanılan üfleme çalgının kamıştan yapıldığı bilinmektedir. Kamışın çıkardığı ses üzüntüyü simgelemektedir.²⁶

Sümer ve Akad inancına göre rüzgâr esnasında kamıştan çıkan uğultu sesi tanrıların konuşmasıdır.²⁷

Kamış, Maya, Aztek ve İnka uygarlıklarında da en fazla üretilen ve tüketilen bitkilerden birisidir. Mezopotamya bölgesi ile Amerika kıtasının birbirine olan uzaklığına rağmen benzer inançları paylaşması da tesadüfî olmamalıdır. Bu benzerliklerde insanın dolaya olan ilgisinin ve doğadaki bitkilerle olan tecrübelerinin büyük bir rolü olsa gerektir.

1.1.6. Selvi Ağacı

Asur abidelerinde kutsal bir ağaç olan selvi, imanın belirtisi olarak zikredilmekte, ölümsüzlüğün simgesi olarak da anlatılmaktadır. Devamlı yeşil kalmasından dolayı hayat ağacının selvi ağacı olacağı inancı yaygındır.²⁸Yaz-kış sürekli yeşil kalmasından dolayı selvi ağacının ölümsüzlükle ilişkilendirilmesi muhtemeldir.

²⁴ Kinal, Firuzan, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 43.

²⁵ Kramer, s. 12.

²⁶ Çığ, Muazzez İlmiye, *Uygarlığın Kökeni Sümerliler I*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 48.

²⁷ Altunay, Erhan, *Paganizm 2 Mezopotamya-Mısır*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2015, s. 133.

²⁸ Soury, Jules, *Karşılaştırılmalı Mitoloji Işığında İsrail Dini*, Çev. Harun Güngör - H. İbrahim Açmaz, AQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 20.

1.1.7. Sarbatu Ağacı

Ne tür bir ağaç olduğu bilinmeyen sarbatu ağacı, geniş yapraklı ve yeşil bir ağaç olarak Sümer tabletlerinde anlatılmaktadır. Efsaneye göre Şukalletuda adlı bahçıvan bu ağacı, bahçesindeki diğer ürünleri zararlı güçlerden korumak için dikmiştir. Gökyüzü tanrısı İnanna ise dinlenmek için bir gün yeryüzüne iner. Sarbatu ağacını görür ve onun altında uzanır. İnanna, ağacın altında uzanırken bahçıvan tarafından tecavüze uğrar. İnanna bu işin peşine düşmüştür. Ama tabletin devamı okunamadığı için ağaca dair inanışlarla ilgili bir sonuç elde edilememiştir.²⁹

1.1.8. Nilüfer

Nilüfer, Hitit uygarlığında hayat simgesi olarak kullanılan bir bitki olması nedeniyle önemlidir. Hayatın pek çok alanında da süsleme ögesi olarak kullanılmıştır.³⁰ Çin ve Hint inançlarında da hayatın sembolü olan nilüfer, Hitit kültüründe de bu önemini korumuştur.

1.1.9. Hayat Ağacı

Mezopotamya kültürlerinin hepsinde yaşamın bir parçası olan ağaç inancından söz etmek mümkündür. Yaşamın parçası olan bu ağaç “kutsal ağaç”, “hayat ağacı”, “yaşam ağacı”, “kozmik ağaç” gibi isimlerle anılmaktadır. Akad edebiyatına ait bir ilahide hayat ağacı, tanrıların ikametgâhı olarak tanımlanmıştır.³¹

Babil’de kutsal kabul edilmiş bir ağaç olan “kiskanu” ağacı sadece bir tapınma nesnesi değildir. O ağaç aynı zamanda kozmik ağaç olarak da nitelendirilmektedir. Babil halkı, tanrının ellerini hayat ağacından uzattığına ve insanlara hayat suyunu bu ağaçtan dağıttığına inanmaktadır.³²

²⁹ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Sümer*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 399.

³⁰ Aslan, Seher, “Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014, s. 69.

³¹ Öz, Cüneyt, “Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 11, s. 214.

³² Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, Alfa Basım, İstanbul, 2017, s. 273.

Sümerlerde ise yaşam ile ölüm arasındaki döngü ile alakalı bir ağaçtan bahsedilmektedir.³³ Sümer efsanelerinde “*kutsal ağaç/doğum bitkisi*” göze çarpar. Daha da ötesinde yaratılış, hayat ağacıyla başlamıştır. Sümer bereket tanrısı Dumuzi veya Tammuz hayat ağacıyla temsil edilmektedir.³⁴

Asur sanatında oldukça yaygın olan hayat ağacı motifi ise sarayın içini ve dışını süslemede, taht ve resmi odalarda bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrıca kabartma kuşaklar, tapınak duvarları ve özellikle kral mühürlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hayat ağacının bu kadar çok kullanılması, onun kült unsuru olmasından dolayıdır.³⁵ Asur hayat ağacı inancında Sümerlere ait izler görmek mümkündür. Sümerlerde Tanrı Dumuzi’yi simgeleyen hayat ağacı Asurlarda ise kralın simgesi olması yönüyle benzerlik gösterir.³⁶

Hemen hemen bütün toplumlar ağaçlarla ilgili benzer inançlar geliştirmiştir. Özellikle “*hayat ağacı*”, “*kozmetik ağaç*”, “*dünya ağacı*” şeklinde ifade edilen hayat ağacı miti, toplumlar arasında benzerlik gösterir. Özellikle Mezopotamya mitlerinde hayat ağacını sıkça görmek mümkündür. Hayat ağacı bazen tanrıları, bazen doğum ile ölüm arasındaki dengeyi, bazen de çeşitli dini motifleri temsil etmiştir.

1.1.10. Sedir Ağacı

Asur kralı Nebukadnezzar, halkına kendisinin güçlü olduğunu kanıtlamak için büyükçe sedir ağacını devirmiştir. Sedir ağacını devirmenin anlamı ise güçlü bir kral olduğunu göstermektedir.³⁷ Başka bir Asur kralı olan ‘*Asur-nasir-apli*’ ise Mamu tapınağının direklerini ve giriş kapısını sedir ağacından yaptırmıştır.³⁸ M.Ö. 700’lü yıllarda yapılan Sin-ahhe-riba Sarayı’nın kitabesinde ise sedir ağacından soylu ve ulu bir ağaç olarak bahsedilmektedir.³⁹ Asurların doğurganlık gücüne sahip olduğuna inandıkları ağaç ise sedir ağacı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰

³³ Çevik, Nevzat “Hayat Ağacı’nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”, *Anadolu Araştırmaları* 15, 1999, s. 335-367.

³⁴ Öztekin, s. 43.

³⁵ Çevik, s. 336.

³⁶ Öztürk Ateş, s. 33.

³⁷ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Asur*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 135.

³⁸ Narçın, *A’dan Z’ye Asur*, s. 260.

³⁹ Narçın, *A’dan Z’ye Asur*, s. 342.

⁴⁰ Öztürk Ateş, Şenay, “Yakındoğu Demirçığ Uygarlıklarında Hayat Ağacı İnancı”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Lisans Tezi)*, Diyarbakır, 2018, s. 21.

Sümerler, kendi krallarının sedir ağacı gibi gölge yaparak kendilerini koruduğuna inanmaktaydılar. Gılgamış Destanı'nda ise Gılgamış'ın ölmeden önce halkına büyük bir iyilik yapmak istediği yazar. Bu iyiliğin ise kutsal sedir ormanının bekçisi Humbaba'yı öldürmek ve Uruk şehrine sedir kerestesi getirmek olduğu belirtilir.⁴¹

Sedir ağacı yüzlerce yıl yaşayabilen ve elli metreye kadar uzayabilen, her dönem yeşil kalan hoş kokulu bir ağaçtır. Bu özelliklerinden dolayı kutsal bir varlık olarak kabul edilmiş olabilir. Sedir ağacının uzun süre yaşaması ve boyunun uzun olması onun tanrılarla ilişkisini göstermektedir.

1.1.11. Huluppu Ağacı

Sümer Tanrısı İnanna nehir kenarından hangi ağaç olduğu tam bilinmeyen kutsal bir ağacı Ereğ şehrine getirerek onu toprağa gömmüştür.⁴² İnanna, bu ağaçtan kendisine yatak ve sandalye yapmak istemiştir.⁴³ Gılgamış'ın babası olduğuna inanılan Lilit'in evi Gılgamış Destanı'na göre Fırat Nehri kenarındaki huluppu ağacının üstündedir. 'Zu' adlı mitolojik kuşun huluppu ağacına yuva yapması üzerine Lilit o ağacı terk etmiştir.⁴⁴

Başka bir anlatıda ise Tanrıça İnanna bahçesine huluppu adında bir ağaç diker. İnanna'nın düşmanları bu ağacı kesmeye çalışır. Gılgamış, İnanna'ya ağacı korumada yardım eder. İnanna'da Gılgamış'a teşekkür etmek amacıyla huluppu ağacından "pukku" ve "mukku" adında sihirli davul ve tokmak yapar. Bu davul ve tokmaktan çıkan ses huluppu ağacının sesidir. Bu sesin tanrıyla konuştuğuna inanılır.⁴⁵ Ünlü Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ, huluppu ağacının söğüt ağacı olabileceğini ifade etmektedir.⁴⁶

⁴¹ Gılgamış Destanı, Çev. Said Maden, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 13.

⁴² Demirci, s. 19.

⁴³ Çığ, s. 145.

⁴⁴ Demirci, s. 38.

⁴⁵ Öztekin, s. 71.

⁴⁶ Çığ, s. 145.

1.1.12. Nar Ağacı

Anadolu Hitit tanrısı Kuba'nın sembolü olan nar, Hititlerde bereket ve doğurganlığı temsil etmektedir. Nar sembolizmi hayatın her alanında kendini göstermiştir. Mezar taşlarından, yiyecek küplerine kadar her alanda kullanılan bir semboldür.⁴⁷Asurlarda da nar doğurganlığın simgeler.⁴⁸

Mezopotamya toplumları için nar bereketi ve doğurganlığı sembolize etmiştir. Bir narın içinden yüzlerce nar tanesinin çıkması bereket olarak yorumlanmıştır. Günümüzde dahi nar bereket simgeler. Yere dökülen nar tanelerine basmayı bereketsizlik olarak kabul eden toplumların varlığından bahsetmek mümkündür.

1.2. Zerdüştilikte Bitki İnanışları

İran inançları söz konusu olduğunda ilk akla gelen Zerdüştiliktir. Zerdüştiler Ahura Mazda'yı tanrı kabul etmektedirler. Zerdüştiliğe Ahura Mazda'ya nispeten "Mazdeizm" de denilmektedir. Zerdüştiliğin kutsal kitabı Avesta'dır.⁴⁹ Zerdüştilik, kadim İran'dan günümüze kadar varlığını koruyan düalist dinlerindendir. M.Ö. 500 yılları civarında Anadolu'dan Afganistan'a, Hindistan'dan Yunanistan'a kadar geniş coğrafyalara yayılmıştır. Zerdüştilerin günümüzdeki sayıları 150.000 civarındadır. Zerdüştilikte yıllık kutlanan bazı bayramlar bulunmaktadır. Bu bayramlardan biri de "Gahanbar-ı Ayathrima" yani bitkilerin yaratılma bayramıdır. Hasat zamanlarında kutlanan başka bir bayram ise "Gahanbar-ı Paitişshahya"dır.⁵⁰ İran coğrafyasında yayılım gösteren Zerdüştilik tarih boyunca pek çok din ve kültürle birlikte yaşamıştır. Bu birliktelik sonucunda diğer din ve kültürlerle kaynaşmıştır. Pek çok alanda olduğu gibi bitki inanışları konusunda da bir kaynaşma olduğunu görülür. Bu bölümde ise Zerdüştilikte var olan bitki inanışlarına değinilecektir.

⁴⁷ Ateş, Mehmet, *Mitolojiler ve Semboller*, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 2001, s. 176.

⁴⁸ Ateş, s. 141.

⁴⁹ Küçük / Tümer, s. 119.

⁵⁰ Alıcı, Mehmet, "Mecusilik", *Dinle Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 240, 260.

1.2.1. Nar Ağacı

Zerdüşt ayinlerinde kullanılan nar, ruhun ölümsüzlüğünün sembolüdür. Narın içinden çıkan nar taneleri ise mükemmelliği, bolluk ve bereketi temsil etmektedir. Nar, aynı zamanda doğurganlığı da simgelemektedir.⁵¹ İran mitolojisinde nar, yenilmezliği ve gücü simgeler. Zerdüştiler nar ağacı dikmeye özen gösterirler. Zerdüştilerin nar ağaçlarına adak adadıkları da görülür.⁵²

1.2.2. Adamotu

İran mitolojisinde ilk insan ölürken kanı yere dökülmüştür. Bu kanın döküldüğü yerde kırk yıl sonra adamotu büyümüştür. Daha sonra adamotunda birbirine yapışık bir çift belirmiştir. Bu çift insanlığın atasıdır.⁵³

1.2.3. Bersem Ağacı

Zerdüşt ayinlerinde kullanılan bersem değneği, bersem ağacının dallarından elde edilen bir asa niteliğindedir. Ayinlerinde ibadet sırasında kullanılmasından dolayı kutsal kabul edilen bir ağaçtır.⁵⁴ Zerdüştiler kutsal kabul ettikleri bersem değneğini yemek sofralarına koyarlar. Çünkü bersem değneğinin bereket getireceğine inanırlar.⁵⁵

1.2.4. Haoma Otu

Sarhoşluk verdiği inanan bu ot Haoma adındaki bir tanrı ile bağdaşmaktadır. Haoma tanrısı ise Zerdüştilikte ışık tanrıları grubu içinde yer almaktadır. Haoma otundan elde edilen sıvıyı dindar Zerdüştiler içerler ve kendilerinden geçerler.⁵⁶

⁵¹ Erdoğan, Bayram, *Sorularla Türk Mitolojisi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007, s. 33.

⁵² Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 285.

⁵³ Gezgin, s. 16.

⁵⁴ Korkmaz, Mehmet, *Zerdüşt Dini, İran Mitolojisi*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 421.

⁵⁵ Yıldırım, s. 208.

⁵⁶ Korkmaz, s. 52.

Günümüzde İran kökenli olduklarına inanılan Zazalar⁵⁷ Allah'a "Huma" şekliyle seslenmektedir. İran halkı olduğuna inanılan Zazaların eski inançlarını İslamlaştırarak devam ettirdiklerini görmekteyiz.

1.2.5. Öd/Sandal Ağacı

Batıda "Phoenix", Türklerde "Zümrüd-ü Anka" olarak bilinen mitolojik kuş Zerdüştilikte ise Sireng/Simurg olarak bilinmektedir. Kafdağı'nın ardında yaşayan bu kuşun yuvasını taşıyan ağaçların ise öd/sandal ağacından yapıldığına inanılmaktadır.⁵⁸

1.2.6. Beyaz Hum Ağacı

Zerdüş mitolojisinde kutsal olarak kabul edilen beyaz hum ağacı ölümün düşmanıdır. Ayrıca ölüyü diriltme özelliğine sahiptir. Ölümsüzlüğün sırrını barındıran bu ağaç, Ferahkert Denizi'nde yetişmektedir. Bütün insanlar dünyanın kurtuluşu sırasında sonsuzluk iksirini bu ağaçtan almak zorundadırlar.⁵⁹

1.3. Eski Mısır'da Bitki İnanışları

Mezopotamya denince akla nasıl Fırat ve Dicle geliyorsa Mısır dendiğinde de akla Nil nehri gelmektedir. Çünkü Nil, Mısır için hayat iksiridir. Nil nehri taşımış olduğu alüvyonları Mısır havzasında toplamıştır. Nil nehri, etrafı çöl olan Mısır'ı bereketlendirir. Verimli arazilerin oluşması tarımın da gelişmesi demektir. Mısır havzasında çeşitli tarım ürünleri yetişir. Firavunları ve piramitleri ile ünlü olan eski Mısır'da din daha çok firavun kültürü etrafında şekillenir. Bazı dönemlerde firavunların tanrı rolünde olduğunu da söylenebilir.⁶⁰ Nil nehri sayesinde verimli topraklara sahip olan eski Mısır'da çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmiştir.

Pek çok bitkinin yetiştiği Nil havzasında bazı bitkilere kutsallık atfedilmiştir. Bu bitkiler tanrıların ikametgahı ve sembolü olarak görülmüş bazen de ayinlerde kullanılmıştır. Eski Mısır'da büyü ve ölü gömme törenlerinde de bitkilerin varlığına

⁵⁷ Alanoğlu, Murat, "Zazalar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2019, s. 688-690.

⁵⁸ Korkmaz, s. 136.

⁵⁹ Hinnels, Jonh Russell, *Şinaht-ı Esatir-i İran*, Çev. Bacılan Ferruhi, Tahran, R. 1385, s. 30.

⁶⁰ Aydın, 2021, s. 84-86.

rastlanır. Özellikle tıbbi olarak gelişmiş olan Mısır halkı, bitkileri de bu alanda çokça kullanmıştır.

1.3.1. Arpa

Eski Mısır'da güneş tanrısı Ra'nın, kendisini memnun eden diğer tanrılara hediye olarak arpa verdiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Eski Mısır'da arpa, para değeri taşıyordu. Bu yüzden alışverişte para yerine kullanılan önemli bir maddeydi.⁶¹Ayrıca Mısır tanrıları için kutsal kabul edilen biranın arpadan yapılıyor olması arpanın önemini artırmaktadır.⁶²İbadetlerde tüketilen biranın arpa suyundan üretilmesi arpaya ayrı bir değer katmıştır. Ayrıca arpa, tanrılara verilen hediye olarak da ifade edilmiştir.

1.3.2. Kişniş Otu

Kişniş otu, 3000 yıl öncesinde Mısır mezarlarında kullanılan bitkilerin başında gelmekteydi. Mezarların içinde bulunan kişniş tohumlarının ölen kişinin ruhunu koruduğuna inanılmaktaydı. Kişniş otu büyücüler tarafından da tercih edilen bir bitki olmuştur.⁶³Kişniş otunun keskin ve uzun süren bir kokusu vardır. Mısır mezarlarında bulunan kişniş otunun mezarda bulunma sebebi mumyalanan cesetlerin kokmasını engellemek olmalıdır.

1.3.3. Nilüfer/Lotus Çiçeği

Nefertem, kafasında lotus çiçeği ile tasvir edilen bir Mısır tanrısıdır.⁶⁴Lotus çiçeği eski Mısır'da tapınak duvarlarında da kullanılmıştır.⁶⁵Eski Mısır'da lotus çiçeğinin ışık ile karanlık arasında bir köprü görevi gördüğüne inanılırdı. Ölüler Kitabı'nda ise tanrı Ra'nın lotus çiçeğinden çıktığı anlatılmaktadır.⁶⁶Budizm'de de tanrıların lotus çiçeğinden doğdukları anlatılır.

⁶¹ Hançerlioğlu, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 28.

⁶² Gezgin, s. 21.

⁶³ Dugan, Ellen, *Bitkisel Büyü*, Çev. Selim Yeniçeri, Shambala Kitapları, İstanbul, 2008, s. 73.

⁶⁴ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Mısır*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 302.

⁶⁵ Narçın, *A'dan Z'ye Mısır*, s. 220.

⁶⁶ Gürseloğlu, Erhan, "Antik Mısır'da Güneş Kültü", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik, 2022, s. 26.

1.3.4. Buğday

Buğday, tanrı Nepri ile özdeşleştirilerek bereketin sembolü olmuştur. Ayrıca Mısır halkı buğday başaklarına benzetilmiştir.⁶⁷ Mısır tapınaklarının sığınaklarında, iki büyük buğday küpüne rastlanmıştır. Bu buğdayların tapınak işçilerine emeklerinin karşılığı verildiği düşünülmektedir.⁶⁸ Eski Mısır'dan kalma tabutların içinde buğday tanelerine rastlanmıştır. Bu durum eski Mısırlıların ahiret inancına sahip olduklarını göstermektedir.⁶⁹

Buğday, Nil nehri boyunca uzanan Mısır coğrafyasında kolay yetişen bir bitki olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple buğdayın etkisini dini ve sosyal hayatın her alanında görmekteyiz. Buğday, halkın tükettiği ve halkı temsil eden bir bitki olarak karşımıza çıkarken arpa, tanrıların temsilcisi olarak görülmektedir.

1.4. Greko-Romen Kültüründe Bitki İnanışları

Eski Yunan, Roma ve bazı Akdeniz uygarlıkları tarih içerisinde sürekli etkileşim halinde oldukları için bu başlık, daha kapsayıcı olsun diye Greko-Romen kültürü şeklinde kullanılmıştır. Çünkü bu toplulukların inançları, mitleri, tarihleri iç içe geçmiş vaziyettedir.

Daha çok şehir devletleri şeklinde yaşayan Eski Yunanlılar(Grekler), dini hayatlarında çok tanrılı, putperest bir toplum olarak bilinmekte olup ağaçlara, bitkilere ve hayvanlara tapınırlardı. Eski Yunanlılar, tanrıların veya mitolojik kahramanlarının Olympos Dağı'nda yaşadığına inanırlardı. Eski Yunan'da ahiret inancının varlığını görülür. Ayrıca ruhçuluk ve büyücülük de dini yapı içinde yerini almıştır. Eski Yunan tanrıları şerefine büyük bayramlar düzenlenirdi. Her tanrının temsil ettiği bir simge/nesne bulunmaktaydı.⁷⁰

Eski Yunan'ın devamı niteliğinde olan Romalılar da Eski Yunan gibi benzer inançlara sahiplerdi. Romalıların tarım, fal, büyü, burçlar konusunda uzman oldukları bilinmektedir.⁷¹

⁶⁷ Narçın, *A'dan Z'ye Mısır*, s. 308.

⁶⁸ Narçın, *A'dan Z'ye Mısır*, s. 365.

⁶⁹ Champdor, Albert, *Mısır'ın Ölümler Kitabı*, Çev. Suat Tahsuğ, Ruh ve Madde Yayınları, s. 41.

⁷⁰ Kahraman, s. 141-144.

⁷¹ Kahraman, s. 147-149.

Mısır ve Mezopotamya medeniyetleri kadar geniş bir coğrafyada yaşayan Greko-Romen toplulukları için tarım önemli bir geçim kaynağıydı. Bu yüzden hayatın her alanında tarım önemli bir konumdaydı. Greko-Romen kültüründe pek çok bitkiyi temsil eden veya koruyan tanrı ve tanrıçalardan bahsetmek mümkündür.

1.4.1. Adamotu

Yunan kültüründe büyüleme özelliği olduğuna inanılan adamotu, büyücüler tarafından kullanılmıştır. Adamotu bitkisini topraktan çıkararak kişinin uğursuzluk kazanacağına inanılırdı. Bundan dolayı sökümlü işi köpeklerin boynuna bağlanan iplerle yapılmaktaydı. Eski Roma'da, adamotu yerden çıkarılırken adamotunun çığlık attığına dair bir inanç söz konusudur.⁷²

Romalılar arasında adamotu, büyüsel işlemlerde kullanılmaktaydı.⁷³ Ayrıca Kocakarı Haceta Otu olarak bilinen adamotu, cadıların otu olarak da isimlendirilmiştir.⁷⁴ Dinlerin ve dinsel geleneklerin çoğunda adamotunun büyü malzemesi olarak kullanıldığını görmekteyiz.

1.4.2. Adaçayı

Antiseptik özelliğinden dolayı tarih boyunca kutsal sayılan adaçayı Roma döneminde de önemli bir bitki olmuştur. Hatta adaçayı toplama törenlerinin yapıldığı bilinmektedir. Şifa maddesi olarak bilinen adaçayı ateşli hastalıkların tedavisi için de kullanılmıştır.⁷⁵

Bir başka mite göre Yunan tanrıçası Afrodit, Zeus'tan kaçıp adaçayı dikeninin arkasına saklanır. Zeus ise Afrodit'i bulur ve o kızgınlıkla adaçayını ateşe verir. Afrodit ise adaçayını, etrafında bulunduğu hoş kokulu güzel ağaç yapraklarıyla örter. Bunun üzerine etrafa hoş kokular yayılır.⁷⁶ Adaçayının hoş kokusunun buradan geldiğine inanılmaktadır.

⁷² Coleman, Justin, "Mandrake", *The Dictionary of Mythology: an A-Z of Themes, Legends and Heroes*, Arcturus Publishing Limited, İngiltere, 2007, s. 508.

⁷³ Gezgın, s. 15.

⁷⁴ Dugan, s. 44.

⁷⁵ Somer, Semih - Örs, Ahmet, *Yurdumun Yenilebilir Otları*, Mutfak Dostları Derneği, İstanbul, 2003, s. 20.

⁷⁶ <https://www.weleda.com.tr/dogal-icerikler/hammadde-projeleri>, (19.09.2022).

1.4.3. Adasoğanı

Yunanlılar, M.Ö. 6. yüzyıllarda adasoğanını bazı törenlerde kullanmıştır. Ayrıca adasoğanın kurutulmuş kabuklarının kötü varlıkları yok etmek için evlere asıldığı bilinmektedir. Ava giden köylüler, avlanamadıkları zamanlarda adasoğanı ile dövülürdü. Bunun sebebi ceza olmaktan çok adasoğanın avcılara güç vermesidir. Aynı şekilde cinsel organa da adasoğanı ile vurulurdu. Bu uygulama ceza değil, cinsel gücü artırma amaçlıdır.⁷⁷

Anadolu'da ise soğan ve sarımsağın kadınların rahmine konulduğu bilinmektedir. Bu ritüel ise bebeğin cinsiyetini öğrenme amaçlıdır. Bu ritüelin kökeninin eski Yunana kadar uzanıyor olması muhtemeldir

1.4.4. Buğday

Roma ve Grek mitlerinde doğurganlığın ve bereketin temsilcisi olan Demeter, buğdayla da temsil edilmektedir.⁷⁸ Genellikle Demeter'in başı buğday başaklarıyla süslenmiştir. Demeter, Sağ elinde ise buğday başağı tutmaktadır.⁷⁹ Buğday anası olarak da bilinir.⁸⁰ Ayrıca Roma'da "*buğdayı mahzenden çıkarma*" adında bir ilahi de bulunmaktadır.⁸¹

1.4.5. Meşe Ağacı

Eski Yunan'da ise meşe ağacının altında ayinlerin yapıldığı ve gölgesinde dinlenildiği bilinmektedir.⁸² Grek kültüründe meşe ağacının iç içe geçen dallarının insanlar arasındaki sevgiyi ifade ettiğine inanılmaktaydı.⁸³ Fransa'nın bazı köylerinde ise meşe ağacına tapınıldığını ve meşe ağacına kutsallık atfedildiğini görmekteyiz.⁸⁴ Hurma ağacının iç içe geçen dallarının Asur tanrılarının birlik ve beraberliğini

⁷⁷ Frazer, 1992, s. 199.

⁷⁸ Condino, s. 293.

⁷⁹ Baldıran, Asuman, "Demeter", *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012, s. 98.

⁸⁰ Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Ed. Recep Kibar, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999, s. 216.

⁸¹ Schimmel, s. 244.

⁸² Melton, John Gordon, "Oak Tree", *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology M-Z*, Gale Grup, Amerika, 2001, s. 1129.

⁸³ Condino, s. 173.

⁸⁴ Challaye, s. 149.

simgelediği daha önceki kısımda ifade etmişti. Burada ise meşe ağacı insanların birlik ve beraberliğini simgelemektedir.

Başka bir Yunan mitinde ise meşe ağaçlarının üzerine yağın yağmur, meşe ağacı perilerinin ağladığını göstermektedir. Yine meşe ağacının yapraklarını dökmesi de meşe perilerinin ağladığına işaretir.⁸⁵Romalılarda ise Jüpiter, Apollo, Herakles gibi pek çok tanrının da simgesi meşe ağacıydı. Meşe ağacından yapılmış taçlar pek çok tanrının başında tasvir edilmiştir.⁸⁶Meşe ağacının boyunun ve ömrünün uzun olması onun kutsallığını pekiştiren önemli bir etkidir. Bu yüzden yetiştiği toplumlarda kutsal kabul edilen bir ağaçtır. Günümüzde de meşe ağacına olan saygının ve kutsallığın devam ettiğini görmekteyiz.

1.4.6. Dut Ağacı

Eski Roma'da birbirini çok seven Thisbe ve Pyramos adındaki iki aşık gizlice dut ağacının altında buluşmak için sözleşirler. Thisbe sözleştikleri yere giderken uzaktan ağzı kanlar içinde olan bir aslanın geldiğini görür. Bunun üzerine çalılığın arkasına saklanır. O sırada Pyramos uzaktan aslanı görür. Sevgilisini yediğini düşünerek deliye döner. Dut ağacının altına geldiğinde ise bıçağı çıkarıp kendisini öldürür. Uzaktan bu olaya şahit olan Thisbe bu acıya dayanamaz ve Pyramos'un yanına gelir. O da bıçağı çekip kendisini öldürür. Bunu üzerine dut ağacının beyaz meyveleri kırmızıya döner. Karadutun bu şekilde meydana geldiği inancı eski Roma'da hakim bir inançtı.⁸⁷

1.4.7. Çam Ağacı

Yunanlıların, Ana Tanrıça kültündeki ana tanrıça, Attis'e âşık olmuştur. Attis, Pessinus kralının kızıyla evleneceği gün ana tanrıça tarafından korkutularak delirtilir. Tanrıça tarafından delirtilen Attis kendisini hadım eder. Bu işlem esnasında Attis'in hayâlarındaki kanın aktığı yerden çam ağacı biter.⁸⁸

⁸⁵ Baki, Halim, *Ağaç Sevgisi*, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, s. 57.

⁸⁶ İnal, Selahattin, "Meşe Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdü", *İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1955, C. V, S. I, s. 109.

⁸⁷ Grimall, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997, s. 58.

⁸⁸ Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 184-185.

Hamadryadlar, çam ağaçlarında yaşayan ağaç perileridir. Bu yüzden bu ağaçları kesmek ve yakmak günah kabul edilirdi. Bir gün Trakyalı Paraibos'un babası bir çam ağacı keser. Bunun sonucunda fakirliğe mahkum olur.⁸⁹

Çam ağacı yıl boyunca yeşil kalabilen bir ağaçtır. Çam ağacında ağaç perilerinin yaşadığına inanılması onun yıl boyunca yapraklarını dökmeden yeşil kalmasından dolayı olabilir. Ayrıca çam ağacını yakmanın günah olmasının da onun sürekli yeşil kalmasıyla yani canlı olmasıyla ilişkilendirilmiş olması muhtemeldir.

1.4.8. Devedikeni

Roma mitolojisinde koruyucu bitki sayılan devedikeni ateş elementiyle özdeşleştirilmiştir. Ateş elementi de Tanrı Mars'ın bir sembolüdür. Marsla alakalı bitkiler ise koruyucu bir özellik üstlenmiştir. Güçlü ve sert dikenleri olan devedikeni de fiziki özelliğinden dolayı Mars ile ilişkilendirilmiştir.⁹⁰

1.4.9. Kekik

Peri ve cinleri görme yeteneği verdiği düşünülen kekik, antik Yunan için cesaret sembolüydü. Saça takılan kekik dalı karşı cinste haz uyandırır. Melankoliye iyi geldiğine inanılan kekik, büyülerin vazgeçilmez unsuru olmuştur.⁹¹

Dünya güzeli Truvalı Helen kendisi yüzünden başlayan bir savaştan çok etkilendiğinden dolayı geceleri üzüntüsünü gidermek için ağlardı. Güçlü ve cesur bir kadın olan Helen'in gizlice döktüğü gözyaşlarının damladığı yerden kekik bitkisi çıkmıştır. O yüzden kekiğin insanları uyarıcı bir etkiye sahip olduğuna inanılırdı.⁹² Keskin kokusuyla bilinen kekik, mutfaklarda, büyü malzemelerinde ve dinsel ayinlerde sık kullanılan bir bitki olmuştur.

1.4.10. Dişbudak Ağacı

Yunan tanrısı Nemesis ile bağdaştırılan dişbudak ağacı ilahi adaletin simgesidir. Bu yüzden Nemesis dişbudak ağacından yapılmış bir asayla dolaşır.

⁸⁹ Grimal, s. 87.

⁹⁰ Dugan, s. 16.

⁹¹ Dugan, s. 62.

⁹² Somer- Örs, vd. s. yok.

Dişbudak ağacının yeniden doğuşunun yeni bir yaşama başlangıcı hatırlattığına inanılmaktadır. Şifa verdiğiğine inanılan bu ağacın yaprakları kişiye moral vermektedir. Yunan mitlerinde ise büyü maddelerinin başında gelmektedir.⁹³

1.4.11. Maydanoz

Yunan yeraltı tanrısı Persephone ile ilişkisi olan maydanoz sevgi, saygı ve ölümlle ilgilidir. Yunan ve Roma döneminde maydanoz düğün süsünden düğün yemeklerine, cenaze çelenklerinden büyülere kadar her alanda kullanılmıştır. Antik ziyafetlerde maydanoz başlıkları takan insanlar iştah açmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda sakinliği ve dinginliği pekiştirmektedir.⁹⁴

Başka bir Yunan mitolojisinde ise bir yılan tarafından öldürülen Akhemoros'un kanının aktığı toprakta yetişen maydanoz, ölümlle ilişkilendirilmektedir. Akhemoros adına düzenlenen törenlerde maydanozdan yapılan taçların takıldığı bilinmektedir. Ayrıca ölen kişilerin ihtiyacı olacağı inancıyla mezarların üzerine maydanoz dikilmekteydi.⁹⁵

1.4.12. Nane

Özellikle Romalılar tarafından yetiştirilen bu bitki, manastır bahçelerine dikilir ve büyü yapımında kullanılırdı. Yeraltı kralı Hades ve Minthe gizli aşk yaşarken Hades'in karısı durumu fark etmiştir. Hades, karasının Minthe'ye zarar vereceğini düşünerek Minthe'yi naneye dönüştürmüştür.⁹⁶

1.4.13. Üzüm

Roma için en önemli iki unsur tarım ve ticaret idi. Hem tarım hem de ticaret yönünden önemli olan üzüm, şarap yapımında da kullanılmıştır. Şarap içmeyi seven Roma halkı bu yüzden üzüme ayrı bir önem vermiştir. Tanrı Dionysos ise şarap tanrısı olarak anılmıştır.⁹⁷

⁹³ Dugan, s. 80-81.

⁹⁴ Dugan, s. 75.

⁹⁵ Gezin, s. 129.

⁹⁶ Dugan, s. 111-112.

⁹⁷ Condino, s. 314.

Dionysos, şarap, bereket ve ilham tanrısıdır. Bu yüzden Dionysos'a ait tasvirlerinin hepsinde üzüm dallarını görmek mümkündür. İnsanlığa üzümünden şarap yapmasını öğreten de Dionysos'tur.⁹⁸ Yetiştirme şartlarının uygun olmasından dolayı Roma topraklarında yetiştirilen bir bitki olan üzümün, hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu bilinmektedir.

1.4.14. Hurma Ağacı

Antik Yunan'da hurma ağacı, yeni doğan çocukların koruyucusuydu. Mitolojiye göre; Leto, Apollon ve Artemis'i kutsal bir hurma ağacına tutunarak doğurmuştur.⁹⁹ İslam dininin kutsal kitabı olan Kuran'ı Kerim'de de buna benzer bir anlatı söz konusudur. Kuran'a göre Hz. Meryem, oğlu Hz. İsa'yı hurma ağacına tutunarak ağacın altında doğurmuştur.¹⁰⁰ Günümüzde de hurmanın hamile kadınlar tarafından sıkça tüketildiği ve tüketilmesinin tavsiye edildiğini görmekteyiz. Hurmanın içindeki minerallerin doğumu kolaylaştırıcı etkiye sahip olduğu toplum tarafından kabul görmüştür.

1.4.15. Zeytin Ağacı

Eski Yunan'da zeytin ağacı sadece iyi insanlar tarafından yetiştirilirdi. Kötü insanların yetiştirmesine izin verilmeyen Zeytin ağacına zarar vermenin cezası ölümdü. Olimpiyatlarda derece yapanlara hediye olarak zeytin yaprağı takılırdı. Kralların ve yeni doğan bebeklerin kutsanmasında kullanılırdı. Zeytin ağacı akıl ve zaferin, zeytin dalı barışın, zeytinyağı da saflık ve sadeliğin sembolü sayılmaktaydı.¹⁰¹

Romalılara göre de zeytin ağacı kutsaldı. Zeytin barış işareti olarak bilinirdi. Bu yüzden zeytin ağacı Apollo Mabedi önüne dikilirdi. Zeytin ağacından yapılan eşyalar bile kutsal sayılırdı.¹⁰² Antik Yunan'da ise soylu ve kutsal bir aileden gelmenin temel şartı zeytin ağacının altında doğmaktı.¹⁰³

⁹⁸ Grimall, s. 458.

⁹⁹ Eliade, s. 203.

¹⁰⁰ Meryem, 23-25.

¹⁰¹ <https://abidintatli.com.tr/kutsal-kitaplarda-zeytin>, (08.03.2021).

¹⁰² Sarıkçıoğlu, s. 38.

¹⁰³ <https://www.apelasyon.com/>, e-dergi, (02.08.2022).

Zeus'un başkanlığında Atina şehrine isim vermek için Poseidon ve Athena arasında bir yarışma yapılmıştır. Yapılan bu yarışta Poseidon elindeki asayı yere vurarak asasını ata dönüştürmüştür. Athena ise elindeki mızrağı yere vurmuştur. Vurduğu yerden bol meyveli bir zeytin ağacı büyümüştür.¹⁰⁴Bu mitte ifade edildiği gibi Poseidon ata dönüştürdüğü asayısıyla savaşı temsil etmektedir. Athena'nın ise mızrağını zeytine dönüştürmesi onun barışa verdiği önemi vurgulamaktadır. Belki de asırlardan beri zeytinin barışın ve bereketin simgesi olma nedeni bu olmuştur.

Olimpiyat oyunları Athena ile ilişkilendirilmektedir. Athena zeytin ağaçlarını özel kanunla koruma altına almıştır. Kutsal törenlerde ve doğum günlerinde, olimpiyat oyunlarını kazananlara zeytin dalından yapma başlıklar takılırdı.¹⁰⁵

1.4.16. Gelincik

Gelincik, Yunan mitlerinde önemli bir yere sahiptir. Daha çok ekin tarlalarında büyüdüğü için ekin tanrısı Demeter ile ilişkilendirilmiştir. O yüzden bazı yerlerde Demeter başında gelincik otuyla tasvir edilmiştir. Demeter'in kızı Persephone, gelincik toplarken Hades tarafından kaçırılmıştır. Kırmızı renginin ölümden sonraki dirilişi tasvir ettiğine dair inanç söz konusudur.¹⁰⁶

1.5. Amerikan Dinlerinde Bitki İnanışları

Coğrafyamızın en uzak noktalarından birisi olan Amerika kıtası, içerisinde Aztek, İnka, Maya gibi kadim medeniyetleri barındırmaktadır. Bu milletler yaşadıkları coğrafyanın şartlarına göre dini, sosyal ve ekonomik gelişme göstermişlerdir. Bazen bitkileri kendilerine tanrı edinmişlerdir. Bazen de bitkiler ayin esnasında kullanılan bir madde olarak karşımıza çıkmıştır.

Aztekler, Meksika'da hüküm sürmüş bir kavim olarak karşımıza çıkar. Azteklerin Ke-çalka-atl adında bir peygamberinden bahsetmek de mümkündür. Bilinen ibadetleri daha çok dua/istek ve insan kurbanıdır. Peru'da hüküm sürmüş İnkalar için de benzer şeyler söz konusudur. İnkalar daha çok güneş ilahına

¹⁰⁴ Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat, 2021, s. 48.

¹⁰⁵ Boynudelik, Mahmut - Boynudelik, Zerrin İren, *Zeytin Kitabı, Zeytinden Zeytinyağına*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 11.

¹⁰⁶ Gezgin, s. 78.

tapmışlardır. İnkaların ölülerini mumyalayarak gömdüklerini görmekteyiz. Bu durumda İnkalarda ahiret inancının varlığını göstermektedir. Aztekler kadar kan dökmeyen Mayalar, güneş ilahlarının yanında başka ilahlara da tapınmışlardır.¹⁰⁷

Coğrafyanın farklı olması sebebiyle çok farklı bitki isimleriyle karşılaştık. Günümüzde ki karşılıklarını tespit etmeye çalıştık. Karşılığı olmayanları ise en yakın ağaç veya bitki türleriyle betimlemeye gayret gösterdik.

1.5.1. Tota Ağacı

Sözlük anlamı “baba” anlamına gelen bu ağaç Aztek inancında ibadet esnasında kullanılırdı. Dualar ve özel yöntemlerle kesilen bir ağaçtır. Tlaloc adı verilen kutsal dağa karşı dikilirdi.¹⁰⁸

Tlaloc adındaki dağa karşı dikilmesi ve bu ağacın baba anlamına gelmesi tesadüf değildir. Çünkü pek çok kültürde dağ ve baba kelimeleri birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Dağ büyük ve heybetlidir. Baba da aile ve çocuklar için büyük ve heybetli olarak görülmektedir. Benzeşim ilkesi gereği baba ve dağ arasında bir ilişki olması muhtemeldir.

1.5.2. Xochiquetzal

Sözlük anlamı ile çiçek veya dik duran çiçek anlamına gelen bir bitki türüdür. Azteklerin ay tanrısı olarak tapıldığı bu bitkiye çiçek tanrısı olarak da tapınılmaktaydı. Yer atı ve yer üstü bitkilerinin koruyucu tanrısı olarak da bilinmektedir.¹⁰⁹

1.5.3. Acxoyatl

Çam dalları olarak çevrilen bu ot türünü Aztekler kurban sunularını süslemek için kullanırlardı. Maya ve Azteklerde kurbanlar sunak yerlerine getirilirken bazı

¹⁰⁷ Kahraman, 2021, s. 104-106.

¹⁰⁸ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Aztek*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 376.

¹⁰⁹ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Aztek*, s. 404.

otlarla süslenirdi. Acxoyatl otu da onlardan birisidir. Bu otun genelde yeşil olduğu düşünülmektedir.¹¹⁰

1.5.4. Karapazı

Aztek dilinde “*uautli*” anlamında kullanılmaktadır. Aztek yerlileri bu otu bazı bayramlarda yağmur yağması için yapılan heykellerin içine koyarlardı. Bazen yiyecek olarak da tüketilmekteydi.¹¹¹

1.5.5. Lucuma Ağacı

İnka inancına göre kutsal olan bu ağaç yaratıcı tanrı Viracocha ile özdeşleşmiştir. Çünkü Viracocha bir gün yeşillik bir alanda gezerken Cavillaca adında bir kız görür ve kıza şehvet duyar. Cavillaca ise Viracocha’yı reddeder. Daha sonra güzeller güzeli Cavillaca, lucuma ağacı altında oturmuş bir şeyler dokurken Viracocha kızını görür. Hemen kuş olup lucuma ağacının meyvesine menisini akıtır. Bu meyve yere düşer ve Cavillaca bu meyveyi yiyerek hamile kalır.¹¹²

Yukarıdaki mitte ifade edilen hikâyenin benzerini Gilgamiş Destanı gibi pek çok destanda da görmekteyiz. Ayrıca İran dinlerinden olan Manihaizm’in kurucusu Mani’nin annesinin de nar yiyerek Mani’ye hamile kalması bu mitle benzerlik göstermektedir. Coğrafyalar ne kadar uzak olursa olsun medeniyetlerin aynı veya benzer mitler taşıması onların ortak atadan, ortak coğrafyadan veya ortak bir akıldan beslendikleri gerçeğini bize hatırlatmaktadır.

1.5.6. Yaxche Ağacı

Mayalara göre hayat ağacından biridir. Başlangıç ağacı olarak çevrilmektedir. Gökyüzünü temsil eden kutsal bir ağaçtır. Bu ağacın kökleri yeraltında dalları ise gökyüzündedir. Gökyüzünü temsil eden yılan kuşu bu kutsal ağacın tepesine konardı.¹¹³

¹¹⁰ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Aztek*, s. 30.

¹¹¹ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Aztek*, s. 218-219.

¹¹² Urton, Gary, *İnka Mitleri*, Çev. İsmail Yıldız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 105-106.

¹¹³ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Maya*, s. 394.

Yaxche ağacı evrenin merkezi kabul edilen bir ağaçtı. Ölüm, doğum, ödül veya ceza gibi uygulamalar bu ağacın etrafında yapılırdı. Ölülerin bu ağaç vasıtasıyla cennete gideceğine inanılırdı. Yeraltı, yer ve gökyüzünü birbirine bağladığına inanılan yaxche ağacı Maya tapınak mimarisinin de önemli bir parçasıydı.¹¹⁴

Diğer inançlardaki hayat ağacı motifleriyle benzer bir özellik gösteren yaxche ağacının ne tür bir ağaç olduğu hakkında bir fikrimiz yoktur.

1.5.7. Ceiko Ağacı

Mayaların yaratılış mitlerindeki hayat ağacından birisidir. Yerlilerin büyük kutsallık atfettiği bu ağaç samanyolu ağacı olarak da bilinmektedir.¹¹⁵Pom adındaki diğer ağaç da Ceiko ağacı gibi hayat ağacıdır ve Ceiko ağacının özelliklerini taşır.¹¹⁶

Ceiko ağacının dünyanın en uzun ağaçları arasında olduğu bilinmektedir. Belki de Mayalar uzunluğundan dolayı ona samanyolu ağacı demişlerdir.

1.5.8. Atzitzianth

Maya dilinde mısır anlamına gelmektedir. Maya kültüründe büyük önemi olan mısır, kutsallıktan sağlığa kadar her alanda kullanılan bir bitkidir. İnsanların yaşaması için tanrıların mısırı gönderdiğine inanan Mayalar için mısır vazgeçilmez bir bitkidir.¹¹⁷ “Ben” adındaki bitkinin bereket sembolü olduğu düşünülmektedir. “Ben” bitkisinin ise mısırla sembolize edildiğini görmekteyiz.¹¹⁸

Chilate adındaki tören içkisi tanrılara ve tanrıların temsilcilerine sunulurdu. Bu tören içkisinin hammaddesi ise mısırdı. Ayrıca bu içkinin tanrısal öz taşıdığına inanılırdı.¹¹⁹Mayaların *Dubdo* isimli mısır tanrısı da bulunmaktaydı.¹²⁰

Başka bir maya inancında ise tanrı çamurdan yaptığı insanların yağmurdan eridiğini gördü. Bunun üzerine ahşaptan figürler ve şekiller yapan tanrı, bunları da beğenmeyince mısır özünden ilk insanları yarattı. Bundan dolayı bazı maya yerlileri

¹¹⁴ <https://historicalmx.org/items/show/141>, (22.07.2022).

¹¹⁵ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 94.

¹¹⁶ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 318.

¹¹⁷ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 55.

¹¹⁸ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 75.

¹¹⁹ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 108.

¹²⁰ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 130.

kutsallık konusunda daha da ileri giderek mısır bitkisini tanrılaştırdılar.¹²¹ Mısır, İnkalarda da içki, besin ve tapınma özellikleriyle öne çıkmıştır.¹²² Azteklerin mısır bitkisini büyüçülükte,¹²³ fal bakımında¹²⁴ ve hastalıkları iyileştirmede¹²⁵ kullandıklarını görmekteyiz.

Mısır, Maya, Aztek ve İnka gibi Amerikan medeniyetlerinde vazgeçilmez bir bitkidir. İklim itibariyle yetişmesi kolay olduğu için mısırın hayatın her alanında kullanılmış olması gerekmektedir. Bu yüzden mısıra atfedilen bir tanrı bile mevcuttur. Mısır bitkisinin hasat döneminde özel törenlerin yapıldığı bilinmektedir.

1.5.9. Patates

İnkalarda, Acumama veya Ajomama olarak bilinen tanrı, patates tanrısı olarak tapınılan bir ilahtır. Chiwalki kuşu mayıs ayında patateslerin olgunlaştığını anlar ve uzun uzun öterdi.¹²⁶ Ayrıca İnkalarda patates enerji veren bir besindir. Özel günlerde patates tarlalarının yanına özel bayraklar dikilirdi.¹²⁷ Pachacamac, besin yaratıcı tanrılarında birisidir. Patatesin koruyucusu olduğuna da inanılan bu tanrı ayrı önem arz etmektedir.¹²⁸

Patates de tıpkı mısır gibi Amerikan medeniyetlerinin en temel bitkilerindedir. Patates bahçelerinin etrafının renkli bayraklarla donatılması da büyük ihtimalle tanrılara verilen değeri göstermektedir. Günümüzdeki ağaçlara veya kutsal kabul edilen yerlere bağlanan çaputların bir başka şeklini Amerikan medeniyetlerinde de görmekteyiz.

1.5.10. Kamış

Aztek inancında kamış, insanı tanrılara yaklaştıran bir bitki olarak yer almıştır. Bu yüzden kamışa kutsallık atfedilmiştir.¹²⁹ Mayalar ise dinsel içerikli

¹²¹ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Maya*, s. 173.

¹²² Narçın, Ali, *A'dan Z'ye İnka*, s. 306.

¹²³ Wallnofer, Heinrich, *Azteklerin Unutulmuş Tedavi Yöntemleri*, Çev. Alev Kırım, Okyanus Yayınları, İstanbul, 1998, s. 24.

¹²⁴ Wallnofer, s. 51.

¹²⁵ Wallnofer, s. 94.

¹²⁶ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye İnka*, s. 106.

¹²⁷ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye İnka*, s. 185.

¹²⁸ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye İnka*, s. 276-277.

¹²⁹ Narçın, Ali, *A'dan Z'ye Aztek*, s. 217.

mimarilerinde daha çok bitki olarak kamışı tercih etmişlerdir. Özellikle mezarlık yapımında kamış kullanılmıştır.¹³⁰ İnkalarda ise yaratıcı tanrıların elinde asa yerine kamıştan sopalar bulunurdu. Conıraya isimdeki yaratıcı tanrı elindeki kamışı çamura sokarak orada su yolu oluştururdu.¹³¹ İnkaların bazı piramitlerinde ölülerin kamışa sarılarak gömüldüğüne dair bilgiler mevcuttur.¹³²

Amerikan medeniyetleri için mısır, patates ve kamış vazgeçilmez üç bitkidir. Amerikan medeniyetleri patates ve mısırdaki olduğu gibi kamış için de tanrılar edinmişlerdir. Kamışa verdikleri değeri yansıtmak için dini mimarilerinde de bu bitkiye sıkça yer vermişlerdir.

1.6. Cermen Mitolojisinde Bitki İnanışları

Cermenler, bugünkü Almanya, Avusturya, Hollanda, Polonya gibi ülkelerde yaşayan yerli bir halktır. Cermen kavimleri hayvancılık ve tarımla hayatlarına devam etmekteydiler. Tarımla yoğun olarak uğraştıkları için doğa olaylarını yorumlarken bitkilerin gücünden yararlanmayı da ihmal etmemişlerdir. Bu sebeple “*Frigg*” adında bir toprak tanrılarını bile bulmaktaydı.¹³³

Cermen metinleri ilk başta dilden dile dolaşarak söylence şeklinde büyü malzemesi olarak kullanılmıştır. Hıristiyanlaşma sürecinin başlamasıyla Cermen mitlerinin ve inançlarının etkisini yitirdiğini görmekteyiz. İzlanda civarında yaşayan Cermen halkları sayesinde bu mitler günümüze kadar gelmiştir.¹³⁴

Hıristiyanlaşma süreciyle beraber gerek baskıyla gerekse isteyerek pagan inancını terk eden Cermen kavimleri, pagan inancının getirmiş olduğu inançları da zaman içinde unuttular. Avrupa’ya coğrafi olarak uzak olan İzlanda Cermen kavimleri ise pagan inancını 1150’li yıllara kadar sürdürmeyi başardılar. Bugün

¹³⁰ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye Maya*, s. 281-282.

¹³¹ Narçın, Ali, *A’dan Z’ye İnka*, s. 117.

¹³² Narçın, Ali, *A’dan Z’ye İnka*, s. 260.

¹³³ Eving, Thor, *Gods and Worshippers, in the Viking and Germanic World*, Tempus Yayınları, Amerika, 2008, s. 9.

¹³⁴ Tetzner, Reiner, *Cermen Tanrı ve Kahramanlarının Efsanesi I. II*, Çev. Arzu Yarbaş, İlyay Yayınları, İzmir, 2004, s. 629.

Avrupa'daki Cermenlerin mitolojik kaynaklarının çoğunu bu bölgede bulmak mümkündür.¹³⁵

Pagan inancıyla yaşayan Cermen halkları ağaçlara ve bitkilere olan inanışlarını da Hıristiyanlaşma sürecine kadar sürdürmüşlerdir. Kuzey Cermen kavimleri ise pagan inançlarını daha uzun yıllar yaşatmışlardır. Günümüzde Avrupa'da ve bazı kırsal bölgelerde bu inanışların izlerini görmek mümkündür.

1.6.1. Adamotu

Adamotu, ismini köklerinin insan suretine benzemesinden dolayı almıştır. Cermen folklorunda cadı ve büyücülerle ilişkilendirilmiştir. Şeklinden ve etkisinden dolayı her dönemde ilgisini kendi üzerine çeken adamotu büyülerin vazgeçilmez bir parçası olmuş, iyi şans getirdiği kabul edilmiş, özel kutularda saklanmıştır. Adamotunun Cuma günleri ayınlar eşliğinde suda yıkanılması gerektiğine inanılırdı. Eğer yıkama işlemi yapılmazsa adamotunun çılgın atacağına ve insanları büyüleyeceğine dair bir inanç söz konusuydu.¹³⁶

1.6.2. Meşe Ağacı

Cermen mitolojisinde meşeye kutsallık atfedilmiştir. Sebebi ise meşe ağacının dayanıklı ve büyük olmasıdır. Slavların tanrısı Perun meşe tanrısıdır.¹³⁷ Cermen mitlerinde meşenin yeri ayrıdır ve en kutsal ağaç meşedir. Cermenlerin puta taptıkları dönemde meşe tapınılan tek ağaçtı.¹³⁸ Cermen köylerinde ise meşe ağacı uzun süre kutsanmıştır. İlah kabul edilen Thor'un sembolü olarak inanılmıştır.¹³⁹ Meşe ağacı boyu, çapı, yapraklarını dökmemesi ve uzun ömürlü olması sebebiyle Cermenlerde ve diğer milletlerde her zaman kutsal kabul edilen bir ağaçtır.

¹³⁵ Munch, Peter Andreas, *İskandinav Mitolojisi Tanrıların ve Kahramanların Efsanesi*, Çev. Ahmet Eliuz, Maya Kitap, İstanbul, 2019, s. 12.

¹³⁶ Melton, J. Gordon, "Alraun", *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, Gale Group, Amerika, 2001, s. 34.

¹³⁷ Sarıkçıoğlu, s. 55.

¹³⁸ Frazer, 1992, s. 265-267.

¹³⁹ İnal, Selahattin, "Meşe Hakkında Tarihi ve Etimolojik Etütler", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1955, C. 5, S. 1, İstanbul, s. 109.

1.6.3. Mayıs Ağacı

Mayıs ağacı Cermen kavimlerinde hayat ağacının kalıntısı şeklinde ifade edilmektedir. Yeni evlenen çiftlere çoğalma gücü verdiği inaniştir. Bu yüzden yeni evlenen çiftlerin önünde dikilmektedir. Yeni evlenen çiftlerin evine bolluk ve bereket getireceği inancı hakimdir.¹⁴⁰

Avrupa köylerinde Mayıs ağacının inekler üzerinde bereket oluşturduğuna inanılmaktadır. Almanya'nın bazı bölgelerinde 1 Mayıs günü köylüler ahırların yanlarına ve ineklerin gezdiği yerlere Mayıs ağacı dikerlerdi. Böylelikle ineklerin daha çok süt vereceğine inanırlardı.¹⁴¹ Baharın gelişini kutlamak için yapılan törenlerde ise Mayıs ağacı süslemelerinin yapıldığı bilinmektedir. Yapılan ağaç süsleme töreninde Mayıs ağacına yumurta, sosis gibi maddeler de asılmaktaydı.¹⁴²

Günümüzde ise Mayıs ağacının etkilerini Avrupa'da görülür. Genç erkekler sevdiği kızların kapılarının önünde Mayıs ağacı süsler. Eğer genç kızlar bu süslemeyi alırsa erkeğin aşkına cevap verir. Bu uygulama 30 Nisan gecesi yapılır.

1.7. İskandinav Mitolojisinde Bitki İnanışları

Geniş coğrafyalara yayılan Cermen mitolojisi, İskandinav mitolojisiyle benzer özellikleri barındırır. Her mitolojinin kendine has özellikleri vardır. Bu özellikleri Cermen ve İskandinav mitolojilerinde de görmekteyiz. Yani bu iki mitoloji aynı kültürel özellikleri içinde barındırır.¹⁴³ Geniş bir alanda yaşamış olan İskandinav halkları, tabiat ilahlarına da inanmışlardı. Bu ilahların tepelerde veya ağaçlık alanlarda konakladığını düşünmüşlerdi. İskandinav halkları için meşe ağacı önem arz etmekteydi. İskandinav haklarına göre tanrılar dişil ve eril olmak üzere ikiye ayrılırdı. Ormanların eril, ırmakların ise dişil ilahları temsil ettiği bilinmektedir. İskandinav halkı olan Tötonlar ise ormana avlanmaya giderken orman ilahlarına dua ederlerdi.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Sarıkçıoğlu, s. 59.

¹⁴¹ Frazer, 2004a, s. 74.

¹⁴² Eliade, s. 308.

¹⁴³ Akyıldız Ercan, Cemile, "Cermen Mitolojisi'nde Yaratılış", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Dergisi*, 2014, C. 18, s. 124.

¹⁴⁴ Kahraman, s. 151-153.

Cermenlerle benzer özelliğe sahip İskandinavlarda da Hıristiyanlığın kabulüne kadar paganizm inancı hakimdi. Paganizm, Hıristiyanlığın kabulünden sonra tamamen yok olmamıştır. Cermen kavimleriyle yakın ilişkileri olan İskandinav kavimleri günümüzde bile mitolojik inanışlarına devam etmektedir. Bütün kültürlerde var olan ağaç ve bitki inanışları İskandinav mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hayat ağacı inancı önem arz etmektedir.

1.7.1. Arpa

İskandinav bölgelerinde iklim şartları nedeniyle sınırlı türde bitki yetişmektedir. Bunların başında ise soğuğa dayanıklı olduğu için arpa gelmektedir. Arpa, İskandinav kavimlerinin temel besin kaynağıdır. Bu sebepten dolayı arpa hasadı ritüeller eşliğinde icra edilirdi. Mesela hasat sonunda son kalan arpa demetini genç erkek veya kızlar bağlamak istemezdi. Çünkü son demeti kim bağlarsa o kişinin yaşlı biriyle evleneceğine inanılırdı. Son demet diğerlerinden daha büyük yapılırdı. Son demete ise “Yaşlı Arpa Kadın” adı verilirdi.¹⁴⁵

1.7.2. Meşe Ağacı

Meşe ağacı, İskandinav kavimlerinde tapınma ağacı olarak bilinmekteydi.¹⁴⁶ Özel günlerin ve gecelerin ateşi ise meşe odunu ile yakılırdı.¹⁴⁷ Meşe ağacı odunu, uzun süre ısı ve ışık vermektedir. Bu nedenle uzun ve soğuk İskandinav gecelerinin ritüellerinde en temel ısı ve ışık kaynağıdır.

Prusya bölgesinde yaşayan yerli halk ise meşe ağaçlarında tanrıların oturduğunu düşünürdü. Tanrıya ulaşabilmek için yüksek sesle dua ederlerdi ve dua sonrası tanrının kendilerine yanıt verdiğiğine inanırlardı. Bu sebepten bu ağaçları kesmezlerdi. Onlara tanrı mabedi gibi tapınırlardı.¹⁴⁸ Meşe ağacının uzun ve devasa yapıda olması tanrıya ulaşma konusunda kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır.

¹⁴⁵ Frazer, 2004a, s. 333.

¹⁴⁶ İnal, s. 109.

¹⁴⁷ Frazer, 1992, s. 265-267.

¹⁴⁸ Frazer, 2004a, s. 66.

1.7.3. Ökse Otu

İskandinav mitolojisinde önem arz eden ökse otu yıl boyunca yeşil kalmasından dolayı kendisine kutsallık atfedilmiştir. Panzehir olarak da görülmektedir. Galyalıların rahipleri ökse otunu özel hazırlanmış altın makas ile keserlerdi. Çünkü ökse otunun “her derde deva bir ilaç” olduğuna inanmaktaydılar. Ayrıca Keltler ökseotu topladıktan sonra iki beyaz boğayı kurban ederek şölen düzenlerlerdi.¹⁴⁹ İsveç’te ise hazine avcıları ökseotundan yaptıkları çubuklarla hazinelerini arardı.¹⁵⁰ Keltler ise özel bir törenle ökseotunu toplardı.¹⁵¹ İsveç’te “Yaz Dönümü Arifesinde” ısrarla ökseotu aranırdı. Çünkü onun bol miktarda gizem içerdiği ve bu yüzden kötülöklere karşı insanları koruduğuna inanılırdı.¹⁵²

İsveç’te büyücülere karşı koruma olarak kullanılan ökseotu evin tavanına veya ahırların girişlerine asılırdı. Bu durum ayrıca kötü insanların ve hayvanların saldırılarından korunmak içinde önemli bir yöntemdi. Meşe ağacının üzerinde büyüyen ökseotunun daha etkili olduğuna inanılmaktaydı.¹⁵³

1.7.4. Hayat Ağacı

İskandinav mitolojisinde hayat ağacı veya kader ağacı Yggdrasil’dir.¹⁵⁴ Yggdrasil, dünyanın merkezi ve dayanağıdır. Kökleri yerin derinliklerine kadar iner. Burada devlerin krallığı ve cehennem bulunur.¹⁵⁵ Yggdrasil, dünyayı saran, koruyan ve dünyayı ayakta tutan bir ağaçtır. Dokuz dünyayı bağlar ve dünyayı korumaktadır. Dokuz dünya bu ağaçla kaplıdır. Yggdrasil, dişbudak olarak da bilinmektedir. Kutsal bir suyun kaynağında bulunur. Dallarının bütün dünyayı kapladığı ve koruduğuna inanılmaktaydı.¹⁵⁶ Diğer mitolojilerde olduğu gibi benzer özelliklere sahip hayat ağacı inancı İskandinav mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Yggdrasil, tipik hayat ağacı tiplmesiyle önem arz etmektedir.

¹⁴⁹ Challaye, s. 147.

¹⁵⁰ Frazer, 1992, s. 331.

¹⁵¹ Frazer, 1992, s. 260.

¹⁵² Frazer, 1992, s. 263.

¹⁵³ Frazer, 1992, s. 327.

¹⁵⁴ Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 397.

¹⁵⁵ Eliade, s. 268-278

¹⁵⁶ Sarıkçıoğlu, 2011, s. 36.

1.8. Eski Türk İnancında Bitki İnanışları

Orta Asya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarında yaşayan Türkler, İslamiyet öncesinde pek çok inancı benimsemişlerdir. İslamiyet öncesi Türkler, Gök Tanrı, Şamanizm, Maniheizm gibi inançları kabul etmişlerdir.¹⁵⁷ Eski Türk inancında tabiatın bazı güçleri olduğuna inanılmıştır. Bu tabiat güçlerinin dağa, taşa, ağaca geçtiğini görmekteyiz. Hatta bu güçlerin de dişillikinden ve erillikinden bahsetmek mümkündür. Yani ağaçların veya dağların hem dişil hem de eril güçleri vardı. Çin kaynaklarında ise eski Türklerin Gök Tanrı'ya ırmak kenarında kurban sundukları anlatılmaktadır. Özellikle Hun Türklerinde yıldızlara, güneşe, aya ve tabiata kutsallık verildiği görülmektedir. Eski Türklerde kutsal kabul edilen Ötüken Dağı ormanla kaplıdır. Ötüken Dağı'nda ağaçların altında tanrıya kurbanlar sunulurdu. Kam ve şamanların kullandığı malzemelerde ağaç figürlerini görmekteyiz.¹⁵⁸ Bu bölümde ise İslamiyet öncesi Türk toplumlarının ağaçlarla ve bitkilerle olan ilişkileri derlenmiştir

1.8.1. Ardiç Ağacı

İslamiyet öncesi Türk inancında kadınlar sabahları kalkınca önce ardiç dalıyla ocaklığı süpürürdü. Daha sonra yanan ateşin üzerine konan ardiç dalı tütsü özelliği görür ve kötü ruhların kaçmasını sağlardı.¹⁵⁹ O dönemde ardiç ağacının fiziki özelliğinden dolayı süpürge olarak kullanılmış olması gerekmektedir. Ayrıca ardiç ağacının yaprakları ise güzel bir koku yaymaktadır. Bu kokunun ise nefes açtığı bilinmektedir. Ardiç ağacının bu özelliğinden dolayı onun kötü ruhları kaçırdığına inanılması muhtemeldir.

1.8.2. Üzüm

Genelde şarap yapımında kullanılan üzüm Türk kültüründe daha çok güzellik, aşk, bereket, can, kan gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶⁰ Atasözlerinden manilere, sofralardan türkülere kadar hayatımıza giren üzüm halk inançlarında da yerini

¹⁵⁷ Kahraman, s. 131.

¹⁵⁸ Günay, Ünver – Güngör, Harun, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ocak Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 44-49.

¹⁵⁹ Ülkütaşır, Şakir, *Türk ve İslam Geleneğinde Ağaç*, Türk Etnografya ve Folklor Derneği Yayınları, Ankara, 1963, s. 7.

¹⁶⁰ Şenocak, Ebru, "Türk Halk Kültüründe Ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri" *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2008, s. 175.

almıştır. İslamiyet öncesi Türklerde, çocuk sahibi olmak isteyenlerin beline üzüm ezmesi sardığı bilinmektedir.¹⁶¹

1.8.3. Diken

Farklı tipleriyle her yerde yetişen diken bazı Türk kavimlerinde nazardan korunmak için kullanılmaktaydı. Bazı diken türleri ise kem gözlerden koruma özelliğine sahipti. Bu dikenlerin bazılarının bereket taşıması söz konudur.¹⁶²

1.8.4. Nar Ağacı

Türk kültüründe kutsal kabul edilen nar tıpkı elma gibi zürriyet sembolündendir. Çocuğu olmayan kadınlara nar taneleri okunarak yedirilirdi. Narın rüyada görülmesi ise bereketin ve zürriyet sahibi olunacağına göstergesi sayılmıştır.¹⁶³Bir nar tanesinin içinde binlerce nar çekirdeğinin çıkması onun bereket ve doğurganlık sembolü olmasının yolunu açmıştır.

1.8.5. Kayın Ağacı

Eski Türklerde kayın ağacı büyük öneme sahiptir. Hatta Hun Türklerinde yaratılışın kayın ağacında başladığı inancı yaygındır. Kayın ağacı ulu ağaç cinsiyle anılmaktadır.¹⁶⁴Abakan Türklerinin efsanesine göre göğe kadar yükselen bir demir dağ ve bu dağın üstünde yedi dallı kayın ağacı bulunduğu inanılmaktadır.¹⁶⁵Kayın ağacından yapılan asanın gaipten haber getirme özelliği bulunmaktadır.¹⁶⁶

Eski Türk inancında kayın ağacı kapı bekçisidir, Kuzey Yıldızı'dır.¹⁶⁷Hun Türkleri ise bahar aylarında bu ağacın altında Gök Tanrı'ya kurban sunar, tapınak etrafına kayın ağacı dikerlerdi.¹⁶⁸Kayın ağacının düz ve uzun olması ve kabuğunun

¹⁶¹ Şenocak, s. 179.

¹⁶² Kalafat, Yaşar, *Hakkari Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Büyü*, Berivan Yayınları, Ankara, s. 445.

¹⁶³ Ergün, s. 846.

¹⁶⁴ Eröz, Mehmet, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik ve Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 103.

¹⁶⁵ Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi(Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. 70.

¹⁶⁶ Eröz, s. 17.

¹⁶⁷ Polat, s. 130.

¹⁶⁸ Esin, Emel, *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 26-27.

çabuk soyulmasından dolayı Eski Türklerde çadır direği olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Soyulan kabukların çeşitli eşyaların kaplanmasında kullanılması onun koruyuculuğunu pekiştirmiş olmalıdır.

1.8.6. Çam Ağacı

Tanrı Bay Ülken'in oturma yeri olan çam ağacı tüm Türk boyları tarafından kutsal kabul edilmiştir. Altay mitlerinde heybetinden ve yıl boyu yeşil kalmasından dolayı büyüklüğü simgeler.¹⁶⁹ Göktürklerde ise yer altı tanrısı için çam ağacı dikilirdi.¹⁷⁰ Yakutlarda çocuğu olmayan kadın çam ağacının altına örtü sererek dua ederdi.¹⁷¹ O dönemden kalma halı, kilim, çanak ve çömlek parçalarında çam ağacının yaprağını veya kozalağını görmek mümkündür. Bu durum Türklerin çam ağacına verdikleri değeri gözler önüne sermektedir. Hatta hayat ağacından sonra en önemli ağaç olarak ifade edilebilir. Her mevsim yeşil kalmasından dolayı da ölümsüzlükle ilişkilendirilen çam ağacı Türk mezarlıklarının temel ağacı olmuştur.

Ünlü Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ katıldığı bir televizyon programında çam ağacı süslemenin Türk âdeti olduğunu ve Hıristiyanların bu âdeti Türklerden aldığını ifade etmiştir.¹⁷²

1.8.7. Dut Ağacı

Dut ağacı, İslamiyet öncesi Türk topluluklarında yaprağıyla, meyvesiyle ve gövdesiyle kutsal kabul edilen önemli bir ağaçtır. Ayrıca dut ağacı, insanlar tarafından dallarına bez bağlanıp dilek dilendiği için de önem kazanmıştır. Ticari öneme sahip ipek böceği dut yaprağıyla beslendiği için de Türkler tarafından vazgeçilmez bir ağaç olmuştur.¹⁷³ Dut ağacı evin ruhu olmakla birlikte huzurun ve

¹⁶⁹ Ögel, s. 90.

¹⁷⁰ Esin, s. 31.

¹⁷¹ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s. 64.

¹⁷² Teke Tek Programı, 2009,

¹⁷³ Gürsoy, Ülkü, "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2012, S. 61, s. 43.

bereketin de simgesidir.¹⁷⁴ Ayrıca İslamiyet öncesi Türk çalgılarında dut ağacının sıklıkla kullanıldığı da bilinmektedir.

1.8.8. Elma Ağacı

Eski Türk geleneğinde önemli bir yeri olan elma ağacı doğum ve aşkla ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden çocukları olmayan çiftlere, dede/derviş denilen kimseler elma verirdi. Bu elma sonucu kişinin çocuğu olacağına inanılırdı.¹⁷⁵ Eski Kazak efsanelerine göre yeryüzündeki ilk elma ağacını Alma Ata olarak bilinen bir evliya dikmiştir. Orta Asya'daki Almatı şehrinin kökeni buraya dayanmaktadır. Elma ağacı yasak ağaç olarak kabul edilen bir ağaçtır. Elma, efsanelerde kadın ve erkeğin birbirine duyduğu cinsel ve tensel sevginin sembolü olmuştur.¹⁷⁶

1.8.9. Hayat Ağacı

Hayat ağacı kültü tüm kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de en yaygın inançlardan birisidir. Türkler bu ağaca farklı görevler yüklemiştir. Türkler bu ağacın insanlara hayat verdiğine, üç âlemi birbirine bağladığına ve dünya düzenine şekil verdiğine inanmaktaydılar.¹⁷⁷

Eski Türk inancına göre hayat ağacı veya kozmik ağaç olarak bilinen ağaç, dünyanın ortasından gökyüzüne yükselirdi. Bu ağacın kökleri ise yeryüzüne inmekte olup canlılığın sembolüdür. Yer altı, yer ve yer üstü ile irtibat kuran bir ağaçtır. Ağacın her yaprağı bir insana aittir. Bu yüzden yere düşen her yaprağın bir insanın hayatının sonu olduğuna inanılmıştır. Göğün direği olduğuna inanılan bu ağaçla çadırın ortasına dikilen ağaç arasında bir benzerlik olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹⁷⁸

Dokuz dallı ve dokuz köklü olan hayat ağacının bir dalı Tanrı'nın atını bağladığı yer olarak temsil edilmektedir. Türk kültüründe meyvesiz olarak tanınan hayat ağacı, başka kültürlerde ise meyvelidir. “*Hakan Ağacı*” yani hükümdarlık sembolü olarak ifade edilmektedir. Tanrıya sunulan kurban hayat ağacı etrafında

¹⁷⁴ Ergun, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 238.

¹⁷⁵ Ögel, s. 477.

¹⁷⁶ Karakurt, Deniz, *Türk Söylence Sözlüğü*, E-Kitap, 2013, s. 38.

¹⁷⁷ Aslan, s. 64.

¹⁷⁸ Çaycı, Ahmet, “Ağaç Kültü”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012, s. 11.

sunulurdu. Bu ağacın kuruması demek dünyanın son bulması anlamına gelmektedir. Hayat ağacı, ölen ruhları gökyüzüne ulaştırma özelliğine sahiptir.¹⁷⁹ Dokuz dallı hayat ağacı tasviri İskandinav mitolojisindeki hayat ağacı inancında da görülür. Halkların arasında var olan mesafelerin aynı duygu ve düşünceleri taşımasına mani olmadığı ifade edilebilir.

Dünyanın üç tabakasını temsil etmektedir. Kökleri, gövdesi ve dallarıyla kozmik düzen arasındaki ilişkinin sembolüdür. Hayat ağacı tektir. Kâinatın bel kemiğidir. Soy ağacı, soy kütüğü de insanın “hayat ağacı” ile olan bağlantısını göstermektedir.¹⁸⁰ Üç katmanlı hayat ağacı motifini de Mezopotamya’daki hayat ağacı kültlerinde de görülür. Hayat ağacı motifi sanat eserlerine de yansımıştır. Şaman kıyafetleri üzerinde hayat ağacını simgeleyen ağaçlar yer almıştır. Bunun dışında taş, maden, ahşap sanatlarında da hayat ağacı figürü görülmektedir.¹⁸¹

İslamiyet öncesi Türk inançlarında ağacın hayatın her alanda varlığını sürdürdü söylenebilir. Çünkü hayat ağacı doğumu, dirilişi, tanrıyı ve yüceliği simgelerdi. İslamiyet öncesi Türklerde de simgeler önemli bir yer tutardı. Ölen kişinin mezarına ağaç dikme ritüeli, kişinin yaşamına devam etmesini sembolize eder. Kişi ölmüş olsa bile mezara dikilen hayat ağacıyla yaşamına devam etmekteydi. Hayat ağacı kabul edilen ağacın yıl boyunca yeşil kalması, dayanıklı ve uzun ömürlü olması önem arz etmekteydi.

1.8.10. Sedir Ağacı

Saha Türklerinin kutsal ağaç olarak ifade ettiği sedir ağacıyla ilgili ilginç inanışları bulunmaktaydı. Saha Türklerine göre sedir ağacına kadınların dokunması veya ağacın dallarına kadınların çıkması uğursuzluğu simgelemekteydi. Sedir ağacı kendisine sığınan insanı koruma özelliğine sahipti.¹⁸² Şaman davulunun yapımından sonra ve ayın öncesinde davul sedir tütsüsü ile tütsülenirdi.¹⁸³

¹⁷⁹ Duran, Remzi, “Hayat Ağacı”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012, s. 123.

¹⁸⁰ Aslan, s. 64.

¹⁸¹ Kulak, Yasin, *Orta Aysa Türk Mitolojisinde Bitki İnanışları*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 30.

¹⁸² Ergun, s. 25.

¹⁸³ İnan, Abdülkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976, s. 114.

Altay Türklerinde ise avcılar ava çıktıklarında çadırlarını sedir ağacının altına kurarlardı. Daha sonra ağaca dua ederek yardım isterlerdi. Sedir ağacının insanlara yardım ettiklerine inanırlardı.¹⁸⁴Altay mitlerinde ağaca dua ederek “ağaçtan yardım isteme” motifi sedir ağacında da görülmektedir.

1.8.11. Kavak Ağacı

Kırgız destanlarına göre hayat ağacından birisi olduğu düşünülen kavak ağacı, ölüm ve dirilişin sembolüdür. Kırgız inancına göre bir gece rüyasında kavak ağacı gören Manas hatunu kavak ağacının güneşle bittiği yerde bir çocuk görmüştür. Böylelikle hatun hamile kalmıştır. Bu yüzden dirilişin sembolü olmuştur. Başka bir rüyada ise Manas hatunu kavak ağacının önünde toplanan uluların kendisinden kurban istediğini işitmiştir. Daha sonra eşinin ölüm haberini alınca kavak ağacı ölümle anılmıştır.¹⁸⁵Bu destanlara göre kavak ağacının dualizmi temsil ettiğini görmekteyiz. Çünkü hem doğumu hem de doğumun zıddı olan ölümü temsil eden kavak ağacı dualizmin temsilcisi olmaktadır.

Kavak ağacında bazen iyi, bazen kötü ruhların yaşadığına inanılmaktaydı. Hayat ağacıyla da özdeşleşen kavak ağacı yeraltını/cehennemi, yeryüzünü/dünyayı, yerüstünü/cenneti simgelemekteydi.¹⁸⁶

1.8.12. Soğan/Sarımsak

Diğer kültürlerde olduğu gibi İslamiyet öncesi Türk inanışlarında da soğan ve sarımsağın kötü ruhları kovduğuna inanılmaktaydı. Kendine has kokularıyla bir tılsım olarak değerlendirilmiştir. Evlerin farklı yerlerine konularak kötü güçlere karşı koruyucu tol oynamıştır.¹⁸⁷Günümüzde, Anadolu’da da sarımsağın ve soğanın kötü güçleri kovduğuna dair inançlar görmekteyiz. Bu inançların İslamiyet öncesi Türk inanışlarının devamı niteliğinde olduğunu ifade edilebilir.

¹⁸⁴ Işık Salih, “Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 11, s. 553.

¹⁸⁵ Ögel, s. 206.

¹⁸⁶ Kulak, s. 56.

¹⁸⁷ Kulak, s. 65.

1.8.13. Üzerlik Otu

İslamiyet öncesi Türk inanışlarında üzerlik otu, nazara ve kötü ruhlara karşı koruyucu bir role sahipti. Ateşin üzerine konulan üzerlik otundan çıkan dumanın çevredeki kötü ruhları kovduğuna ve nazara iyi geldiğine inanılmaktaydı.¹⁸⁸ Cinin çarptığına veya kötü ruhlara teslim olduğuna inanılan kişinin yanında üzerlik otu yakılarak köz haline getirilirdi. Ayrıca “kovuç, kovuç” şeklindeki söz öbeğinin söylenmesiyle kötü ruhun oradan uzaklaşacağına inanılırdı.¹⁸⁹

Bu uygulamanın İslamiyet'ten sonra da devam ettiği görülür. Anadolu'da cin çıkarma ayinleri yapılırken kullanılan söz öbeği ise “uhruç” şeklindedir. İslamiyet öncesinde “kovuç” şeklinde olan söz öbeği daha sonraları İslamlaşarak “uhruç” şeklini almıştır.

1.8.14. Eğrelti Otu

Eski Türklerde eğrelti otunun çıplak vücutta taşınmasının kişiyi büyülerden ve kötü güçlerden koruduğuna inanılırdı. Eğrelti otu, evleri ve bahçeleri yıldırımlardan korurdu. Bu otun mutluluğun sırrı olduğuna ve insana şans getirdiğine inanılırdı. Kötü ruhların eğrelti otundan korktuğu için eğrelti otunun olduğu yere gelmediği kabul edilirdi. Define arayanlara yol gösterici olduğu da bilinmektedir.¹⁹⁰

2. GÜNÜMÜZ DİNLERİNDE BİTKİ İNANIŞLARI

Bir önceki bölümde geçmiş dinlerdeki ve inançlardaki bitki inanışlarını ele aldık. Bu bölümde ise günümüzde var olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini dışındaki dinlerin bitki inanışları ele alınacaktır. Günümüz dinlerindeki bitki inanışlarına değinilecektir. Günümüz dinleri içerisinde Geleneksel Türk Dini, Hinduizm, Budizm, Japon Dinleri ve Çin dinleri incelenecektir.

2.1. Geleneksel Türk İnancında Bitki İnanışları

Eski Türklerin pek çok inancı benimsediklerini daha önce ifade etmiştik. Bu inançlardan birisini de Şamanizm'dir. Ama Şaman inancının sadece Türklere ait

¹⁸⁸ Kulak, s. 66.

¹⁸⁹ Karakurt, s. 194.

¹⁹⁰ Güngör, Harun, *Türk Din Etimolojisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.115.

olmadığını da ifade etmek gerekir. Çünkü Şaman inancına Paleolitik Çağ'da da rastlamaktayız. Bu yüzden kam veya şamanların sadece Türk dinine ait olduğunu ifade etmek hatalı olur. Eski Türklerde kamların kendilerine has görevleri vardır. Bunlar kötü ruhları kovma, insanlara şifa verme, ağaçlarla, hayvanlarla veya tanrıyla iletişime geçme şeklindedir.¹⁹¹

Günümüzde de Şaman inancının Altay, Yakut, Hakas ve Tuva Türkleri arasında devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle son dönemde Sibiryaya bölgesinde önemi artmaktadır. 1950'lere kadar hapse atılıp hor görülen Sibiryaya Şamanları günümüzde rahat bir şekilde mesleklerini icra etmektedirler. Genç Şamanların da ritüellerde görev aldıkları görülmektedir.¹⁹²

Bu bölümde ise günümüzde halen daha geleneksel Türk inancını devam ettiren Türk topluluklarının bitki inanışlarını ele aldık. Eski Türk inancının dışında başka bir inanç benimsemeyen Türk toplulukları Şaman inancıyla ritüellerine devam ettirmektedirler.

2.1.1.Ardıç Ağacı

Günümüzde Kırgız Türklerinin ardıç ağacını kutsal saydıklarını biliyoruz. Şaman inancını devam ettiren Kırgız halkı yeni eve taşınırken, çocuğunun beşiğini sallarken veya salgın hastalıklardan korunma sırasında ardıç ağacı tütsüsü yakarlar. Hatta bebeklerin beşiklerinin ardıç ağacından yapılması da özen gösterirler. Ardıç ağacının bir diğer özelliği de insanın ömrünü uzatması ve insanı kötü ruhlardan korumasıdır.¹⁹³

Yakut Türkleri ise ardıç ağacının kutsal olduğuna inanırlar. Hatta çocuğu olmayan Yakut kadınları, ardıç ağacının altına gelerek beyaz at derisini ağacın altına sererler. Ellerindeki bezleri ağaca bağlayarak dua ederler.¹⁹⁴

¹⁹¹ Güngör, Harun, "Eski Türk Dini", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, s. 536-538.

¹⁹² Bayat, Fuzuli, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2006, s. 280-285.

¹⁹³ Polat, Kemal, "Kutsal Nesnelere İlgili Halk İnanışları", *Halk İnanışları*, Ed. Durmuş Arık, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s. 129.

¹⁹⁴ İnan, Abdülkadir, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1952, C.1, s. 25.

Altay Türklerinde ardıçla tütsüleme oldukça yaygın bir ritüeldir. Ardıç ağacını tutacak kişinin manen ve madden temiz olması önemlidir. Ağacın yanında gürültü yapılması, kötü söz söylenmesi ve kavga edilmesi yasaktır. Ardıç dalını elinde tutan kişinin hamile olmamasına özen gösterilmelidir. Bu inançlara aykırı davranıldığında ağacın yardım etmeyeceğine, yasakları çiğneyenlerin hastalanıp öleceğine dair inançlar da vardır.¹⁹⁵

Ardıç ağacının tapınma nesnesi olduğuna dikkat çekmek gerekir. Çünkü Şaman inancında ağaçların ruhları olduğuna inanılır. Ardıç ağacı da ruhu olan ağaçlardandır. Bu yüzden ona tapınma ve ondan yardım isteme durumu söz konusudur.

2.1.2. Kayın Ağacı

Kayın ağacı, Altay Türklerinin kurban ritüellerinde kullandıkları bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁶Kırgız Türkleri arasında “gök sakallı bir ihtiyar” olarak bilinen tanrının oturduğu yerde kayın ağacı bulunmaktadır.¹⁹⁷Şaman inancına göre kayın ağacı “Tanrı Ağacı” olarak da geçmektedir. Bu yüzden kayın ağacının altında yapılan dualar tanrıya ulaşmaktadır. Kayın ağacının tanrı ağacı olarak ifade edilmesinde dolayı yıldırım düşmediğine inanılmaktadır.¹⁹⁸

2.2. Hinduizm’de Bitki İnanışları

Hint alt kıtasında ortaya çıkan Hinduizm’in tarihi M.Ö. 2000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Bilinen bir kurucusu olmayan Hinduizm, etnik ve milli bir din olarak ifade edilebilir. Hinduizm’in çok farklı inanç ve ibadet biçimleri söz konusudur. Brahmanizm başta olmak üzere paganizm ve Budizm’den de etkilenmiştir. Hindu inançları birbiriyle çelişmektedir. Birbirine zıt inançlar bulunan Hinduizm’de ahlaki ve felsefi düşünce önemlidir. Bir nevi Hinduizm, Hinduların yaşam tarzıdır. Hinduizm’de tanrılara kurban sunma önemli bir ibadet olarak

¹⁹⁵ Duran, Remzi, “Ağaçlar”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012, s. 123.

¹⁹⁶ Arık, Durmuş, “Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni”, *Halk İnanışları*, Ed. Durmuş Arık, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s. 77.

¹⁹⁷ Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri*, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 158-159.

¹⁹⁸ Dirlik, Ünal Şöhret, *Fethiye’de Halk İnanışları*, Genç Reklam Yayınları, 1997, Fethiye, s. 95.

değerlendirilir. Bu ibadetler evde veya kutsal mekanda yapılabilir. Bu sunuların arasında çiçeklerin ve bitkilerin olduğu da görülmektedir.¹⁹⁹

Dünyada 1 milyardan fazla inananı bulunan ve dünyanın en eski dinlerinden birisi olan Hinduizm'de bitki inancı önem arz etmektedir. Hindu geleneklerinde kutsal ağaçlar her zaman ön planda olmuştur. Özellikle tapınaklarda ve evlerde bazı ağaçlara kutsallık atfedilmiştir. İbadet ve ritüellerde de bitkiler kullanılmıştır. Bazen de bu bitkiler tanrılarla ilişkilendirilmiştir.

2.2.1. Aşoka Ağacı

Aşoka ağacına kızlar veya genç kadınlar doğanın verimlilik simgesi olarak inanır. Bu yüzden ağaca yapılan bir eylemin ağaca tecessüm edeceği inancı vardır. Hint kültüründe kız ya da genç kadınların dokunduğu veya hafifçe tekmelediği zaman çiçek açacağına inanılan aşoka ağacı, doğurganlığın da simgesi olmuştur.²⁰⁰

2.2.2. Nilüfer(Lotus)

Hindu inancında, ilahi yaşam düzeni, evreni doğurmak üzere iken suların içinde som altından, binyapraklı bir çiçeğin büyüdüğünü görür. Bu çiçek evrenin kapısı ya da geçiştir. Suların içinde büyüyen bu çiçek yaratıcının ilk ürünüdür. Hindu anlayışında suların dışı olduğuna dair bir efsane vardır. Nilüfer çiçeği ise canlıların üreme organı olarak bilinir.²⁰¹ Her durumda yaratılmış kabul edilen nilüfer, insanların olmadığı zamanlarda bile tanrılarının varlığını gösteren bir işarettir.²⁰² Hint mitolojisinde evrenin en yüce yaratıcısı olarak Vişnu kabul edilir. Daha sonra ise Padma yani Nilüfer, Vişnu'nun eşi ve kraliçesi olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰³

Bir başka Hindu mitinde ise hem güneşin kızı hem de kralın karısı olduğuna inanılan bir kız şeytandan kaçarken suya atlar. Suyu atlayan kız şeytana görünmemek için kendisini nilüfere dönüştürür. Bu sırada şeytan, kızı suyun başında beklemeye başlar. Kral da karısını aramak için yollara düşer. Nihayet kral, suyun kenarına gelir

¹⁹⁹ Kurt, Ali Osman - Aykıt, Dursun Ali, *Dinler Tarihi*, Bilay Yayınları, Ankara, 2019, s. 45-50, 58.

²⁰⁰ Zimmer, Heinrich, *Hint Sanatında Ve Uygarlığında Mitler Ve Simgeler*, Çev. Gül Çağalı Güven, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 82.

²⁰¹ Zimmer, s. 104-105.

²⁰² Zimmer, s. 112.

²⁰³ Zimmer, s. 72.

ve nilüfer çiçeğini koparır. Bunu gören şeytan ise nilüfer çiçeğini küle dönüştürür. Sonrasında kral, çiçeğin küllerini ormana atar. Daha sonraki süreçte ise bu küllerden kralın karısı yeniden doğar.²⁰⁴ Bu mitle birlikte nilüferin doğurganlık ve yeniden doğuşla ilişkilendirilmesi olağan bir durumdur.

2.2.3. Tulsi

Fesleğenin bir türü olan tulsi Tanrı Vişnu'nun en gözde bitkisidir. Hindu inancıya göre Vişnu'nun sevgilisidir. Bu bitki ölmüş kişinin yanına konur. Ayrıca bu bitkinin bulunduğu mekan inek pisliği ile sıvanır ve burası aydınlatılır.²⁰⁵

Tulsi'nin olmadığı ev eksik ev kabul edilir. Bu yüzden her evin bahçesinde veya camında bu bitki vardır. Evin sahibesi tarafından her gün özenle bakılması gerekmektedir. Günlük olarak bu çiçeğe ibadet söz konusudur. Tulsi bitkisine bekâr kızlar evlenmek için, evli çiftler ise çocuk sahibi olmak için ibadet ederler. Tulsi'nin köklerinden elde edilen boncukların sahibini koruduğuna dair bir inanç söz konusudur.²⁰⁶

Fesleğen türü olduğu ifade edilen tulsi bitkisini Hint yaşamının her alanında görmek mümkündür. Bu bitkinin ölümden doğuma kadar hayatın her evresinde olduğu bilinmektedir. Fesleğen hoş kokusuyla insanları cezbeden bir bitki olarak ifade edilebilir. Bu yüzden ölümlerin yanına konularak ölünün hoş kokması sağlanmış olabilir.

2.2.4. Kaila ve Pipal Ağacı

Bir tür Hindistan muzunu olan kaila Tanrıça Kali ile ilişkilendirilmektedir. Evlilik törenlerinde ve bayramlarda bu ağaçtan yapılan süsler evlerin kapılarına veya dua okunan Hindu tapınaklarına asılır.²⁰⁷ Hinduizm'de kutsal sayılan pipal ağacı incirin bir türüdür. Tüm Hindistan bölgesinde kutsal kabul edilir. Vişnu da bu ağacı

²⁰⁴ Gandhi, Maneka - Singh, Yasmin, *Brahma's Hair: The Mythology of Indian Plants*, Rupa Yayınları, Hindistan, 2000 s. 37.

²⁰⁵ Gündendede, Ali, "Hinduizm'de İbadet İnanç Panoraması", *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2018, s. 29.

²⁰⁶ Krishna, Nanditha - Amirthalingam, Murugaiyan, *Sacred Plants of India*, Penguin Yayınları, Hindistan, 2004, s. 352-356.

²⁰⁷ Gündendede, s. 29.

kutsal saymıştır.²⁰⁸ Hint mistik kitabı Upanişatlar'da ise pipal ağacı kâinat üzerinde bulunur. Bu pipal ağacı Brahma ile ilişkilendirilmiştir.²⁰⁹

2.2.5. Banyan Ağacı

Hinduizm'de heybetiyle dikkat çeken bu ağaç Hindu tapınaklarının bahçesinde mutlaka bulunur. Hinduizm'de Ganj Nehri ve Himalaya Dağlarından sonra önem verilen üçüncü unsurdur.²¹⁰ Nanditha Krishna'ya göre Hindu kutsal kitabı Vedalar'da banyan ağacından bahsedilmektedir.

“Kökü yukarıda olan ışınları aşağı doğru akar. İçimizde derinlere batabilir ve gizlenebilirler.”

Banyan ağacının kabuğu Vişnu'yu, dalları Şiva'yı, kökleri ise Brahma'yı temsil etmektedir.²¹¹ Banyan ağacının kuru yaprakları günümüzdeki törenlerde yakılmaktadır. Yapraklarının küllerinin kişinin günahlarına kefarete olacağına dair bir inanç söz konusudur. Ayrıca evli kadınların kocalarının ömürlerinin uzun olması için bu ağaca dilekte buldukları da bilinmektedir.²¹²

Banyan ağacı Hinduizm için ritüellerde ve ibadetlerde vazgeçilmez bir ağaçtır. Banyan ağacı Hindu kutsal kitaplarında bile atıfta bulunulan bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Banyan ağacının devasa düzeyde ki boyutu onun kutsallığını pekiştiren önemli bir unsurdur. Onun gerçekten devasa bir ağaç olması tanrılarla ilişkilendirilmesinde rol oynamıştır.

2.2.6. Erik Ağacı

Erik ağacı diğer ağaçlardan daha erken çiçek açtığı için genç kızlarla özdeşleşmiştir. Bereketi simgeleyen erik ağacının yaprakları *“talih tanrısını”* da simgelemektedir. *“Mei-hua”* yani *erik çiçeği* anlamındaki deyim eski zamanlarda

²⁰⁸ Gündendede, s. 29.

²⁰⁹ Sarıkçıoğlu, s. 56.

²¹⁰ Ojha, Purna Chandra, *Flora in the Bhagavata Purana*, BVP Yayınları, Hindistan, 2014, s. 179.

²¹¹ Krishna, Nanditha - Amirthalingam, Murugaiyan, s. 327.

²¹² Krishna, Nanditha - Amirthalingam, Murugaiyan, s. 326.

nedime ve hizmetçiler için kullanılırdı. Cinsel istek ve arzularla da ilişkili olan erik ağacı insan kaderini de temsil etmektedir.²¹³

2.2.7. Sedir Ağacı

Hindistan'ın kuzey bölgelerinde sedir ağacı kutsal ağaç olarak kabul edilir. Buğday ekimi sırasında buğday, sedir ağacının kabuğuna konulur. Ayrıca sedir ağacının odunlarıyla bir ateş yakılır. Ekilecek olan buğdaylar ateşin üzerinden geçirilir. Burada amaç kutsal sedir ağacının bereketinin tohuma geçeceği inancıdır.²¹⁴ Sedir ağacının kabuklarının çabuk soyulması ağacın kabuğuna olan ilgiyi arttırması muhtemeldir.

Pencap bölgesinde ise sedir ağacına kurbanlar sunulduğu bilinmektedir. Genellikle kız çocuklarının kurban olarak sunulduğu Pencap bölgesinde, kurbanları ise köylüler temin etmekteydi.²¹⁵ Kutsal sedir tütsüsü yakma ritüellini Sümerler de ve diğer Mezopotamya medeniyetlerinde de görmekteyiz.

2.2.8. Pirinç

Pirinç, temel besin kaynağını olmasının yanı sıra önemli bir mitolojik öğe olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nasıl hurma, zeytin gibi ağaçlar Mezopotamya kültürleri için ortak bir unsur ise pirinç de bunun gibi Hint, Çin, Japon mitolojileri için önemli bir unsurdur. Hinduizm'de pirinç tarımının koruyucu tanrısı olarak "karişini" ye inanılır.²¹⁶

Doğal yetişme ortamı nedeniyle bol miktarda tüketilen pirinç önemli günlerde ve ritüellerde vazgeçilmez bir besin olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.9. Durian Ağacı

Hint Adalarında yetişen durian ağacı düzgün gövdesi, 35 metreye kadar çıkan boyuyla lezzetli ama kötü kokulu bir meyvedir. Bu ağacın verimini artırmak için özel törenler düzenlenir. Durian ağacı konusunda, büyücüler özel günlerde ellerine

²¹³ Eberhard, s. 108.

²¹⁴ Frazer, James George, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2004a, s. 73.

²¹⁵ Frazer, s. 151.

²¹⁶ Zimmer, s. 106.

aldıkları baltayla ağaçların daha verimli olması için onların diplerine vurarak ağaçlara kesme korkusu verirler. Kesileceğinden korkan durain ağaçlarının daha fazla ürün vereceğine inanılır.²¹⁷

Bu uygulamanın aynısı günümüzde Anadolu coğrafyasında yapılmaktadır. Bu şekilde ağacın dibine vurularak ağacın içinde ki acı suyun çıkması amaçlanmaktadır. Acı suyunun çıkması sonucu ağacın meyve verme oranı yükselmektedir. Ama bu durum mitoloji içerisinde bir ritüel şeklini almıştır.

2.2.10. Mango Ağacı

Mango ağacı Hindu inancında bolluk ve bereketin simgelerinden birisidir. Bu yüzden dini günlerde her evin kapısına asılır. Mango ağacının doğurganlıkla da ilişkisi vardır. Erkek çocuk sahibi olmak isteyen çiftler de kapılarına mango ağacı yaprağı asarlar.²¹⁸

Her inancın mutlaka bir yükseliş motifi vardır. Hindu inancında ise yükseliş motifini mango ağacı karşılamaktadır. Çünkü mango ağacı hem yeryüzüne çıkabilen hem de yeraltına inebilen bir ağaçtır.²¹⁹

Cenaze törenlerinden doğum ritüellerine kadar her alanda mango ağacını görmek mümkündür. Cenaze ateşinin mango ağacının dallarıyla yakılması gerekmektedir. Evlilik törenlerinde damatların oturdukları koltuklarda mango ağacından yapılmalıdır. Kurban sunma ritüellerinde de mango ağacı önemli rol oynamaktadır.²²⁰

Mango ağacı Hinduizm inancında en fazla kullanılan ağaçlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Diğer ağaçlar daha çok tek veya birkaç şekliyle kullanılırken mango ağacı, ölümden doğuma, evlenmeden boşanmaya kadar yaşamın her evresinde değer görmüş, kutsallık atfedilmiş bir ağaç olarak karşımıza çıkar. Hindu

²¹⁷ Frazer, s. 152-153.

²¹⁸ Gupta, Shakti, *Plant Myths and Traditions in India*, Munshiram Manoharlal Yayınevi, Hindistan, 2001, s. 41.

²¹⁹ Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Din Fenomolojisi (Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, Isparta, 2002. s. 246.

²²⁰ Upadhyaya, Krishna Kant, *Tree Symbol Wordship in India*, Ed. Sankar Sen Gupta, Indian Yayınları, 1960, s. 2-8.

inancında hayatın her alanında bulunan mango ağacı tıbbi yardım amaçlı da kullanılmıştır.

2.3. Budizm’de Bitki İnanışları

Budizm, Hindistan’da ortaya çıkmış 500 milyonu aşkın inananı ile dünyanın önemli bir dinidir. Önceleri Hindistan’da yaşanan Budizm, zamanla Çin, Nepal, Japonya, Tayland gibi Uzakdoğu ülkelerinde de yayılmaya başlamıştır. Budizm’in kurucusu ise Buda yani “aydınlanmış, uyanmış” anlamlarına gelen Siddharta Gautama Sakyamuni’dir. Hindu inanç sisteminde var olan Brahmanlara karşı olarak ortaya çıkmıştır. Buda’nın hayatı dört asır sonra keşişler tarafından yazıya geçirilmiştir. Yoga, meditasyon, inziva önemli ibadetleri arasındadır. Buda, aydınlanmayı “bodhi/bodi” adı verilen ağacın altında gerçekleştirmiştir.²²¹

Felsefi düşünce olarak ifade edilen Budizm’de kanlı kurban yasak olduğundan kanlı kurban yerine bitkiler ve çiçekler tercih edilmektedir. Budizm’de ise bitkilerin rolünün önemli oldukları görülmektedir. Bu bölümde ise Budizm’le alakalı olan bitkiler anlatılmıştır.

2.3.1. Nilüfer (Lotus)

Bataklıklarda ve sulak alanlarda yetişen bu çiçek Buda ile özdeşleştirilmiştir. Çünkü bataklık gibi zorlu bir alanda yetişen çiçekle, hayatın ortasında tertemiz olan Buda birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Hindistan gibi bir coğrafyadan tertemiz bir şekilde çıkan Buda, Lotus olarak kabul edilmiştir.²²²

Çin ve Hindistan’da Buda’nın lotus çiçeğinin kalbinden doğduğuna inanılmaktadır.²²³ Budist tapınaklarında, lotus çiçeği pozisyonunda oturmuş, kendisini Budizm’e adayan ve gülümseyen keşişler bulunmaktadır.²²⁴ Lotus çiçeğinin renklerine göre anlamları vardır. Kırmızı lotus aşkı ve sevgiyi, mavi lotus bilgiyi ve bilgeliği, beyaz lotus ise saflığı ve maneviyatı simgelemektedir.²²⁵ Lotus

²²¹ Aydın, s. 174, 187.

²²² Kurt, Ali Osman - Aykıt, Dursun Ali, s. 83.

²²³ Söğüt, Zerrin, *Su Bitkilerinin Peyzaj Mimarlığında Kullanımı*, Çukurova Üniversitesi Genel Yayınları, Adana, 2002, s. 77.

²²⁴ Rezania, Pedram, “Symbol of Lotus on Ancient World”, *Life Science Journal*, 2011, C. 8, s. 309.

²²⁵ Eberhard, s. 200.

çiçeği Budist mimarisinde de kendisini göstermiştir. Pek çok Budist tapınaklarında lotus çiçeği mevcuttur.

Mısır mitlerinde de lotus çiçeğinin nilüfer olarak ifade edildiğini daha önceki bölümde ifade etmiştik. Mısır mitlerinde olduğu gibi Budizm’de de lotus çiçeği değer verilen, saygı duyulan bir bitki olarak karşımıza çıkar. Eski Mısır’da, Budizm’de ve Hinduizm’de lotus çiçeği çanak çömlekten, mabetlere kadar tasvir edilen bir bitkidir. Lotus çiçeğinin farklı coğrafyalarda birbirine yakın anlamlar taşımaları insanların ortak geçmişleriyle açıklanabilir.

2.3.2. Bodhi Ağacı

Hindistan’da Bihar Eyaleti’nde tapınak yakınlarında bulunan bu ağaç Hint inciri cinsine benzemektedir. Buda, bu ağacın altında aydınlandığı için *bilgelik* anlamına gelen *bodhi* bu ağacın ismi olmuştur.²²⁶ Budalık mertebesi, ulaşılması zor bir yerdir. Bunun için belirli mertebelerden geçmek gerekir. Buda olmak isteyen kimse bodhi ağacının altında oturur. Burada düşünceye dalmak zorundadır. Budizm’de aydınlanma bodhi ağacı vasıtasıyla gerçekleşir. Buda, bu aydınlanma sonrasında da tüm ihtiyaçlarını bu ağacın altında gidermeye devam eder. Bu yüzden Budizm’de bodhi ağacı Buda ile özdeşleşmiş bir ağaçtır. Günümüzde de keşiş olmak isteyen kişilerin yedi gün boyunca bodhi ağacının altında oturarak meditasyon yaptıkları bilinmektedir. Bodhi ağacı Budizm için hayat ağacı olarak da ifade edilebilir.²²⁷

Ayrıca Buda’nın bohdhi yani incir ağacı altında otururken kötü ruhlara ve şeytanlara karşı mücadele ettiği de bilinmektedir.²²⁸ Günümüzde de Orta Asya ve Anadolu’da incir ağacının altında oturmak hoş görülmez. İncir ağacı altında oturan kişiyi cinlerin ve kötü ruhların çarpacağı inancı hakimdir. İnançların birbiriyle benzerliği bir kez daha kendisini göstermektedir.

²²⁶ Kurt, s. 82.

²²⁷ Öztekin, s. 54.

²²⁸ Mircea, Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Kabalcı Yayınları, 2009, s. 89.

2.3.3. Buda Eli Meyvesi

İnsanın elini ve parmaklarını andıran meyve olduğu için bu adı almıştır. Güzel koktuğu için evin odalarına konulur. Buda eli meyvesi getiren bir çocuk “*Uzun bir ömrünüz, birçok erkek evladınız olsun ve tüm mutluluklar sizin olsun*” anlamına gelen deyimini simgelemektedir. Buda eli meyvesi “mutlu hayatı” ve “uzun ömrü” simgeler.²²⁹

Anadolu’da “*Fatıma Ana Eli*” olarak benzeşime uğrayan buda elini görmek mümkündür. Fatıma Ana Eli de buda meyvesindeki benzer özellikleri taşımaktadır.

2.3.4. Çay

Bir gün, Budist bir rahip kendini Buda’ya adamaya karar verir. 7 yıl boyunca uyumaz. Ama bir gün rahibin göz kapakları istemsizce kapanır. Buna kızan rahip göz kapaklarını kesip atar. Göz kapaklarını kesip attığı yerde çay bitkisi çıkar. Böylelikle çayın uyarıcı etkisi olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca çayın ibadet amacıyla içildiği de bilinmektedir.²³⁰

Beyne uyarıcı etki vererek insanları zinde tutmaya yarayan çay, asırlar öncesinde Budist rahipler tarafından da keşfedilmiştir. Çayın pek çok çeşidini kullanan Budistler, ibadetleri esnasında da çay içmeye önem verirler.

2.3.5. Bambu Ağacı

Budizm’deki Çiftçilik Bayramı’nda Siddhartha ilk mucizesini gösterir. O bambu ağacının altında oturur ve güneş ağaçlara gölge vermektedir. Ama Siddhartha’nın oturduğu bambu ağacının gölgesi hiç değişmez.²³¹ Eskiden havai fişekler bambu ağacından yapılırdı. Bambu ağacından çıkan gür sesin cinleri korkutup kaçırdıklarına inanılmaktaydı.²³²

²²⁹ Eberhard, s. 70.

²³⁰ Altman, Donald, *Kutsal Yemek Sanatı*, Çev. Ela Gürdemir, Dharma Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 175.

²³¹ Aydın, Fuat, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Ali Erbaş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 57.

²³² Eberhard, s. 56-57.

2.4. Japon Dinlerinde Bitki İnanışları

Japonlar Şintoizm ve Budizm olmak üzere temelde iki dine mensuptur. Japonların yerli ve milli bir dini olan Şintoizm, animizmin ve Şamanizm'in özelliklerini taşır. Şintoizm'de ibadet edilen ruhlar veya tanrılar(kami) bulunur. Bu ruhlar veya tanrılar(kami) kutsal olan rüzgar, yıldırım, ağaç, dağ, ırmak vb. olabilir. Şintoizm'de mabetler kalabalık şehirlerde etrafi ağaçlık olacak şekilde kurulmuştur. Şintolar mabetlerdeki yaşlı ve budaklı ağaçlara ip çekerler. Özellikle çam ağacında bulunan ruhların tüm ağaçları koruduğuna inanırlar.²³³ Ooyatsuhime No Mikoto adlı kami ağaçlarla ilişkilendirilen kami olarak karşımıza çıkmaktadır.²³⁴

Şintoizm'de, göksel ilahların, ataların, kahramanların, ağaçların, hayvanların ruhları olduğuna inanılır. Şintoizm'de doğaya ve Japon milli bilincine saygı duyma esastır. Bağlayıcı ve kesin kural koyucu bir tanrı olmadığı için kutsal kitap külliyatı da yoktur. Kadim konularla ilgili “*Kojiki*” adlı kitap Şintoizm açısından önemlidir. Mitolojik anlatıların önemli olduğu Şintoizm'de ahlaki kurallardan çok kişinin görevlerini yerine getirmesi önemlidir.²³⁵ Bu bölümde ise Şintoizm açısından kutsal kabul edilen bitkilere ve ağaçlara yer verilmiştir.

2.4.1. Hayat Ağacı

Japon hikayelerinde P'eng-lâi adında bir adadan bahsedilir. Bu adanın bir dağında kutsal bir ağacın varlığına inanılır. Bu kutsal ağacın gövdesi ve dalları altından, kökleri gümüşten, yaprakları ve meyvesi ise mücevherdendir.²³⁶ Bu ağacı Japon dinlerindeki hayat ağacı olarak ifade edebiliriz. Diğer dinlerde olduğu gibi Şinto inancında da hayat ağacı üçlü düzenle karşımıza çıkar. Yani kökü gövdesi ve yapraklarıyla bir bütünü temsil eder.

²³³ Arık, Durmuş, “Şintoizm”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 462.

²³⁴ Yaşkan, Samet, “Şintoizm'de İbadet”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2020, s. 20.

²³⁵ Aydın, s. 305-307.

²³⁶ Mackenzie, s. 105.

2.4.2. Çam Ağacı

Çok eski zamanlarda Japonya’da çok güzel bir kızın ve yakışıklı bir delikanlının yaşadığına inanılmaktaydı. Bu iki genç, birbirlerini hiç görmeden anlatılan bir hikâyeden etkilenecek birbirlerine âşık olurlar. Civardaki düğünde bir gün karşılaşır. Kimse görmesin diye ıssız bir yerde çam ağacının altında buluşurlar. Burada birbirlerine kur yapıp şiirler okurlar. Zamanın nasıl geçtiğini anlamayan bu iki genç, şafağın sökmekte olduğunu fark ederler. Birilerinin kendilerini gördüğü düşüncesi ile utançlarından iki çam ağacına dönüşürler.²³⁷

Japon hikâyelerinde ejderhaların çam ağaçlarının ruhuna girdiği yazılıdır. Bazı Şinto tapınaklarında ise çam ağacı dikilidir. Çam ağaçlarının üst dallarında küçük oğlan çocuklarının ruhlarının görüldüğüne inanılır.²³⁸ Şintoizm’de kutsal üç ağaçtan birisi de çam ağacıdır. Ölümsüzlük mantarının çam ağacı altında yetiştiğine inanılmaktadır.²³⁹

Japon hikâyelerinde çam ağaçları yılanların ve kötü ruhların ikameti olarak ifade edilmektedir.²⁴⁰ Japonlar özellikle yılbaşı festivallerinde çam ağaçlarını evlerin bahçelerine dikmektedirler. Çam ağacına yılbaşı kamisinin (ağaç ruhu) geldiğine inanırlar. Bu kaminin gelmesi demek bolluk, bereket ve iyi bir yıl demektir.²⁴¹

Çam ağacıyla alakalı pek çok inanca sahip Japonların, çam ağacının yıl boyunca yeşil kalmasından ve yapraklarını dökmemesinden dolayı çam ağacına kutsallık verdiklerini görmekteyiz. Ağaç kamilerinin özellikle çam ağacına gelmesi çam ağacına olan önemi daha da arttırmaktadır. Pek çok kültürde de çam ağaçları tanrıların veya aşkın varlıkların ikametgâhı olarak ifade edilmektedir.

2.5. Çin Dinlerinde Bitki İnanışları

Çin dinleri içerisinde bulunan Konfüçyanizm, Çinlilere özgü milli bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında Konfüçyanizm bir dinden çok bir kültürün ilkelerini içerisinde barındırmaktadır. Ama kutsal kitabının, ahlaki kurallarının ve

²³⁷ Kato, Suiçi, *Japon Edebiyatı Tarihi*, Çev. Oğuz Balkaya, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, s. 582.

²³⁸ Mackenzie, s. 78.

²³⁹ Mackenzie, s. 105.

²⁴⁰ Ashkenazi, Michael, *Japon Mitolojisi*, Çev. Özlem Özarpacı, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

²⁴¹ Yaşkan, s. 122.

mensuplarının olması sebebiyle din olarak ele alınmaktadır. Diğer iki Çin dini ise Taoizm ve Çin Budizm'dir.²⁴²

Çin dinlerinde atalara saygı ve tabiata tapınma söz konusudur.²⁴³ Tabiatın vazgeçilmez bir unsuru olan ağaçlar da bu tapınma eyleminde önemli bir yer tutmaktadır. Ata ruhlarının bazen ağaçlara girebileceğine inanan Çinliler için ağaçlar tapınma nesnesi olarak da karşımıza çıkar. Bu bölümde Çin inançlarındaki bitki inanışlarını ifade edeceğiz.

2.5.1. Nilüfer

Çin folklorunun en önemli simgelerinden biri olan lotus/nilüfer kirli sulardan çıkar. Ama temiz kabul edilir, kendisi kirlenmez. Tatlı bir kokusu vardır. Saflığın simgesidir.²⁴⁴ Pekin'de lotus çiçeğinin Buda'nın doğum günü olan 4. ayın 8. gününde çiçek açtığına inanılır. 1. ayın 8. günü ise lotus çiçeğinin günüdür. Bu günde dikmiş diken kadınların lohusalık sıkıntısı çekeceğine dair bir inanç söz konusudur.²⁴⁵

Budizm'in de etkisiyle gelişen Çin inançlarında lotus çiçeği Budizm'deki gibi benzer özelliklere sahip bir çiçektir.

2.5.2. Jian Mu Shu Ağacı

Çinliler, tam olarak hangi tür olduğu bilinmeyen bu ağaca, cenneti ve dünyayı birbirine bağlayan bir ağaç olarak inanmaktadır. Cennetin ve dünyanın, insanların ve tanrıların arasında iletişim kurma görevi olduğuna dair bir inanç vardır. Çin imparatoru Fuxi bu ağaç sayesinde yer ile gök arasında dolaşmaktaydı.²⁴⁶

İslam inancındaki sırat köprüsünü ve tuba ağacını andıran bu ağaç, diğer dinlerdeki hayat ağacı inancına benzemektedir.

²⁴² Küçük - Tümer, s. 53.

²⁴³ Küçük - Tümer, s. 57.

²⁴⁴ Eberhard, s. 200.

²⁴⁵ Eberhard, s. 202.

²⁴⁶ <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1621436357370890577&wfr=spider&for=pc&isFail>, (10.05.2022).

2.5.3. Nar Ağacı

M.Ö. II. yüzyılda Çin kültürüne girdiğine inanılan bu meyve tüm dünyada olduğu gibi Çin’de de verimliliğin simgesidir. Şanslı kabul edilen üç meyveden birisidir. Yarı açık ve olgun olan bir nar düğün hediyesi olarak yeni evlenen çiftlere verilmektedir. Bunun anlamı ise tez zamanda çok çocuk sahibi olunmasıdır. Sunaklarda ise nar kullanılması yasaktır.²⁴⁷

Çinliler, nüfuslarının fazla olması sebebiyle nüfus arttırmama politikası uygulamaktadır. Bu yüzden doğurganlığı simgeleyen narın sunaklarda kullanılmasının yasak olması muhtemeldir.

2.5.4. Bambu Ağacı

Çin kültüründe uzun yaşamın sembolüdür. Hint Okyanusu adalarında ise ilk insanın bambu ağacı içinde dünyaya geldiği inancı hâkimdir. Ayrıca bambu ağacıyla çevrili olan tarlaların bereketli olacağına inanılır.²⁴⁸ Bambu yapraklarının sarkık olması insanın boş kalbini hatırlatır. Boş kalp ise alçakgönüllü olmayı temsil eder. O yüzden bambu tevazünün sembolüdür. Ayrıca bambunun her zaman yeşil ve cılız olması onun yaşlı bir adama benzetilmesine neden olmuştur.²⁴⁹

2.5.5. Kişniş Otu

Geleneksel Çin dinlerinde bu bitki, ölümsüzlük bitkisi olarak anılmaktadır. Bu bitkinin baş ağrısını engellemek için insanın vücudunda bulunması gerektiğine dair bir inanç vardır. Çünkü keskin kokusuyla insan sağlığına iyi geldiğine inanılır. Hamile kalmak isteyen bir kadının 13 adet kişniş tohumunu sol kalçasına bağlaması gerekir.²⁵⁰

Çin dinlerindeki ot ve ağaçların çoğu ölümsüzlüğü simgelemektedir. Kişniş otunun keskin kokusu insanları dinç tutmaktadır. Bu yüzden de kişniş otunun ölümsüzlüğü simgelemesi olağan bir durumdur.

²⁴⁷ Eberhard, s. 225.

²⁴⁸ Gezgin, s. 39.

²⁴⁹ Eberhard, s. 56.

²⁵⁰ Dugan, s. 73-74.

* Dut Ağacı Kavuşu.

2.5.6. Dut Ağacı

Çin efsanelerinde dut ağacından sıklıkla bahsedilir. Çin krallarından iki kralın songklungda*yaşadığı bilinmektedir. Bu yüzden dut ağaçları kült merkezi olarak karşımıza çıkar. Başka bir efsanede ise kadının birisi dut ağacının kovuğunda bir bebek bulur. Bu bebek büyüyünce zeki bir delikanlı olur. Krala kadar giden ünüyle tüm Çin ülkesinde ünlenir. Ülkeye bir kuraklık geldiğinde ise dut ağacına giderek yağmur duasında bulunulur.²⁵¹Eski Çin’de doğumdan sonra kötü ruhları kovmak için dut ağacından yapılma okları atma geleneği vardı.²⁵²

Çin kahramanı Hwang Ti, kötü hava koşullarından dolayı halkın aksayan ibadetleri için bir tapınak yaptırır. Bu tapınakta kullanılan ipek kumaşı için dut ağaçları diktirir. Bu dut ağaçlarının bakımına özen gösterirdi. Dut ağacının, kişilerin azizlik özelliklerini arttırdığına inanılmaktadır.²⁵³

İpek kumaşı Çin bölgesinin en temel gelir kaynağıdır. Asırlardan beri ipek kumaşı yapan Çinliler dut ağacının yapraklarını kullanırlardı. Bu yüzden Çinliler için dut ağacı en önemli ağaçlardan birisi olmuştur.

2.5.7. Çam Ağacı

Her mevsim yeşil kalmasından dolayı Çin dinleri için kutsal kabul edilmiştir. Ölen kişinin ruhunu güçlendirmek ve bedeninin çürümesini engellemek için mezarlıklara çam ağacı dikilir. Çin köylerinde kutsal ağaç olarak da bilinir.²⁵⁴

Ruh taşıdığına inanılan bir ağaçtır. Çam suyunun kişiye gençlik ve zindelik verdiğine inanılır. Çin inancına göre çam hayat doludur. Bunu etrafına da yansıtır. Çam ağacı yaşlanınca ejderhaya dönüşmektedir. Çam sakızının insan ömrünü beş yüz yıl uzattığı inancı vardır. Çam ağacının dallarında ve köklerinde çıkan mantarlardan esans yapıldığı da bilinmektedir.²⁵⁵

²⁵¹ Campbell, Joseph, *İlkel Mitoloji, Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 2001, s. 404.

²⁵² Eberhard, s. 325.

²⁵³ Mackenzie, s. 103-232.

²⁵⁴ Frazer, James George, *Altındal Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165-166.

²⁵⁵ Mackenzie, s. 78.

Yıl boyunca yeşil kalmasından dolayı ölümsüzlük sembolü olan çam ağacı Çinliler için de aynı anlamı ifade etmektedir. Türklerin günümüzde mezarlıklarına çam ağacı dikmesinin kökeni İslamiyet öncesinden komşu oldukları Çinlilere dayandırılabilir.

2.5.8. Ginseng Bitkisi

Çin dinlerinde şifalı bir bitki olarak kabul edilen ginseng bitkisi, denizkızı ile aynı anda tüketildiği zaman bu bitkinin insanın ömrünü uzattığına inanılmaktaydı. Beşadet yaprağı olan ginseng bitkisi aynı zamanda güneşle özdeşleştirilmiştir. Tatarlar ile Çinlilerin ginseng bitkisi için kanlı mücadeleler verdikleri bilmekteyiz.²⁵⁶ Ginseng bitkisinin kökleri çok uzundur ve küçük bir çocuk gibi ağladığına inanılmaktadır. Kökleri insana benzediği için yaşamsal ruhları hareket ettirdiği düşünülmektedir.²⁵⁷ Ginseng bitkisini bulma çalışmaları genelde olumsuz olurdu. Bunun sebebi ise insanların günahsız olmamalarıdır. Yani ancak günahsız insan ginseng bitkisini bulabilme yeteneğine sahipti.²⁵⁸ Günümüzde tıp ve kozmetik alanında da sıkça kullanılan bu bitki biyolojik ve mitsel anlamda Türkiye’de ki adamotuna benzemektedir.

2.5.9. Tarçın Ağacı

Geleneksel Çin inancında “*tarçın ağacı*” adında bir mezhep bulunmaktadır. İnanışa göre Çin’e başka yerden geldiğine inanılan tarçın ağacı 3000 metre yükselebilen bir ağaçtır. Bu ağacın meyvesini yiyen kişinin ölümsüz olacağı düşünülmektedir.²⁵⁹ Tarçın ağacının çok uzun olması onun gökyüzüne daha yakın olduğunu gösterir. Gökyüzüne yakınlık demek aşkın varlığa yakınlığı ve ölümsüzlüğü ifade etmektedir.

2.5.10. Pirinç

İmparator Shen-nong'un her yıl pirinç töreni düzenlediği Çin kaynaklarında belirtilmiştir. Çin geleneğinde genelde paryaların pirinç yemelerine bile izin

²⁵⁶ Mackenzie, s. 151-152.

²⁵⁷ Mackenzie, s. 151.

²⁵⁸ Mackenzie, s. 278.

²⁵⁹ Mackenzie, s. 33.

verilmezken vefat eden önemli kişilerin ağızlarına bir pirinç tanesi konurdu. Pirinci ziyan etmek veya pirincin tanelerini tabakta bırakmak suç sayılırdı. Pirinci ziyan eden kişinin başına uğursuzluk geleceğine inanılırdı. Pirinç kötü ruhları kovmak için köylüler tarafından kullanılmaktaydı. Taoizm’de “*Beş Ölçek Pirinç Taocuları*”²⁶⁰ kötü ruhlara karşı sundukları pirinçlerle bilinmektedir.²⁶⁰

Günümüzde de Anadolu’nun hemen hemen her yer yerinde pirinci ziyan etmek günah sayılır. Pirincin kişiye şans ve uğur getirdiğine inanılmaktadır. Bu inançların Çinlilerle bir arada yaşayan İslamiyet öncesi Türkler tarafından Anadolu’ya getirilmesi muhtemeldir. Sınava girecek öğrencilerin ceplerine okunmuş pirinç taneleri koymanın öğrenciye şans getireceğine de inanılmaktadır.

2.5.11. Söğüt Ağacı

Çin dinlerinde baharın ve cinsel dürtülerin simgesidir. Söğüt ağacını ziyaret etmek hayat kadınıyla birlikte olmaktır. Söğüt yapraklarının kıvrımı güzel kızların yüz hatlarıyla ifade edilir. Kötü ruhlara karşı galip gelen bir ağaçtır. Çinliler kış sonrası kutlanan bayramlarda söğüt ağacından yapılan giysileri ve başlığı giyerler. Eksi Çin adetlerinde ise uzaktan gelen misafirlere söğüt dalı hediye etme âdeti vardı.²⁶¹

Söğüt, biyolojik yapısından dolayı güneşi görünce ilk canlanan ağaçların başında yer almaktadır. Bu yüzden ilk önce yaprak açması, onu doğurganlık ve cinsellikle ilişkilendirmiş olabilir. Dallarının ve yaprakların uzun ve işlenebilir olması onun ayinlerde kullanımını ve kıyafet olarak giyilmesini kolaylaştırmıştır.

²⁶⁰ Eberhard, s. 250-251.

*Yitik, Ali İhsan, “Taoculuk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, C. 40, 2010, s. 10-12.

²⁶¹Eberhard, s. 275-276.

2. BÖLÜM

YAHUDİLİK’TE BİTKİ İNANIŞLARI

İsrailoğullarının dini olarak tanımlanan Yahudilik, ilahi olarak ifade edilen dinlerin ilkidir. Yahudiler soylarını İbrahim’e ve onun oğulları İshak ile Yakup’a dayandırmaktadırlar. Yahudiliğin başlangıç noktası “ulusal kurtarıcı” olarak ele alınan Musa Peygambere kadar dayanmaktadır. Musa Peygambere verilen kutsal yasa ise Yahudiliğin kutsal kitaplarını oluşturmaktadır. Bu kitaplar Tevrat adı altında toplanmaktadır. Musa Peygamberle birlikte kutsal topraklara yerleşen Yahudiler bugün de dünyanın pek çok noktasında hayatlarına devam etmektedirler. İsrail ve Amerika başta olmak üzere dünya üzerinde ortalama 18 milyon Yahudi bulunmaktadır.²⁶²

Tezimizin ikinci bölümünde ise ilahi dinlerin ilki olarak kabul edilen Yahudilikteki bitki inanışlarını tespit edilmiştir. Bu bölüm Yahudi kutsal kitabı ve Yahudi folkloru şeklinde ikiye bölerek açıklanmıştır.

1. TEVRAT’TA BİTKİ İNANIŞLARI

Tanrı Rab, diğer peygamberleri gibi Musa’ya da vahiy yoluyla bir kutsal kitap göndermiştir. Tanah yani Tevrat’ın parça parça veya tek seferde Musa Peygambere indirildiğine dair farklı görüşler söz konusudur. Tevrat yani Tanah, 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar Tora, Peygamberler, Kitaplar şeklindedir. Her bir kitapta kendi içinde farklı bölümlere ayrılmaktadır. Yazılı kitap haricinde Talmud olarak adlandırılan sözlü gelenek kitabı da bulunmaktadır. Talmud ise kendi içinde Mişna ve Gemara olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁶³ Yani Yahudi kutsal kitabı yazılı ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yazılı kitabın adına Tanah, sözlü kitabın adına ise Talmud denmektedir. Her iki kitap da kendi içinde bölümlere ayrılmaktadır. Biz ise bu bölümde yazılı Yahudi kutsal kitabı olan Tanah’taki bitki inanışlarını derledik. Bazen de Tanah veya Tevrat için “eski ahit” ifadesini kullandık.

²⁶² Aydın, 2021, s. 330.

²⁶³ Küçük - Tümer, s. 277-278.

Eski Ahit diye ifade ettiğimiz Yahudi kutsal kitabının başında yer alan Tanah'ta ağaçlarla ilgili önemli bilgilerin var olduğunu görmekteyiz. Ağaçların korumasına büyük önem veren Tanah'ta bu kavram “*bal tašhit*” olarak ifade edilmiştir. Tanrı, Tanah'ta Yahudilere savaşta bile ağaçları kesmemelerini, onlara baltayla zarar vermemelerini öğütlemektedir. Tanah'ta ağaçların şükür ifadesi olarak kullanıldığını görmekteyiz.²⁶⁴

Bu bölümde Yahudi kutsal kitabında önem arz eden bitkilerin incelemesini yapmıştır.

1.1. Adamotu

Adamotu, Tevrat'ta Yaratılış bölümünde geçmektedir.²⁶⁵ Adamotu burada doğurganlığı simgelemektedir. Yahudiler, cinsel isteği uyandırdığı için adamotuna “*dudaim*” adını vermiştir.²⁶⁶ Yeryüzündeki kültürlerin çoğunda kutsal kabul edilen adamotu bitkisinin, Yahudiler tarafından da cinsel gücü arttırdığı ve doğurganlığa iyi geldiği için kutsal kabul edilmiştir.

1.2. Akasya Ağacı

Tevrat'ta 28 defa zikredilen akasya ağacı tapınak ve ahit sandığı yapımında önemli rol oynamaktadır. Birkaç yerde mekân ismi olarak belirtilmiştir.²⁶⁷ Özellikle Mısır'dan Çıkış bölümünde çokça zikredilmektedir. Eski Ahit'e göre ahit sandığının şekli ve ölçüleri Tanrı Rab tarafından bizzat bildirilmiştir.²⁶⁸ Ahit sandığı gibi önemli emirlerin bulunduğu bir sandığın bizzat tanrı tarafından akasya ağacından yapılmasının emredilmesi Yahudiler için akasya ağacına olan ilgiyi arttırmaktadır. Çünkü akasya ağacı sağlam ve dayanıklıdır. Ahit sandığında taşınan emirlerde önemlidir. Bu sebepten tanrı onlara sağlam olan akasya ağacından sandık yapmalarını emretmiş olmalıdır.

²⁶⁴ Yasanın Tekrarı, 20/19-20.

²⁶⁵ Yaratılış, 3 /14-16.

²⁶⁶ Gezgin, s. 16.

²⁶⁷ Skolnik, Fred, “Mandrake”, *Encyclopaedia of Judaica*, Keter Yayınevi, Amerika, 2007, s. 347.

²⁶⁸ Küçük, Abdurrahman, “Ahid Sandığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, C. 1, s. 535.

“Akasya ağacından bir sandık yapsınlar. Boyu iki buçuk, eni ve yüksekliği birer buçuk arşın olsun. İçini de dışını da saf altınla kapla. Çevresine altın pervaz yap. Dört altın halka döküp dört ayağına tak. İkisi bir yanda, ikisi öbür yanda olacak. Akasya ağacından sırtıklar yapıp altınla kapla.”²⁶⁹

Tanrı Rab, Tevrat'ta kendi adına sunulacak ağaç olarak sadece akasya ağacını zikretmektedir. Yahudiler akasya ağacını ölümsüzlük ile bağdaştırmaktadır.²⁷⁰ Mabet yapımında da bolca kullanılmıştır. Akasya ağacı kendisine verilen bu önemden dolayı masonluğu da etkilemiştir.²⁷¹

Tanrının akasya ağacını Yahudiler tarafından kendisine sunmasına izin vermesin sebebi akasyanın uzun ömürlü, sert ve dayanıklı oluşu olabilir. Çünkü Tanrı da sonsuz ve güçlüdür.

1.3. Badem Ağacı

Tevrat'ta badem ağacı doğurganlığı ve bereketi simgelemektedir.²⁷² Ayrıca Harun'un, kardeşi Musa gibi badem ağacından yapılmış bir asaya sahip olduğu ve bu asanın bir takım olağanüstü halleri olduğu Tevrat'ta anlatılmaktadır.²⁷³ Yapırsız çiçek açan badem ağacı saflığı ve kutsallığı simgeler.²⁷⁴

1.4. Buğday

Buğday, Tevrat'ta kıtlık giderici gıda maddesi olarak ifade edilmektedir.²⁷⁵ Ayrıca Tevrat'ta bahsi geçen Şavout Bayramı'nın* bitişi en son buğday hasadıyla gerçekleştirilir. Zira buğday en son biçilen tahıldır. Tanrı'ya sunulan iki buğday demetinin İsrail topraklarında yetişmiş en kaliteli buğdaydan olması gerekirdi²⁷⁶ Kral Davut ile orman arasında geçen bir olayda ormanın

²⁶⁹ Mısırdan Çıkış, 25/10-13.

²⁷⁰ Gezgin, s. 17.

²⁷¹ Öztekin, s. 64.

²⁷² Yaratılış, 30/37-43.

²⁷³ Yıldırım, 71.

²⁷⁴ Alalu, s. 237.

²⁷⁵ Yaratılış, 42/ 1-2.

*Şavout Bayramı: Tanrı tarafından Musa'ya 10 emrin tamamlandığı gün olarak kutlanmaktadır. (<http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/yahudilik/106-musevi-dini-bayramlari-ve-kutsal-gunleri>).

²⁷⁶ Alalu, s. 29.

efendisinin Kral Davut için buğday sunusunda bulunduğunu görüyoruz.²⁷⁷ Ayrıca Yahudiler için buğday bir ticaret kapısıdır. Tevrat'ın pek çok yerinde buğday ticareti yapıldığı da görülmektedir.²⁷⁸

1.5. Nar Ağacı

Tevrat'ta 24 yerde geçen nar, tüm kültürlerde olduğu gibi Yahudilikte de bereketi simgelemektedir. İsrail'in yedi seçkin meyvesinden biridir ve casusların getirdiği meyveler arasındadır. İlkbaharda çiçekleriyle göze çarpan nar güzelliği sembolize etmektedir. Baş kâhinin cübbesinin etek ucunda ve tapınak duvarlarında nar motiflerine rastlamak mümkündür.²⁷⁹

“Tanrınız RAB sizi verimli bir ülkeye götürüyor. Öyle bir ülke ki, ırmakları, pınarları, derelerden tepelerden çıkan su kaynakları vardır; buğdayı, arpası, üzümü, inciri, narı, zeytinyağı, balı vardır.”²⁸⁰

Pek çok yerde ise mabedin duvarlarına nar motifi işlendiği görülmektedir.²⁸¹

1.6. Hayat Ağacı

Yukarıdan aşağıya doğru uzanan ağaçtır. Hayat ağacının kökleri gökyüzüne çıkmakta, dalları ise yeryüzüne doğru inmektedir.²⁸² Tevrat'ta yaratılış bölümünde geçmektedir.²⁸³ Yaratılış 2/9-10 kısmındaki ifadeyle hayat ağacı ölümsüzlüğün simgesidir. Zaten şeytan, Adem ile Havva'ya bu ağacın meyvesini yiyerek ölümsüzlüğü yeneceklerini ifade etmiştir.²⁸⁴

Yahudilere göre ağaç, cansız bir varlık olarak görülmez, aksine hayatın sembolüdür.²⁸⁵ Hayat Ağacı, Yaratılış kitabında Aden Bahçesi'nin ortasında tasvir edilmiş, ancak hayat ağacının biçiminden ya da türünden bahsedilmemiştir. Bununla birlikte metnin yorumunu ifade eden halk efsaneleri gibi metinlerde onun meyvesinin

²⁷⁷ 1.Tarihler, 21/20-23.

²⁷⁸ Yaratılış, 41/45.

²⁷⁹ Skolnik, s. 364.

²⁸⁰ Yasa'nın Tekrarı 8/8-9.

²⁸¹ 1.Krallar 7/20, 2.Tarihler 3/16.

²⁸² Eliade, s. 305.

²⁸³ Yaratılış, 2/9-10.

²⁸⁴ Eliade, s. 316.

²⁸⁵ Öztekin, s. 665.

türüne, cennetteki konumuna ve anlamına dair veriler çoğalmıştır. Hayat ağacının meyvesinin buğday, üzüm ve asmadan biri olduğu şeklinde varsayımlar yapılmıştır.²⁸⁶

Yahudi kutsal metinlerindeki birçok pasajda ağaç ve hayat ağacı sembolüne rastlanılır. Yaratılış kitabı dışında, özellikle Hezekiel Peygamber'in tasvir ettiği Kudüs Tapınağının bahçesi ve çevresi, cennetteki Aden bahçesinin mikro bir gösterimidir. Yaratılış ve Hezekiel'den başka Zekeriya, Mezmurlar ve Özdeyişler bölümlerinde de hayat ağacına atıflar mevcuttur.²⁸⁷

“Kutsal Kitap'ta Hayat Ağacı figürüne yer veren diğer bir metin Özdeyişler Kitabıdır ve dört yerde Yaratılış Kitabına atıf olduğu düşünülebilirse de bu metinlerde bilgelik, okşayıcı dil ve dürüstlük gibi meziyetlerin Hayat Ağacına benzetilmesi söz konusudur. Bunlardan ikisi “Bilgelik yaşam ağacıdır ona sarılanlara. Ne mutlu ona sınımsız tutunanlara!” (Özd.3:18) ve “Doğru kişinin işleri yaşam ağacının meyvesine benzer, Bilge kişi insanları kazanır.” (Özd.11:30) şeklindedir.”²⁸⁸

Yahudiliğe göre asa, bünyesinde hayat ağacının kutsallığını taşıyan bir nesnedir. Hz. Musa elindeki asasıyla mucizeler gösterir. Hz. Musa kutsal ağaçtan yapılan değneğiyle asi halkın gözleri önünde bir kayaya iki kez vurur ve Hz. Musa'nın vurduğu yerden bol su çıkar. Tevrat'ta Hz. Musa'nın elindeki asasının yılanı dönüşmesi ve bu asa ile kızıl denizi ikiye bölmesi gibi mucizeler anlatılır. Tevrat'ta ağaçlarla ilgili kullanımın çok çeşitli ve çok yönlü olduğu görülür. Bunun yanında ağaçlarla ilgili kullanım iki yönlü bir gelişim gösterir. Birincisinde ağaçlar, özellikle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. İkincisinde ise asıl konumuzu ilgilendiren tarafla ölümsüzlük kaynağı olan 'hayat ağacı' temasıdır.²⁸⁹

Adem ve eşi cennete yerleşince Tanrı onlara şu ağaç dışındaki tüm ağaçların meyvesini yiyebilirsiniz demiştir. Tevrat'a göre Rab Tanrı ağaçların iki tanesini özel isimle zikretmektedir. Bunlar “hayat ağacı” veya “iyiyi, kötüyü bilme ağacı” şeklindedir. Tevrat'ta anlatılan hayat ağacı, imtihan unsuru olarak ön plana çıkar.

²⁸⁶ Gezin, s. 91.

²⁸⁷ Ameisenowa, Zofja, “Tree of Life” *The Tree of Life in Jewish Iconography*, Journal of the Warburg Institute, 1938, s. 326-329.

²⁸⁸ Seyfeli, Canan - Tanrıku, Merve, “Hıristiyanlıkta Hayat Ağacı: İsa Mesih”, *Dicle İlahiyat Dergisi*, 2018, C, 10, s. 23.

²⁸⁹ Öztekin, s. 65.

Tevrat'a göre hayat ağacı ölümsüzlüğün kaynağıdır ona ulaşan ölümsüzlüğü elde edecektir.

1.7. İncir Ağacı

Evrensel bir bereket simgesi olan incir Tevrat'ta pek çok yerde zikredilmektedir. Yasanın Tekrarı bölümünde kırk yıl boyunca çölde dolaşan Yahudilere Tanrının buyruklarına uydukları takdirde bir nevi ödül niteliğinde incir, zeytinyağı ve üzümün verileceği belirtilmektedir.²⁹⁰ Yahudi kavmi çölde yaşadıkları süreç boyunca sürekli incirin yokluğundan dert yanmışlardır.²⁹¹ Bu durum onların incirle güçlü bağ kurduğunu göstermektedir. Ayrıca Adem ile Havva'nın yasak meyveyi yedikten sonra çıplak olduklarını fark ettikten sonra incir yapraklarıyla kendilerini korumaya çalıştıkları Yaradılış bölümünde anlatılmaktadır.²⁹² 1.Krallar 4/25 'de ise Süleyman'ın halkının bolluk ve bereket içinde incir ağacının etrafında yaşadığına dikkat çekilmektedir.

Orta doğunun tabii meyvesi olan incir, içindeki besin ve kalori itibariyle en çok tüketilen meyvelerin başında gelmektedir. Filistin/Mısır bölgesinde yaşamış olan Yahudiler de incir ağacıyla iç içe olmayı ihmal etmemişlerdir. Hatta incir ağacını bir ödül olarak algılamışlardır.

1.8. Üzüm

Hiç şüphesiz üzüm eski çağlardan beri tüm insanlık tarafından yiyecek ve içecek olarak tüketilen bir bitkidir. Üzüm Yahudilik için öylesine önemlidir ki yıl içerisinde “bağ bozumu” adıyla bir dönemden bahsedilir. Tevrat'ta bu durum üzümün olgunlaşma dönemi olarak mevsimsel tarih şeklinde ifade edilmiştir.²⁹³ Tevrat'ta Çölde Sayım bölümünde üzüm salkımına nispeten bir bölgeye “Eşkol Vadisi” ismi verilmiştir.²⁹⁴

²⁹⁰ Yasanın Tekrarı, 8/8.

²⁹¹ Çölde Sayım, 20/5.

²⁹² Yaradılış, 3/7.

²⁹³ Çölde Sayım, 13/20.

²⁹⁴ Çölde Sayım, 13/24.

Davut'un Rabbe sunular sunan halka hediye olarak üzüm ve somun dağıttığını Tevrat'a bakarak anlıyoruz.²⁹⁵Burada da üzümün, somunun yanında temel gıda ve hediye olarak dağıtıldığını görüyoruz.

Aslında üzümün Tevrat'ta sınama ürünü olduğunu görmekteyiz. Pek çok yerde Musa'nın İsrail halkına "*kendinizi Rabbe adamak istiyorsanız üzüm suyunu içmeyecek veya üzümün kendisini yemeyeceksiniz*" şeklinde hitap ettiği görülmektedir.²⁹⁶Tanrı Rab, İsrail halkının huzurlu bir yaşam sürmesi için bazı şartlar ortaya koymuştur. Bu şartlardan birisi de 6 sene yapılan üzüm hasadının 1 sene yapılmamasıdır.²⁹⁷

Tanrı Rabbin 6 günde yeri ve göğü yaratıp bit gün dinlenmesi Tevrat'ta Yaratılış bölümünde ifade edilmektedir. Üzüm hasadının da altı sene yapılıp bir sene yapılmaması söz konusudur. Aslında Tanrı Rab, bir sene dinlenip gücünü toplayarak daha iyisini yaratacaktır. Aynı mantık üzüm bağları için de geçerlidir. Yani bir sene toplanmayan üzüm seneye daha çok verimli olacaktır.

İslam inancına göre İsrail halkının lanetlenme sebeplerinden birisi de onların açgözlülüğüdür. Aslında Tevrat'ta da Tanrı Rab onları sürekli olarak bu açgözlülüğe karşı uymaktadır. Bu uyarıcıların başında ise üzümün ön planda olduğu görülmektedir.

1.9. Hurma Ağacı

Tevrat'ta 33 yerde hurma geçmektedir. Genelde gıda maddesi olarak adı geçen hurma 4 yerde mekân ismi olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Rab, Sukot Bayramı kutlamaları için Yahudilerin yanlarında bulunması gereken 4 bitkiden birisinin hurma olmasını emretmektedir.²⁹⁸Tanrı Rabbin doğruluğunu ilan eden salih adamlar hurma ağacıyla anlatılmaktadır.²⁹⁹

Eski Ahit'in Samuel Kitabında ise ahit sandığını Davut kentine getiren Kral Davut'tan bahseder. Kral Davut burada Tanrı adına yakmalık ve esenlik sunuları

²⁹⁵ 2.Samuel, 6/19.

²⁹⁶ Çölde Sayım, 6/3-4.

²⁹⁷ Levililer, 25/5.

²⁹⁸ Levililer, 23/40.

²⁹⁹ Mezmurlar, 92/12-15.

sunduktan sonra halka hurma ve somun ekmek dağıtmıştır.³⁰⁰ Hurmanın, Rabbe sunak sunduktan sonra halka dağıtılması onun önemini bize göstermektedir. Günümüzde de Anadolu'da hurmanın dini günlerde insanlara dağıtıldığını görmekteyiz. Bu uygulamanın Yahudi ritüellerinden Anadolu'ya gelmiş olması muhtemeldir.

1.10. Meşe Ağacı

Tevrat'ta 14 yerde geçen meşe ağacı ululuğun ve hayatın simgesidir. Tevrat'ta meşe ağacı önemli görevler üstlenmiştir. Rabbin meleği Yoaş'ın, Ofra şehrinde bir meşe ağacının altında oturduğu Tevrat'ta anlatılmaktadır. Tekvin'de Tanrı'nın kendisini Musa'ya Mamre meşeliğinde gösterdiği anlatılır.³⁰¹

Meşe ağacı her zaman büyüklüğüyle kendisine saygı duyulan bir ağaç olmuştur. Tevrat'ta bu durum benzer şekilde anlatılmaktadır. Yani Tanrı'nın özellikle meşe ağacının yakınında kendisini Musa'ya göstermesi meşenin büyüklüğüyle alakalıdır. Tanrı aşkın ve yüce bir varlıktır. Tanrıyı da ancak onun gibi yüce ve aşkın bir ağaç taşıyabilir. Bu yüzden meşe ağacıyla Tanrı özdeşleşmiştir.

Yaratılış bölümünde şu ifade dikkat çekicidir.

*“Rebeka'nın dadısı Debora ölünce Beytel'in güneyindeki meşe ağacının altına gömüldü. Bu yüzden ağaca Allon-Bakutadı verildi.”*³⁰² Burada Allon-Bakut, *“ağlama meşesi”* anlamına gelmektedir.³⁰³

Yeşu Kitabında ise Naftalioğullarına verilen toprakların kutsal meşe ağacından itibaren başladığı bildirilmektedir.³⁰⁴ Meşe ağacının Tevrat'ta pek çok yerde mekân belirleyici bir unsur olduğu görülmektedir.³⁰⁵

³⁰⁰ 2.Samuel, 6/18.

³⁰¹ Tekvin, 13/18, 18/1.

³⁰² Tekvin, 35/8.

³⁰³ <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2035:%206-12> , (10.10.2020).

³⁰⁴ Yeşu, 19/33.

³⁰⁵ 1.Samuel, 10/3.

1.11. Sedir Ağacı

Tevrat'ta 79 yerde geçen sedir ağacıyla alakalı pek çok kıssa anlatılmaktadır. Şifa, temizlik, kutsallık, inşaat, gibi konularda sedir ağacından pek çok kez bahsedilmiştir.

*“RAB Musa'ya şöyle dedi: “Deri hastasının temiz kılınacağı gün şu yasa geçerlidir: Hasta kâhine götürülecek. Kâhin hastaya ordugahın dışında bakacak. Hastalık iyileşmişse, pak kılınacak kişi için iki temiz, canlı kuş, sedir ağacı, kırmızı iplik ve mercanköşk otu getirilmesini buyuracak. Kâhinin buyruğuyla kuşlardan biri toprak bir kapta, akarsuyun üzerinde kesilecek. Sonra kâhin canlı kuşu, sedir ağacını, kırmızı ipliği ve mercanköşk otunu akarsuyun üzerinde kesilen kuşun kanına batıracak ve pak kılınacak kişinin üzerine yedi kez serpecek, onu temiz ilan edip canlı kuşu kıra salacak.”*³⁰⁶Burada sedir ağacının şifa özelliğinden bahsedilmektedir.

Sedir ağacı için en önemli olay ise Rabbin emri olan Süleyman Mabedinde kullanılmasıdır.

*“Süleyman tapınağı yapıp tamamladı. Üstünü sedir ağacından direklerle, kalın tahtalarla kapattı. Dış duvarlara bitişik katlar tapınağın çevresini kapsıyordu. Her birinin yüksekliği beş arşındır Bunlar sedir ağacından kirişlerle tapınağa eklendi.”*³⁰⁷ *“Taşlar görünmesin diye tapınağın içi, üzerine sukabağı ve çiçek motifleri oyulmuş sedir tahtalarıyla kaplandı.”*³⁰⁸

Sedir ağacının mabet yapımında kullanılması Asurlularda da görülmektedir. Asur kralının mabet yapımında sedir ağaçlarını tercih ettiği bilinmektedir. Asurluların İsrail halkına yakın bölgelerde hüküm sürdüğü tarih kitaplarında yer almaktadır. Bu toplumlarda benzer inançların olması aralarında kültürel bağ olduğunu gösterir

1.12. Çam Ağacı

Tevrat'ta toplam 20 yerde geçen çam ağacı ululuğu ve verimliliği simgelemektedir. Tıpkı sedir ağacı gibi çam ağacı da kutsal mabet yapımında

³⁰⁶ Leviler, 14/1-7.

³⁰⁷ 1.Krallar, 6/9-10.

³⁰⁸ 1.Krallar, 6/18.

kullanılan ağaçlardan birisidir.³⁰⁹ Ayrıca Tevrat'ta, çam ağacının her mevsim yeşil kalması onun verimliliği ile özdeşleşmiştir.³¹⁰ Yeşaya kitabında çam ağaçlarının Babil kralının yok oluşuna sevindiklerini yazmaktadır. Çünkü Babil kralları tapınak yapımında kullanmak için ve ticaret yapmak amacıyla çam ağaçlarını yağmalamıştır.³¹¹

1.13. Günnük/Sıgla Ağacı

Tevrat'ta günnük ağacından pek çok kez bahsedilmektedir. Genelde zeytinyağı ile zikredilen günnük ağacı Rabbi anma sunularında sunu veya tütsü amaçlı kullanılan ağaç türüdür.

“Kâhin biraz dövülmüş buğday ve zeytinyağı alıp günnüğün tümüyle birlikte anma payı olarak yakacak. RAB için yakılan sunudur bu.”³¹²

Günnük ağacının bulunduğu odayı bekleyen bekçilerin varlığı söz konusuydu.

“Öbürleri eşyalardan, kutsal yere ait nesnelere, ince undan, şaraptan, zeytinyağından, günnükten, baharattan sorumluydu.”³¹³

Tevrat'ta dikkat çekilen husus ise günnük ağacının günah sunularında kullanılmasıdır.³¹⁴ Yahudi kutsal kitabı bölümlerinde ise pek çok yerde günnük ağacının sunu olarak kullanıldığı göze çarpar. Ayrıca günnük ağacının yağının ritüellerde yakma amaçlı kullanıldığı görülmektedir.³¹⁵ Bu ağacının ritüellerde kullanılması onun önemini artırmaktadır.

1.14. Diken

Genelde hoş olmayan durumlarda benzetme yapmak için kullanılan diken toplamda 22 yerde ifade edilmiştir. Rabbin laneti veya cezası üzerine ekinlerin veya ağaçların dikenliğe dönüştüğünü görmekteyiz.

³⁰⁹ 1.Krallar, 5/5-10.

³¹⁰ Hoşea, 14/5-9.

³¹¹ Yeşaya, 14/8.

³¹² Levililer, 2/6.

³¹³ 1.Tarihler, 9/29.

³¹⁴ Levililer, 5/11, Çölde Sayım, 5/15.

³¹⁵ Yeşaya, 66/3.

“Ülkeyi yurt edinecek, oraya yerleşeceksiniz; çünkü mülk edinesiniz diye orayı size verdim. Ülkeyi boylarınız arasında kurayla paylaşacaksınız. Büyük boya büyük pay, küçük boya küçük pay vereceksiniz. Kurada kime ne çıkarsa, orası onun olacak. Dağıtımı atalarınızın oymaklarına göre yapacaksınız. Ama ülkede yaşayanları kovmazsanız, orada bıraktığınız halk gözlerinizde kanca, böğürlerinizde diken olacak. Yaşayacağınız ülkede size sıkıntı verecekler.”³¹⁶

1.15. Gofe Ağacı

Sadece Yaratılış kitabında geçen gofer ağacının hangi tür ağaç olduğu bilinmemektedir. Tanrı Rab, tufan öncesi Nuh'tan gofer ağacından bir gemi yapmasını istemiştir. Bu zamana kadar bulunan Nuh'un gemisine ait bir ipucu olmadığı için gofer ağacının da niteliği bilinmemektedir. Ama Nuh tufanının yaşadığına inanılan coğrafya göz önünde bulundurulursa bu ağacın Filistin coğrafyasına uzak bir ağaç türü olmaması gerekmektedir.

“Tanrı Nuh'a, “İnsanlığa son vereceğim” dedi, “Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. Kendine gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını zifile, içeriye kamaralar yap.”³¹⁷

1.16. Pelinotu

Tevrat'ta zehirli ve acı bir ot olarak anlatılan pelinotu, Yahudi halkı için zehir olarak seçilmiştir.

“Bunun için İsrail'in Tanrısı, Her Şeye Egemen RAB diyor ki, "Bu halka pelinotu yedirecek, zehirli su içireceğim.”³¹⁸

Başka bir yerde ise adaletin pelinotuna yani zulme çevrildiği³¹⁹, doğruluğun tersinin de pelinotu³²⁰ olarak ifade edildiği görülmektedir. Nu durumda acı ve zehirli pelinotunun olumsuzluklarla, acıyla alakalı alegorik bir manada kullanıldığı anlaşılmaktadır.

³¹⁶ Çölde Sayım, 33/53-55.

³¹⁷ Yaratılış, 6/13-14.

³¹⁸ Yeremya, 9/15.

³¹⁹ Amos, 5/7.

³²⁰ Amos, 6/12.

1.17. Çınar Ağacı

Tevrat'ta 2 yerde geçen çınar ağacı İsrail'in en güzel ağaçlarından birisidir. İri gövdesiyle ve büyük yapraklarıyla bilinir. Nehir kenarlarında bol miktarda bulunmaktadır. Peygamber Ezeiel, çınar ağacının kendi bahçesindeki en güzel ağaçlardan birisi olduğunu anlatmaktadır.³²¹

Yaratılış bölümünde ise Yakup'un çınar ağacından dallar kestiği ve kestiği dalları koyunların su yalaklarına koyduğu ifade edilmektedir. Bu sudan içen koyunların hamile kaldıkları belirtilmiştir.³²² Burada çınar ağacının doğurganlık özeliğine vurgu yapıldığını görmekteyiz.

1.18. Zeytin Ağacı

İnsanlık tarihinde ayrı bir önem arz eden zeytin, gerek yağı gerek kendisiyle dikkati hep üzerine çekmiştir. Bu yüzden kutsal kitaplarda bu konuya bolca yer verilmiştir. Tevrat'ta 23 yerde geçen zeytin, 3 yerde mekân ismi olarak zikredilmiştir. Diğer yerlerde ise ağaç ismiyle nitelenmiştir.

Yaratılış bölümünde tufan sonrası güvercinin yeryüzüne gönderildiği, döndüğünde ise ağzında bir zeytin yaprağıyla dönmesinden bahsedilmektedir.³²³ Bu durumun tanrı ile insan arasında kurulan bağı simgelediği ifade edilmektedir.³²⁴

Zeytin ağacının önemi şu şekilde daha iyi anlaşılacaktır.

*“Bir gün ağaçlar kendilerine bir kral tayin etmek istediler; zeytin ağacına gidip, ‘Gel kralımız ol’ dediler. ‘Zeytin ağacı, İlahları ve insanları onurlandırmak için kullanılan yağımı bırakıp ağaçlar üzerinde sallanmaya mı gideyim?’ diye yanıtladı.*³²⁵

Zeytin ağacının kral ilan edilecek kadar önemli olduğu görülmektedir. Ama zeytin ağacı krallığı reddedip yaşatmayı ve ürün vermeyi tercih etmektedir. Bu da zeytin ağacının önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca zeytin ağaçlarının mabet yapımında da kullanıldığını bilinmektedir.

³²¹ Skolnik, C. I, s. 215.

³²² Yaratılış, 30/34-40.

³²³ Yaratılış, 8/11.

³²⁴ Ünsal, Artun, *Ölmez Ağacın Peşinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 30-31.

³²⁵ Hakimler, 9/8-9.

2. YAHUDİ FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI

Yahudi kutsal kitaplarının yazılı ve sözlü olarak ikiye ayrıldığına değinmiştik. Bir önceki bölümde yazılı kutsal kitap olan Tanah'ta ifade edilen önemli bitki inanışlarına değindik. Bu bölümde ise sözlü geleneğin bir parçası olan Talmud merkezli bitki inanışları ifade edilmektedir.

Yahudi folkloru, binlerce yıllık efsanelerden, masallardan, Yahudi anlatılarından, mitolojilerden ve yazılı olmayan tarihten oluşmuş renkli, karmaşık ve ilginç bir folklorudur. Bunların kaynakları ise Rabbilerin anlatılarından(Talmud), Yunan, Pers, Sümer ve Babil gibi medeniyetlerden gelmektedir. Yahudi folklorunda, bitkilerden, hayvanlara, insanlardan cinlere, yerden göğe kadar her alanda bir anlatı ve inanç bulmak mümkündür. Yahudi folklorunun bir özelliği de bilgiyi kutsal ve geleneksel sembollerle anlatmasıdır. Başka bir özelliği de Ortadoğu kültürleriyle sıkı ilişkiler içinde olmasıdır. Ayrıca Yahudi folkloru kendisinden sonra gelen Hıristiyan ve Müslüman kültürler içinde yol gösterici olmuştur.³²⁶

Biz bu bölümde geçmişten günümüze kadar gelen Yahudi folkloru için kutsal sayılan bitki inanışları tespit edilmiştir. Bu alandaki bitki inanışlarının tarihi olarak Yahudiliği takip eden Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi dinlerde de karşılık buldukları görülmektedir.

2.1. Buğday

Günümüzdeki Yahudiler, kutladıkları Tu Bişvat Bayramı'nda evlerine bereket getirmesi için buğdayı temsil eden bir kurabiyeyi özel ezgiler eşliğinde yemektedirler.³²⁷ Yahudilerin günümüzdeki evlenme geleneklerinden biriside evlenecek olan damadın üstüne buğday atılmasıdır. Atılan bu buğdayın damada bereket getireceğine inanılır.³²⁸

Günümüzde İran, Azerbaycan, Suriye, Irak ve Türkiye'de de yeni evlenen çiftlerin başlarından aşağı avuç avuç buğday döküldüğü bilinmektedir. Bundan maksat yeni evlenen çiftlere bereket ve bolluk dilemektir. Bu uygulamanın benzerini

³²⁶ <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/89517/yahudi-mitolojisi-ve-folkloru>, (22.10.2022).

³²⁷ <https://m.bianet.org/bianet/din/161997-bugun-tu-bisvat-bayrami>, (20.11.2020).

³²⁸ Alalu, s. 119-120.

günümüzde ki Yahudi topluluklarında da görmekteyiz. Bu durum farklı inançların ve milletlerin birbiriyle olan etkileşimini göstermektedir.

Sümer, Babil ve Eski Roma'da buğdayın bereketi temsil ettiğini önceki bölümlerde ifade etmiştik. Yahudi folklorunda da bunlara benzer bir inancı görmekteyiz. Buğday tüm insanlık için bereketi temsil eden temel gıda maddesiydi. Bu yüzden buğdayla ilgili inanışların bereketle doğru orantılı olduğunu ifade edebiliriz.

2.2. ElmaAğacı

Rabbînik Yahudilikte yeni yıl Tişri ayı ile başlamaktadır. Rabbînik Yahudiliğe göre yeni yıla girerken elma, ekmek veya elma reçeli yemek, yeni yılın huzurlu ve mutlu geçeceğine işaret eder.³²⁹Bir ziyafet gecesi olan Seudat Purim, adar ayının 14-15. günleri yapılır. Bu gecede masa kurulur masada üç köşeli ekmek ve elmalar yer alır.³³⁰Elma, Yahudilerde diğer ağaçların aksine daha fazla değer görmüş bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü elma ağacının yapraktan önce çiçek açması, İsrailoğullarının tanrıya diğer insanlardan önce inanmalarıyla özdeşleşmiştir.³³¹Ayrıca günümüzde de hastalanan bir Yahudi'ye hediye olarak elma gönderme geleneği söz konusudur.³³²

Hayat ağacının elma ağacı olduğunu düşünen Yahudi gruplar da bulunmaktadır.³³³Hayat ağacından yani elma ağacından yiyen Havva'nın yılan gibi yerde kıvrılarak doğum sancıları çektiği ve doğum yaptığı ifade edilmektedir.³³⁴Bazı kültürlerde elmanın doğurganlıkla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Bu sebepten dolayı elmanın doğurganlık özelliği kazanmasının sebebi Havva'nın hayat ağacı olan elmadan yemesi olabilir. Çünkü Havva yediği elma sayesinde doğum sancuları çektiğinin farkına varmıştır.

³²⁹ Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 210-211.

³³⁰ Alalu, s. 78.

³³¹ Singer, Isidore, "Apple Tree", *The Jewish Encyclopedia*, KTAV Yayınları, Amerika, 2008, s. 23.

³³² Skolnik, s. 287.

³³³ Aydar, Hidayet, "Adem'in Meyvesi", *Meyve Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali - Dilek Herkmen, İstanbul Kitabevi Yayınları, 2006, s. 104.

³³⁴ Daşdemir, Özkan, "Kutsal Kitaplardaki Yasak Ağaç Hikâyesinin Görece Yeni Bir Versiyonu Üzerine". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 69, 2020, s. 329-338.

2.3. Hayat Ağacı

Yahudi folkloruna göre hayat ağacı doğruluk, alçakgönüllülük, adalet, merhamet gibi Yahudi erdemlerini temsil eder.³³⁵ Ayrıca hayat ağacı Yahudi folkloru içinde “*iyi ve kötüyü bilme ağacı*” olarak da anlaşılmaktadır.³³⁶ Hayat ağacının Yahudi erdemlerini temsil etmesi tesadüfi değildir. Tevrat’ın “iyiyi kötüyü bilme ağacı” şeklindeki ifadesi Yahudi erdemleriyle yakından ilişkilidir.

Yahudi bayramlarından biri olan Sukkot Bayramı’nda hayat ağacını temsil eden ağaç dalları kullanılmaktadır.³³⁷ Yahudi bayramı olan Tu Bişvat (Şubat), hayat ağacının kutlamasıdır. Tu Bişvat “*ağaçlar bayramı*” olarak da kutlanmaktadır. Tu Bişvat Bayramı’ndan sonra ağaçların dallarına su yürütmesi ve kış ayının sona ermesiyle ağaçlar tekrar canlanır. Bu yüzden bazı Yahudi grupları Tu Bişvat Bayramı’nı hayat ağacıyla ilişkilendirmişlerdir.³³⁸

Tu Bişvat Bayramı Şubat ayı içerisinde kutlanmaktadır. Şubat ayı ise kışın sonu, baharın başlangıcıdır. Baharın gelmesiyle ağaçlar ve otlar yeni bir hayata hazırlık yaparlar. İşte Tu Bişvat Bayramı’nın hayat ağacıyla ilişkisi bu şekilde açıklanabilir.

2.4. Hurma Ağacı

Yahudi bayramlarından birisi olan Sukot Bayramı’nda iki esas vardır. Bu esaslardan birisi de 4 kutsal bitkiyi yanlarında bulundurmadır. Tevrat’ta emredilen bu bitkilerin Yahudi mistisizminde ayrı anlamı vardır. Hurma için bu anlam insan omurgasıdır. Hurmanın bir kefaretil aracı olduğu zikredilmektedir.³³⁹

³³⁵ Alalu, s. 237.

³³⁶ Yaratılış, 2/9.

³³⁷ Tanyu, Hikmet, *Türklerde Ağaçlarla ilgili İnançlar*, Türk Folkloru Araştırmaları Yayınları, Ankara 1976, s. 457.

³³⁸ Besalel, Yusuf, “Tu-Bişvat”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın, İstanbul, 2002, C. 3, s. 749.

³³⁹ Isidore, “Date Fruit”, s. 618.

2.5. Servi Ağacı

Bazı İbrani mitlerinde Nuh'un gemisinin yapıldığı gofer ağacının, servi ağacı olduğundan bahsedilir.³⁴⁰ Ayrıca bir gelenek halinde kutlanan Tu Bişvat Bayramı'nda ise geçmişten gelen bir adet olarak doğan kız çocukları için servi ağacı dikilirdi.³⁴¹ Tanrının iradesi üzerine yapılan Bet Hamikdaş Tapınağı'nın zemini ve ana giriş kapıları servi ağacından yapılmıştır.³⁴²

Servi ağacının tapınak yapımında kullanılması onun değerini ve kutsallığını arttırmaktadır. Yahudiler genelde Nuh'un gemisinin ana maddesi olan gofer ağacının hangi ağaç olduğunu ifade etmezler. Yahudilerin, kendilerine ait bazı mitlerinde gofer ağacıyla serviyi birlikte kullandıklarını görmekteyiz.

2.6. Nar Ağacı

Çocuklukta birliği simgeleyen nar Yahudiler için ayrı önem taşır. Çünkü nar, kalın kabukla korunan, altında zar olan ve bölümlere ayrılmış bir yapıdadır. İşte burada narın dış yüzeyi kutsal kitap Tora'yı, narın bölümleri Yahudi kabilelerini ve nar taneleri ise bizzat Yahudi halkını simgelemektedir.³⁴³ Daha önceki toplumlarda bereket ve doğurganlıkla ilişkilendirilen narın Yahudi folklorunda daha farklı olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

2.7. Pirinç

Yahudi geleneğine göre evlenecek olan damat adayını cumartesi günü sinagoga Tora okumaya gider. Tora okuduğu süre boyunca damadın kafasından aşağı pirinç atılır. Böylece hayatının bereketli olacağına inanılır.³⁴⁴ Buğdayda olduğu gibi pirincinde benzer anlamlar taşıdığını ifade edebiliriz.

“*Kortadura de Faşadura*” merasimi bebek adına annenin hamileliğinin 5. ayından sonra yapılır. Ortaya konan bir bez parçası babanın en yaşlı akrabası tarafından kesilir. Bezin kesilmesinden sonra bezin içine pirinç atılır. Bu uygulama

³⁴⁰ Gezgin, s. 169.

³⁴¹ Alula, s. 68.

³⁴² Alula, s. 208.

³⁴³ Alula, s. 219.

³⁴⁴ Alula, s. 220.

sonrasında bebeğin hayatının bolluk ve bereket içinde olacağına inanılır.³⁴⁵ Bu uygulamanın Türkiye Yahudilerince halen daha yapıldığı bilinmektedir.

2.8. Badem Ağacı

Yahudi geleneklerine göre sembolik olarak yaşlılığı ve kıyameti hatırlatmaktadır. Çünkü badem ağacı önceleri çiçek açar. Sonra çiçekleri yeşil meyveye dönüşür. Daha sonra ise o yeşil meyveler kurur ve sertleşir. İşte bu döngü badem ağacıyla yaşam arasındaki dengeyi temsil etmektedir. Badem ağacının toprağın seçkin meyvelerinden birisi olduğuna inanılmaktadır.³⁴⁶

Badem ağacı çiçek açtığında, badem ağacının yapraklarının olmaması ve çiçeklerinin beyaz olması bu ağacın saflığını ve kutsallığını göstermektedir.³⁴⁷

Bazı Yahudi aileleri ise sinagoga giren gelin ve damadın kafasından aşağıya badem döktükleri bilinmektedir. Yahudi aileler bunun bolluk ve bereket getireceğine inanmaktadırlar.³⁴⁸

2.9. İncir Ağacı

İncir, Tora ile özdeşleşmiştir. Çünkü sapı, kabuğu ve çekirdeği yenen meyve olan incir bütün olarak tüketilmektedir. Aynı şekilde Tora da tüm bölümleriyle bir bütündür. Bir bütün olarak ele alınmalıdır.³⁴⁹ Narın özelliklerini taşıyan incir ağacı da temsil itibariyle diğer ağaçlardan daha değerlidir. Yeremya Peygamber, sürgüne gönderilenleri ve bu sürgünde sağlam kalanları iyi incire, sürgünden artakalanları ise kötü incire benzetmiştir.³⁵⁰

³⁴⁵ Alula, s. 175.

³⁴⁶ Skolnik, s. 683.

³⁴⁷ Alalu, s. 237.

³⁴⁸ Ünal, Asife, “Yahudi Düğün Gelenekleri” *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 5, S. 2, s. 237.

³⁴⁹ Alalu, s. 31.

³⁵⁰ Kurt, Ali Osman, “Yahudilikte Sürgün Metaforu, Boş Ülke Miti ve İncir Benzetmesi” *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C. 5, S. 3, 2008, s. 258.

3. BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK'TA BİTKİ İNANIŞLARI

Günümüzde dünyanın her tarafında taraftarı bulunan Hıristiyanlık, Filistin bölgesinde ortaya çıkmış bir dindir. Hıristiyanlık kutsal kitaba dayanan, evrensel, özde tek tanrı iken sonraları üçleme(teslis) inancına sahip olmuş ilahi kaynaklı bir dindir. Hıristiyanlık Nasıralı İsa'yı merkeze koyan, Mesih inancına sahip bir din olarak karşımıza çıkar. İsa Mesih ile başlayan Hıristiyanlık daha sonraları Pavlus ile şekillenmiştir. İsa Mesih'in mesihliğini yani kurtarıcılığını kabul etmeyen Yahudiler, İsa Mesih ve havarileri(taraftarları) için yıldırma politikası uygulamışlardır. Bu uygulamalar da sonuç vermeyince İsa Mesih Yahudilerin işbirliğiyle Bizans askerleri tarafından çarımğa gerilmiştir. Çarmıh hadisesinden sonra Hıristiyanlık Pavlus'un da etkisiyle günümüz şeklini almaya başlamıştır. Daha sonra Bizans'ın resmi dini haline gelen Hıristiyanlık geniş coğrafyalara yayılma imkanı elde etti.³⁵¹

Hıristiyan kutsal kitabı da Yahudilikte olduğu gibi iki bölümden oluşmaktadır. Hıristiyanlar, Yahudiliğin kabul ettiği Eski Ahit diye nitelendirilen kutsal kitabı da olduğu gibi kutsal kabul ederler. Ayrıca Eski Ahit'in yanında kendi kutsal kitapları olan Yeni Ahit'i de kutsal kitap statüsünde onaylarlar. Yani Hıristiyanlar, Eski ve Yeni Ahit ismiyle iki kutsal kitabı kabul ederler. Yeni Ahit ise 4 İncil(Matta, Markos, Luka, Yuhanna), 21 mektup, Elçilerin İşleri ve Vahiy olmak üzere toplam 27 bölümden oluşmaktadır. Genelde üçüncü yüzyıldan sonra Yunanca olarak yazıldığı kabul edilir.³⁵²

Bu bölümde Yeni Ahit diye isimlendirdiğimiz Hıristiyan kutsal metinlerinde ve Hıristiyan folklorunda bahsi geçen bitkilere değinilmiştir. Kutsal kitap ve folklor merkezli olmak üzere iki bölümde inceledik.

1. YENİ AHİT'TE BİTKİ İNANIŞLARI

Yeni Ahit adını verdiğimiz Hıristiyan kutsal kitabında 27 bölüm olduğundan bahsettik. Bunlar; 4 İncil, 21 mektup, Elçilerin İşleri ve Vahiy bölümüdür.

³⁵¹ Tümer, Günay - Küçük Abdurrahman, *Dinler Tarih*, Ocak Yayınları, Ankara, 1993, s. 232-233.

³⁵² Tümer - Küçük, 1993, s. 256-257.

Yeni Ahit 3. yüzyıldan sonra çıkmış bir kutsal kitaptır. Bu kitaplar büyük kiliselerin okuduğu, Hıristiyan düşüncesine uygun metinler olarak bilinmektedir. Hıristiyanlar için Yeni Ahit tanrı kelimidir. Yeni Ahit içinde yer alan 4 İncil haricinde altmışa yakın İncil'den bahsedilmektedir. Ama Hıristiyanlar 4 İncil hariç diğerlerini kabul etmemektedir. 4 İncil arasında çelişkilerin ve farklılıkların olduğu da göze çarpmaktadır. İnciller genel olarak İsa Mesih'in hayatını ve çarmığa gerilişini konu edinir.³⁵³

Yeni Ahit diye isimlendirdiğimiz Hıristiyan kutsal kitaplarında bitkilerin genelde şifa ve gıda maddesi olarak kullanıldığı göze çarpar. Özellikle İsa Mesih, cinlenmiş kişileri iyileştirirken bitkilerden yararlanmıştır. Bu çalışmada daha çok kutsallık atfedilen bitkilerin derlenmesine gayret gösterilmiştir.

1.1. İncir Ağacı

Yeni Ahit'te 18 yerde geçen incir, İsa Mesih'in yaşadığı dönemde temel gıda maddelerindendi. Bu yüzden Yeni Ahit'in pek çok yerinde incire atıf söz konusudur. Yeni Ahit'teki önemli olaylardan biri de Matta ve Markos'daki incire beddua olayıdır. İsa Mesih, yol kenarında gördüğü bir incir ağacında yapraktan başka bir şey bulamayınca ağaca "*artık sende meyve yetişmesin*" diyerek ağaca beddua etmiştir.³⁵⁴ İsa Mesih'in incir ağacına beddua etmesi, ikiyüzlü olan insanlara yaptığı eleştiri sebebiyle olması muhtemeldir.

Ayrıca İsa Mesih, havarilerine incir ağacına bakarak mevsimi tahmin etmelerini istemiştir.³⁵⁵ İncir ağacına bakarak zaman tayin eden İsa Mesih taraftarları lanetlenen incirle de her zaman iç içe yaşamayı da ihmal etmemişlerdir.

1.2. Üzüm

Matta, Markos, Luka ve Vahiy bölümlerinde üzümünden bahsedilmektedir. Vahiy bölümünde ise kıyametin kopması "*artık vakit geldi, üzümler olgunlaştı*" şeklinde anlatılmaktadır. Yani üzümlerin olgunlaşması ile dünyanın sonunun geldiğine değinilmiştir.

³⁵³ Challaye, Felicien, Dinler Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, s. 167-170.

³⁵⁴ Matta, 21/19, Markos, 11/12-14.

³⁵⁵ Matta, 24/32.

*“Gökteki tapınaktan başka bir melek çıktı. Onun da keskin bir orağı vardı. Ateş üzerinde yetkili olan başka bir melek de sunaktan çıkıp geldi. Keskin orağı olana yüksek sesle, “Keskin orağını uzat!” dedi. “Yerin asmasının salkımlarını topla. Çünkü üzümleri olgunlaştı.”*³⁵⁶

Yuhanna incilinde ise İsa Mesih havarilerine kendini meyve veren bir asma yani üzüm olarak tanıtmaktadır.³⁵⁷

1.3. Hurma Ağacı

Hurma ağacının Yuhanna ve Vahiy bölümünde toplamda 2 kere ismi anılır. Yuhanna’da, Yeruslaim’e gelmekte olan Mesih’i karşılamaya gelenlerin elinde hurma dallarının olduğu ve sevinç gösterileri içinde hurma dallarını salladıklarından bahsedilmektedir.³⁵⁸ Vahiy bölümünde ise kıyamet sonrası anlatılırken, tanrının huzurundakilerin hurma dallarıyla tanrıya minnet duydukları anlatılmaktadır.³⁵⁹ Hurma ağacının barışı ve adaleti temsil ettiğini görmekteyiz.

1.4. Delice

Yeni Ahit’te toplam 9 defa delice otundan bahsedilir. Matta’da tarlaya buğday tohumu ekildikten sonra buğday yerine zararlı bir ot olan delice bittiği anlatılmaktadır.³⁶⁰ Yeni Ahit’te delice otunu iblisin diktiğinden, bu yüzden delice otunun lanetli olduğundan bahsedilmektedir.³⁶¹ Matta’da işe yaramayan delice otunun tarladan sökülüp atılacağı gibi işe yaramayan günahkâr insanların da o şekilde yok olacağı belirtilmiştir.³⁶²

Fiziki olarak buğdaya ve arpaya benzeyen delice otu ikiyüzlü insanları temsil etmektedir. Bu yüzden Yeni Ahit’te delice otunun iblisle ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Görünüş itibariyle buğdaya benzeyen delice otu buğdaydan pek ayırt edilemez. Bu nedenle delice otu buğday olarak anlaşılır. Ama delice otu zararlıdır ve buğdayların verimini düşürür. Bu benzetmede de özellikle delice otu kullanılmıştır.

³⁵⁶ Vahiy, 14/17-18.

³⁵⁷ Yuhanna, 15/1

³⁵⁸ Yuhanna, 12/10-16.

³⁵⁹ Vahiy, 7/6-12.

³⁶⁰ Matta, 13/27-28-29-30-36-38.

³⁶¹ Matta, 13/39.

³⁶² Matta, 13/40.

1.5. Diken

İsa Mesih, çarımğa gerilmek amacıyla Romalı askerler tarafından yakalanmıştır. Onunla alay etmek için İsa Mesih'in başına, dikenlerden taç örülmüştür.³⁶³ Markos bölümünde ise işe yaramaz, gereksiz insanların dikenlerin içinde biten otlara benzetilmesi dikenin iyi bir şey olmadığı göstermektedir.³⁶⁴

Müslümanlar, İsa Mesih'in başına gelenlerin bir benzerinin de Muhammet Peygamberin başına geldiğini ifade ederler. Muhammet Peygamberin yoluna İslam düşmanları tarafından dikenler döküldüğüne dair bir inanç söz konusudur. Benzer coğrafyada yaşayan bu iki dinin benzerliklerinin olması gayet doğaldır. Çünkü ya iki dinde de buna benzer olaylar yaşanmıştır ya da bu iki din birbirleriyle etkileşim halinde olduğu için birbirlerini etkilemiştir.

1.6. Zeytin Ağacı

Yeni Ahit'te pek çok yerde geçen zeytin ağacı gıda ve mekân ismi olarak anılır. *Zeytin Dağı* şeklinde mekân ismi olarak da ifade edilmektedir. Genelde İsa Mesih ile özdeşleşen Zeytin Dağı, mekan olarak İsa Mesih'in vaazlarını verdiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶⁵ Vahiy kitabında ise tanrının ceza vermeyeceği iki gruptan birisi ise zeytin ağacı önünde toplanan gruptur.³⁶⁶ Zeytin ağacının önünde duran gruba ceza verilmeyeceğinin bildirilmesi zeytine olan değer bir göstergesidir. Ayrıca burada da zeytin ağacı barışı ve huzuru simgelemektedir.

1.7. Hardal

Matta, Markos ve Luka'da 6 kere zikredilen hardal bitkisi Yeni Ahit açısından önem arz etmektedir. İncillerde tanrının krallığı hardal tanesine benzetilmiştir.³⁶⁷ İsa Mesih, çevresindekilere hardal tanesinin diğer tohumların en küçüğü olduğunu söylemiştir. Yeni Ahit'te tohumların en küçüğü olduğu halde

³⁶³ Matta, 27/29.

³⁶⁴ Markos, 4/18-19.

³⁶⁵ Matta, 21/1-2, 24/3, 26/30, Markos, 11/1-2, 13/3-4, 14/26, Luka, 19/29-30, 19/37, 22/39, Yuhanna, 8/1, Elçilerin İşleri, 1/12.

³⁶⁶ Vahiy, 11/1-7.

³⁶⁷ Markos, 4/31-32.

hardalın tüm bitkilerin boyunu geçtiğinden bahsedilmektedir.³⁶⁸ Cinli bir çocuğu iyileştiren İsa'yı görenler, İsa'ya niye kendilerinin cinli birini iyileştiremediklerini sorunca, İsa Mesih onlara "hardal tanesi kadar imanınız olsaydı bunu yapardınız" diye karşılık verdiğini görmekteyiz.³⁶⁹ İmanın büyüklüğü ile hardal tanesinin karşılaştırılması Luka'da ise şu şekilde ifade edilmektedir.

*"Rab şöyle dedi: "Bir hardal tanesi kadar imanınız olsa, şu dut ağacına, 'Kökünden sökül ve denizin içine dikil' dersiniz, o da sözünüzü dinler."*³⁷⁰

İslam'ın kutsal kitabı Kuran'ı Kerim'de de hardal tanesi ifadesine rastlıyoruz. Kuran'da hardal tanesi kadar günahı veya sevabı olan birisinin hakkını alacağına ifade edildiğini görmekteyiz.³⁷¹ Hardal bitkisi bu iki inanç için de benzer özellikleri bir arada barındırmaktadır.

1.8. Mür Ağacı

Matta, Markos ve Yuhanna'da toplam 3 kere geçmektedir. Kral Hirodes, yıldızbilimcilerden İsa Mesih'in doğacağı haberini alır. Kral Hirodes ve adamları Behtlehem'e gelen İsa Mesih ve Meryem'i görünce onun beklenen kişi olduğunu anlarlar. Bunun üzerine İsa Mesih'e tapınırlar. Ayrıca Kral Hirodes'un emriyle askerler İsa Mesih'e altın ve mür sunusu sunarlar.³⁷² Altın ve mürün aynı yerde kullanılması mürün altın kadar değerli bir bitki olduğunu göstermektedir.

Mürün bir diğer önemi ise çarmığa gerilmek üzere olan İsa Mesih'e sunulan bir içecek olmasıdır.³⁷³ Arap çöllerinde ve Afrika'da mürün şarap olarak içildiğini bilinmektedir.³⁷⁴ Acıyı dindirici özelliği bulunan mür, İsrailoğulları tarafından da bilinmekteydi. Bu yüzden İsa Mesih'in çarmığa gerilirken acı çekmesini azaltmak için mür içkisinin ona verilmesi doğaldır. Çünkü birazdan ölecektir. Ölüm ise acı vericidir. Ama İsa Mesih onların bu teklifini reddetmiştir.

³⁶⁸ Matta, 13/31.

³⁶⁹ Matta, 17/17-23.

³⁷⁰ Luka, 17/6.

³⁷¹ Enbiya, 47.

³⁷² Matta, 2/8-14.

³⁷³ Markos, 15/ 20-26.

³⁷⁴ <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2037>, (20.10.2021)

İsa Mesih, çarmığa gerildikten sonra cenazesinin kefenlenmesi için çok miktarda mür ile karışık bir bileşenin kullanıldığı ifade edilmektedir.³⁷⁵ Bir tür yapışkan reçine olan mür, Mısır firavunlarının mumyalanmaları esnasında da kullanılmıştır. Mür, yapışkan özelliği sayesinde ölü beden üzerine baharatlarla karışım yapılarak sürülmüştür. Böylelikle mür ve baharatlar ölü bedenlere yapışarak cesedin bozulmasını önlerdi.

1.9. Yaşam /Hayat Ağacı

Vahiy kitabında 4 kere yaşam ağacından bahsedilmektedir. Yaşam ağacının her ay 12 çeşit meyve veren ağaç olduğu ifade edilmektedir.³⁷⁶ Yaşam ağacının meyvelerini yemeye hak kazananların mutlu ve iyi insanlar olduğu belirtilmiştir.³⁷⁷ Kutsal kitabı okuyup anlayanların ve anladıklarını yerine getirenlerin yaşam ağacından yemeye hak kazandıkları bilinmektedir.³⁷⁸ Yaşam ağacının Tanrının cennetinde olduğunu görmekteyiz.³⁷⁹

2. HİRİSTİYAN FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI

İsa Mesih'in çarmığa gerilmesinden sonra Pavlus'un ve havarilerinin elinde gelişen Hıristiyanlık, geniş coğrafyalara ulaşma imkânı yakalamıştır. Kısa zamanda Greko-Romen dünyasında yayılan Hıristiyanlık daha sonra Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelmiştir. Sonraları ise Avrupa'ya, Asya'ya, Rusya'ya ve pek çok farklı coğrafi bölgelerde yayılım göstermiştir. Bu yayılım sırasında diğer bölge toplumlarının inançları tamamen reddedilmemiştir. O inançlarla Hıristiyanlığı sentezleyerek günümüz Hıristiyanlığı oluşturulmuştur.

Geçmişten gelen inançlar, mitler, gelenek ve görenekler Hıristiyanlıkla sentezlenerek günümüz Hıristiyan folkloru dediğimiz Hıristiyanlık mitlerinin temelleri atılmıştır. Sadece Greko-Romen dünyasından değil, Mezopotamya dünyasından da bazı mitleri alarak kendi bünyesine katan Hıristiyanlık, yeni kültür

³⁷⁵ Yuhanna, 19/39-40.

³⁷⁶ Vahiy, 22/1-5.

³⁷⁷ Vahiy, 22/11-17.

³⁷⁸ Vahiy, 22/19.

³⁷⁹ Vahiy, 2/7.

dokusuyla karşımıza çıkmaktadır.³⁸⁰ Bu başlık altında ise Hıristiyan folkloru içinde var olan bitki inanışları derlenmiştir. Ulaşılan bitkilerin Hıristiyanlıktaki sembolize edilme şekillerinden bahsedilmiştir.

2.1. Çam Ağacı

Günümüzde Hıristiyanların Noel Günü'nde süslediği çam ağacı, daima yeşil kaldığından dolayı, İsa Mesih'in canlılığını temsil etmiş ve Hıristiyanlar için kutsal kabul edilmiştir. Çam ağacı İsa Mesih'in canlılığının göstergesidir.³⁸¹ İsa Mesih'in Kudüs'e girişini kutlamak amacıyla Paskalya'dan önce çam dalları kutsanır. Çam ağacı Noel'in de simgesi olmuştur.³⁸²

Noel'de çam ağacı süsleme geleneği günümüzde de devam etmektedir. Hıristiyanlara ait olan Noel'de çam ağacı süsleme geleneğinin Müslümanlarca da devam ettirildiğine şahit olmaktayız. Bu yüzden Noel'de çam ağacı süsleme geleneği uzun yıllar birlikte yaşamış bu iki dinin birbiriyle etkileşimlerini göstermektedir.

2.2. Elma Ağacı

Hıristiyan kültüründe tatlıyı taşıyan gölgeli bir ağaç olarak tanımlanır. Filistin bölgesi için önemli bir tarım ürünüdür. Ayrıca elma, sanatsal süslemede de kullanılan bir motiftir.³⁸³ Hıristiyan kültüründe elma motifi daha çok doğurganlık ve evlilikle bağdaşmaktadır. Yeni evlenen gelin kilisenin mihrabına elma sapı koyar. Yeni evlenen çift bir elmayı önce yastıklarının altına koyarlar. Daha sonra o elmayı bölerek yerler. Böylelikle doğurganlığın artacağına inanırlar.³⁸⁴

Elmanın pek çok toplumda doğurganlık sembolü olduğunu ifade edilmişti. Hıristiyan folklorunda da buna benzer inanışlar varlığını devam ettirmektedir.

³⁸⁰ Hooke, Samuel Henry, *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev. Alaaddin Şenel, İmge Kitapevi, Ankara, 1993

³⁸¹ Öztürk Ateş, s. 58.

³⁸² Tanyu, "Ağaç", s. 457.

³⁸³ Skolnik, "Mandrake", s. 287.

³⁸⁴ Uzelli, Gönül, *Slav Mitolojisi, İnançlar ve Söylenceler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 95.

2.3. Adamotu

Hıristiyan inancında ise adamotu şeytani büyülerle özdeşleşmiş bir bitkidir.³⁸⁵ Bereket ve üreme büyülerinde adamotu kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüzden Ortaçağ Avrupa'sında şatolarda çok fazla yetiştirilirdi.³⁸⁶ Ayrıca 16. yüzyılda yaşamış olan ünlü büyücü Martin Del Rio, adamotunun kökleri insana benzediği için onun şeytan yuvası olduğunu ifade etmiştir.³⁸⁷ Adamotu bitkisi tarih boyunca şekli itibariyle lanetli kabul edilen bir bitki olarak karşımıza çıkar. Genelde büyülerle birlikte kullanılan adamotu, uzun yıllar Hıristiyan folklorunda da büyülerde kullanılmıştır.

2.4. Çarkıfelek Çiçeği

Güney Afrika'da misyonerlik için bulunan Hıristiyanlar, bu çiçeği üstünde bulunan cinsel organlarını İsa Mesih'in çarmıhtaki haline benzetmişlerdir. Bu yüzden tanrı tarafından bir uyarı, müjdeleyici haber olarak kendilerine gönderildiğine inanmışlardır. Bu sebepten dolayı misyonerler bu çiçeğe özel ilgi duymaktadırlar. İsa Mesih'in kanını simgeleyen çarkıfelek çiçeği aynı zamanda İsa'nın çilesini de temsil etmektedir.³⁸⁸

2.4. Zeytin Ağacı

İsa Mesih'in göğe yükselişinin gerçekleştiği Zeytin Dağı'ndaki bahçede bulunan zeytin ağaçlarının o zamandan kalma ağaçlar olduğuna ve bugün mevcut olan 8 zeytin ağacının İsa'nın çarmıha gerilişine tanıklık ettiğine inanılır.³⁸⁹ Katolik Hıristiyanlarda ise Palm gününde zeytin dalları, tören sırasında sokaklarda dolandırılır. Bu uygulama İsa'nın dirilişinin ve zaferinin bir göstergesidir.³⁹⁰

Nuh Tufanı sonrası Nuh'un yolladığı güvercin ağzında zeytin dalıyla gelmiştir. Bu durumda zeytin yeniden doğuşu simgelemektedir. Hıristiyan

³⁸⁵ Gezgin, s. 16.

³⁸⁶ Skolnik, "Mandrake", s. 110.

³⁸⁷ Melton, J. Gordon, "Mandrakas", *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, Gale Group, Amerika, 2001, C. 2, s. 947.

³⁸⁸ Gezgin, s. 53.

³⁸⁹ <https://peyzax.com/zeytin-agacinin-mitolojik-hikayesi/>, (17.10.2020).

³⁹⁰ Öztekin, s. 57.

folklorunda da buna benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Ayrıca dini günlerde, Roma sokaklarında da zeytin dallarının sallandığını bilmekteyiz. Bu uygulamaların zamanla Hıristiyan dünyasına girdiğini söyleyebiliriz.

2.6. Hayat Ağacı

Hıristiyanlıkta kutsal sembol olan “Haç”ın, Aden Bahçesi’ndeki hayat ağacından yapılmasından dolayı kutsal kabul edildiğinden bahsedilir. Hıristiyanlık ikonografisinde haç, yeryüzünden göklere yükselen bir ağaç, göğün ve yerin merkezine dikilen, evrenin sağlam dayanağı olan ölümsüz bir bitki, Golgota’ya dikilmiş hayat ağacı olarak betimlenir.³⁹¹ Hayat ağacının bazen Noel ağacı, bazen mayıs ağacı, bazen de Adem ile Havva’ya yasaklanan ağaç olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.³⁹² Hıristiyan inancında İsa Mesih’in çarmığa gerildiği ağacın cennetteki hayat ağacından yapıldığı ve insanları diriltme özelliği olduğuna dair bir inanç vardır.³⁹³ Kilise babaları, Hıristiyan teolojisinde bizzat İsa Mesih’i hayat ağacı kabul etmiştir.³⁹⁴

2.7. Çilek

Dini ressamlar Bakire Meryem’i yumuşaklığı ve güzelliğiyle çileğe benzetmişlerdir. Çilek doğruluk ve dürüstlük sembolüdür. Çileğin rengi İsa’nın kanını, üç parçalı çileğin yaprakları ise kutsal üçlemeyi temsil etmektedir. Meryem Ana ve İsa Mesih’in resmedildiği tablolarda çileğin de resmedildiği görülmektedir.³⁹⁵

2.8. Gül

Hıristiyanlıkta saflık, su, ay ve Bakire Meryem ile simgelenen gül, özellikle Katolik Hıristiyanlar açısından papayı temsil etmektedir.³⁹⁶ Yahudilerde hasat bayramı olan Şavuot “gül bayramı” olarak da anılmaktadır. Hıristiyanlar,

³⁹¹ Gezgin, s. 91.

³⁹² Öztekin, s. 80-81.

³⁹³ Tanyu, “Ağaç”, s. 457.

³⁹⁴ Seyfeli, Canan - Tanrıkulu, Merve, s. 78.

³⁹⁵ <http://www.agaclar.net/forum/yasantimizda-ve-sanatta-bitkiler/6413.htm>, (21.01.2021).

³⁹⁶ Wilkinson, Kathryn, *Semboller ve İşaretler*, Çev. Seda Toksoy, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 84.

Yahudilikteki Şavout Bayramı'ndan etkilenecek hamsin yortusu adıyla bir bayram kutlamaktadırlar. Bu bayramda Hıristiyanlar ise kiliselere güller koyarlar.³⁹⁷

İslam dininde de gül, Muhammet Peygamberi simgelemektedir. Gülün saflığı ve güzel kokusu Muhammet Peygamber ile bağdaştırılmaktadır. Dinlerin birbiriyle olan etkileşimlerini somut şekilde bir kez daha görmekteyiz

³⁹⁷ Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 685.

4. BÖLÜM

İSLAM'DA BİTKİ İNANIŞLARI

Yahudilik ve Hıristiyanlıktan sonra ortaya çıkmış olan İslam dini, Muhammet Peygamberin öncülüğünde 610 yılında Mekke şehrinde ortaya çıkmış bir inançtır. İslam dininin kendisine göre tek tanrılı bir sisteme dayanan İslam dini son ilahi dindir. Hz. Muhammet'in peygamberlik görevi öncesinde yaşadığı coğrafya olan Arabistan, çoktanrılı, putperest bir toplumdur. Böyle bir topluma gelerek evrenselleşen İslam'ın temel gayesi tapınılan tanrı Allah'ın tek tanrı olarak tanınmasıdır. İslam'ın kutsal kitabı Allah'ın sözü olan Kuran'dır. Bugün yaklaşık bir buçuk milyar insanın benimsemiş olduğu İslam, barışı, kardeşliği ve adil bir düzeni savunmaktadır.³⁹⁸

İslam tarihinde İslam dininin temel kaynaklarının Kuran ve sünnet olduğu kabul edilmektedir. Sünni İslam inancına göre peygamberin sünnetleri vahiy gibi bağlayıcı niteliktedir. Ama günümüzdeki bazı kesimler sünneti İslam dini için bağlayıcı bir kaynak olarak kabul etmemektedirler.³⁹⁹

Bu bölümde İslam dinindeki bitki inanışlarını üç başlık altında ele alınmıştır. Bunların ilkinin Kuran'ı Kerim'deki bitki inanışları başlığı altında derlenmiştir. Diğer başlıkta ise İslam'ın ikincil kaynağı kabul edilen hadislerdeki bitki inanışlarından bahsedilmiştir. Üçüncü başlıkta ise Türk/İslam sentezinde kullanılan bitki inanışlarını açıklanmıştır.

1. KURAN'I KERİM'DE BİTKİ İNANIŞLARI

İslam inancına göre Kuran'ı Kerim, ilahi kitapların sonuncusu olarak kabul edilmektedir. 23 senede bölüm bölüm inen Kuran'ı Kerim, muhtevası yönüyle dikkat çekmektedir. Çünkü Kuran'ı Kerim'de inanç, ibadet, ahlak, kıssalar ve sosyal konular başta olmak üzere pek çok konuya daha değinilmiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Aydın, 2021, s. 506-515.

³⁹⁹ Bakkal, Ali, "Sünnet'in Kaynak Değeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2003, s. 1-2.

⁴⁰⁰ İlmihal I İman ve İbadetler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 102-104.

Kuran'ı Kerim'de insanların haricinde cinlerden, hayvanlardan ve bitkilerden de bahsedilmektedir. Konumuz gereği bitkilerin Kuran'ı Kerim'de ne şekilde ifade ettiklerini açıklamaya çalıştık. Bazı bitkilerin cennette yetiştiği, bazılarının ise cehennem ağacı olduğu Kuran'ı Kerim ayetlerinde anlatılmaktadır. Bazı bitkilerin üzerine yemin edildiği de görülmektedir. Kuran'ı Kerim'de ifade edilen bazı bitkilerin imtihan sebebi olduğu da göze çarpmaktadır.

1.1. Zeytin Ağacı

Kuran'da 6 yerde geçen zeytin ağacı, Ortadoğu ve Ege toplumlarının vazgeçilmez ağacından birisidir. Yağından yaprağına kadar her alanda kullanılmaktadır. Allah, Kuran'da zeytin ağacı üzerine yemin etmektedir.⁴⁰¹ Üstüne yemin edilen ağaçların başında gelmektedir. Işık ihtiyacını karşılamak için zeytin ağacının yağının kullanıldığını görmekteyiz.⁴⁰² Kutsal kabul edilen Sina Dağı'nın yanında Allah tarafından bitirilen ağacın zeytin ağacı olduğunu görmekteyiz.⁴⁰³

Zeytin, gerek ilahi gerekse diğer dinlerin ortak noktasıdır. Bu yüzden zeytin ağacı tüm toplumlarda birbirine benzer inançları barındırmaktadır.

1.2. Hurma Ağacı

Kuran'da 20 yerde geçmekte olan hurma ağacının, cennet bahçelerinde yetişen bir ağaç olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁴ Kuran'da hurma ağacı servet ve rızık olarak görülmüş,⁴⁰⁵ akıl sahibi insanların hurmaya bakıp ibret almalarını istenmiştir.⁴⁰⁶ Kuran'da Hz. İsa'nın annesi olan Hz. Meryem'in doğum sancılarının başladığı sırada hurma ağacına dayandığı ve hurma ağacından yediği ifade edilmektedir.⁴⁰⁷

Hurma ağacı lifli yapısı sayesinde insanların en temel besin maddesinden biri olmuştur. Hastalıkların tedavisinde de kullanılan hurma doğum sırasında da tüketilen bir besindir. Hurmanın doğumda yardımcı madde olarak kullanılmasının kökenleri Eski Yunan mitlerine kadar dayanmaktadır. Çünkü bu uygulamanın en eski

⁴⁰¹ Tin, 1.

⁴⁰² Nur, 35.

⁴⁰³ Mü'minun, 20.

⁴⁰⁴ Rahman, 11.

⁴⁰⁵ Nahl, 67.

⁴⁰⁶ Bakara, 266, Enam, 99.

⁴⁰⁷ Meryem, 23.

örneklerine Eski Yunan’da rastlamaktayız. Eski Yunan’da hurma ağacı yeni doğan çocukların koruyucusu olarak da bilinmektedir. Kuran’da geçen bu ayetlerin Eski Yunan’daki mitlerle benzer olması bir hayli ilginçtir. Yahudilik ve Hıristiyanlıkla İslam dini arasında ki benzerliklere alışık olduğumuzu ifade edebiliriz. Ama Eski Yunan döneminden kalan mitlerle İslam dinindeki ayetlerin benzerliğini açıklamak pek mümkün görünmemektedir.

1.3. Üzüm

Kuran’da 11 yerde geçen üzüm, gıda ve içecek maddesi olarak ifade edilmektedir. Allah kendi kudretini, büyüklüğünü göstermek ve insanların ders almaları için üzüm bağlarını yarattığından bahsetmektedir.⁴⁰⁸ Allah, kullarının yiyip içmeleri için üzüm bağlarını da yarattığını bildirmektedir.⁴⁰⁹ Kuran’da, Allah’a karşı gelmekten sakınanlara ödül olarak üzüm bahçeleri verileceğine değinilmiştir.⁴¹⁰

Üzüm Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini için kutsal kitaplarında ifade edilen ortak bitkilerden birisidir. Üzüm, bu üç din için ortak özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

1.4. İncir Ağacı

İncir kelimesi Kuran’ı Kerim’de “tin” şeklinde ifade edilmektedir. Tin kelimesi bir kere geçer ve geçtiği sureye adını verir.⁴¹¹ Bazı âlimler “tin” kelimesinin Şam civarındaki Tina dağına dalalet ettiğini ifade eder. Bazı âlimler ise cennette çıplak olan Hz. Âdem ve eşinin üstlerini örttükleri ağaç olduğunu ifade etmektedirler.⁴¹² Ama bu anlatının bir benzerinin Tevrat’ın yaratılış bölümünde geçtiğini söylemeliyiz. Yani İslam âlimlerinin ifade ettiği incir ile örtünme olayı Tevrat’ta da zikredilmektedir. Bu durum iki dinin birbiriyle ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

⁴⁰⁸ En’am, 99, Rad, 4, Nahl, 11, Nahl, 67.

⁴⁰⁹ Mü’minun, 19, Yasin, 34-35.

⁴¹⁰ Nebe, 32, Abese, 28.

⁴¹¹ Tin, 1.

⁴¹² Kutup, Seyyit, *Fi Zilal-il Kuran*, Çev. Salih Uçan vd. Dünya Yayıncılık, İstanbul, C. 10, 1980, s. 508.

1.5. Zakkum Ağacı

Kuran'da 3 surede geçen "zakkum ağacı" cehennem ağaçlarından⁴¹³ birisidir. Duhan suresinde ise cehennemdekilerin ve günahkârların yiyecekleri bir ağaç olarak tanımlanmaktadır.⁴¹⁴ Ayrıca İsrâ suresinde geçen "lanetlenmiş ağaç"tan kasıt zakkum olduğu yönündedir.⁴¹⁵ Saffat suresinde zakkum ağacının cehennem dibinde olduğunu, şeytan kafasına benzetildiğini görmekteyiz.⁴¹⁶

1.6. Sedir/ İlgın Ağacı

Sebe suresinde 1 kere ılgın, 1 kere de sedir ağacı geçmektedir.⁴¹⁷ Surede Seb'e halkına Arim Seli* gönderilmiştir. Bu sel sonrasında verimli olan bahçeler verimsizleşerek o bahçelerde ılgın ve sedir ağaçlarının büyüdüğü ifade edilmiştir. Yani burada sedir ve ılgın ağaçlarının verimsizliği temsil ettiğini görmekteyiz. Daha önce meyve veren ağaçların yerine meyve vermeyen sedir ve ılgın ağaçlarının olması toplumlara verilen bir ceza niteliğinde olabilir.

1.7. Nar Ağacı

Kuran'da 3 yerde geçen nar ağacı cennet meyvesi olması yönüyle önemlidir.⁴¹⁸ Nar ağaçlarının olgunlaştıktan sonraki hallerinin düşünülüp ibret alınması gerektiği ifade edilmektedir.⁴¹⁹ Narın yaratılışındaki muazzamlığa dikkat çekilmektedir.⁴²⁰

İnançların hemen hemen hepsinde bereket ve doğurganlık sembolü olarak anılan nar, İslam inancında da bereketi temsil etmektedir.

⁴¹³ Vakıa, 51-52.

⁴¹⁴ Duhan, 43-44, Vakıa, 51-52.

⁴¹⁵ Karaman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa, vd. *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, DİB Yayınları, Ankara, 2020, s. 497.

⁴¹⁶ Saffat, 62-65.

⁴¹⁷ Sebe, 16.

*Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 3, s. 373.

⁴¹⁸ Rahman, 68.

⁴¹⁹ En'am, 99.

⁴²⁰ En'am, 141.

1.8. Soğan/Sarımsak

Bakara suresinde 1 kere soğan, 1 kere de sarımsak geçmektedir. Musa Peygamberin kavmi çölde iken Rab'den ricada bulunması için Musa Peygambere istekte bulunmuşlardır. Bu istek içinde soğan ve sarımsak vardır. Musa Peygamber ise kavmine daha iyi yiyecekler dururken onları düşük yiyeceklere tercih etmelerine tepki vermektedir.⁴²¹ Düşük yiyeceklerden kasıt ise soğan ve sarımsak olduğu görülmektedir. Çünkü önceki ayetlerde Musa Peygamber aracılığıyla İsrailoğullarına bıldırcın eti ve kudret helvası verildiği bildirilmektedir. Ama bunlardan bile bıkan İsrailoğulları değeri daha az olan soğan ve sarımsak istemektedirler. Bu da onların nankörlüğünü göstermektedir.

1.9. Rıdvan Ağacı/Şeceretü'r-Rıdvân

Hudeybiye Savaşı'nda İslam Peygamberini her şartta destekleyeceklerinin sözünü veren sahabeler, Allah'ın rıdvanını/rızasını kazanmışlardır. Bunun için bir ağacın altında peygambere yapılan biata “*bey'atü'r-rıdvan*”, ağaca ise “*şeceretü'r-rıdvân*” denmiştir.⁴²² Bu olay Kuran'da şöyle geçmektedir;

*“Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁴²³

1.10. Hardal

Kuran'da 2 ayette hardal kelimesi geçmektedir. Bu ayetlerde insanların yaptıklarının hardal tanesi kadar da olsa karşılığını alacakları bildirilmiştir.⁴²⁴ Hardal bitkisinin küçük olması sebebiyle bu ayetlerde benzetme olarak kullanılmıştır. Hardalla ilgili benzetmelere Yeni Ahit'te de rastlamak mümkündür.

⁴²¹ Bakara, 61.

⁴²² Fayda, Mustafa, “Beyat'ül Rıdvan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 6, 1992 s. 39.

⁴²³ Fetih, 18-19.

⁴²⁴ Enbiya, 48, Lokman, 16.

1.11. Tuba Ağacı

Rad suresinde bir kere geçen tuba kelimesi burada “ne mutlu” diye tercüme edilmektedir. Sözlükte ise bağ, bahçe, güzellik, hayır gibi anlamlara gelir.⁴²⁵

İslam inancında tuba ağacı meyve veren, verdiği meyveleri yenebilen, gölgesinde insanların oturduğu, herkesin ihtiyacına yetebilen bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Cennetteki ağaçların en büyüğüdür ve mutluluk kaynağıdır.⁴²⁶

2. HADİS LİTERATÜRÜNDE BİTKİ İNANIŞLARI

İslam dininin ikinci temel kaynağı kabul edilen hadisler, peygamberin söz ve fiillerinden oluşmaktadır.⁴²⁷ Peygamberin ise pek çok alanda hadislerinin olduğuna bilinmektedir. Bu yüzden bitkilerle ilgili hadislerin varlığı da görülmektedir. Hadislerin bazılarının karşılıklarını Kuran’ı Kerim’de bulmaktayken bazılarının karşılıklarını ise Eski ve Yeni Ahit’te görmekteyiz.

2.1. Sidre Ağacı/Sidretü’l Münteha

Sözlükte “*Arabistan Kirazı*” anlamına gelen sidre, ile “*son sınır*” anlamına gelen münteha kelimeleriyle birleşen Sidretü’l Münteha, “*son noktada bulunan sidre, ağaç*” anlamına gelmektedir. Terim olarak İslam Peygamberinin miraca çıkarken karşılaştığı ve pek çok ilahi sırta hakim olduğu ağaç olarak inanılmaktadır. Bu ağaç hakkında farklı görüşler söz konusudur. Muhammet Peygamber miraca çıkarken Sidretü’ül Münteha’nın yanında asli suretiyle Cebrail’i görmüştür.⁴²⁸ Fahrettin Razi’ye göre Sidretü’l Münteha, Allah’ın nurudur, meleklerin suretidir.

Sidretü’l Münteha, İslam dünyası tarafından üzerinde çokça düşünülen başlıca konulardan birisi olmuştur. Bizim tezimizin kapsamı ve sınırlarından dolayı fazla detaya girmedik. Sidretü’l Münteha’nın hadislerde ne şekilde ifade edildiğine bakalım.

⁴²⁵ *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, 289.

⁴²⁶ Gülcü, Ali İhsan, *Eyüp Sultan Türbeler Ve Anıt Mezarlar*, Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 292-293.

⁴²⁷ İlmihal I İman ve İbadetler, s. 145-146.

⁴²⁸ Uludağ, Süleyman, “Sidretü’l Münteha”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, C. 37, 2009, s. 151.

Abdullah b. Habeşi, Hz. Muhammet'ten öyle rivayet etmiştir.

*"Meyvesinden, gölgesinden halkın istifade edeceği, Arabistan kirazı denilen sidri kesen kimseyi Cenab-ı Hak, tepe taklak cehenneme atar."*⁴²⁹

Peygamber burada halka hizmet amacı olan bir ağacın kesilmesinin cehenneme gidecek kadar kötü bir şey olduğu ifade etmiştir.

Hz. Muhammet bir gün mecliste otururken kendisine bir bedevi gelmiş ve peygambere şöyle demiştir.

"Ey Allah'ın Resülü, Allah Kuranda eza verici bir ağacı zikretmiştir. Ben Cennette sahibine eza veren bir ağaç olacağını düşünüyorum. Bu ağaç Sidre ağacıdır." dedi. Bunun üzerine Allah Resülü şöyle demiştir.

*"Allah dikenlerinden soyunmuş bir ağaçtan bahsetmiyor mu? Allah onun dikenlerini temizlemiş ve her diken yerine bir meyve vermiştir."*⁴³⁰ şeklinde karşılık vermiştir.

2.2. Gargat Ağacı

Filistin ve Hicaz bölgesinde yayılım gösteren gargat ağacı, dikenli bir ağaç türü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³¹ Ayrıca dikenli ve bodur bir ağaç olan gargat ağacının Amerika kıtasında da yaşadığı bilinmektedir.

Hz. Muhammet'i, bir hadisinde gargat ağacıyla alakalı olarak şöyle dediği rivayet olunur.

*"Müslümanlarla Yahudiler çarpışmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yahudi taşın, ağacın arkasına saklanacak, bunun üzerine o taş, o ağaç Yahudi'yi kovalayan kimseye, 'Ey Müslüman! Arkamda bir Yahudi var, gel onu öldür!' diyecek. Yalnız gargat ağacı bir şey söylemeyecek; çünkü o Yahudilerin ağaçlarındandır."*⁴³²

Hadiste gargat ağacının Yahudileri koruyan ve gözetken bir ağaç olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Sünni İslam inancına göre kıyametin kopması için gereken şartların yerine gelmesi gerekmektedir. Kıyametin kopması için şartlardan birisi de Müslüman-Yahudi savaşıdır. Sünni İslam inancına göre Yahudiler bu

⁴²⁹ Cami'üs-Sagır, Mısır, 1321, 2/164.

⁴³⁰ El Kurtubi, XVII, 207.

⁴³¹ <https://www.islamveihsan.com/yahudilerin-en-sevdiagi-agac-gargat-agaci-nedir.html>, (02.10.2021).

⁴³² Buhârî, Tecrid, IX, 73.

savaşta yenilecek ve savaştan korkan Yahudiler gargat ağacının arkasına saklanacaklardır. Gargat ağacı ise Yahudileri savaştan koruyacaktır.

Yahudileri koruyacağına inanılan gargat ağacını, Yahudi kaynaklarında araştırdık. Yahudi kaynaklarına baktığımızda gargat ağacıyla alakalı bir ifade bulunmamaktadır. Türkiye’de yayımlanan Yahudi gazetesi Şalom’da da gargat ağacının Yahudilerce kutsal olmadığı yazmaktadır. Şalom’da gargat ağacının yanlış yorumlamadan dolayı bu şekilde edilebileceğinden bahsetmektedirler.⁴³³

Peygamberin böyle bir hadisi söyleyip söylemediğini bilmiyoruz. En azından konumuz dahilinde olmadığı için hadisin sıhhat yönünü araştırmadım. Ama Buhari ve Müslim gibi Sünni İslam’ın sahih kabul ettiği hadis kitaplarında bu hadisin olduğunu da ifade etmeliyiz. Ama Yahudi kaynaklarında gargat ağacıyla alakalı bir ifadenin olmaması da hadisin sıhhat derecesini düşündürmektedir. İslam Peygamberi buna benzer hadis buyurmuş olsa bile sahabenin bunu nasıl anladığı ve tabiine nasıl aktardığı muallakta olan bir konudur. O yüzden gargat ağacının Yahudiler tarafından kutsal olmadığını ifade edersek yanlış olmaz.

2.3. Hurma Ağacı

İslam dininin bitkiye verdiği önem, Enes b. Malik'ten rivayet edilen şu hadisle daha iyi anlaşılacaktır.

*"Kıyamet kapacağı zaman bile elinizde bir hurma fidanı bulunursa, kıyamet kopmadan dikebilecekseniz, hemen o fidanı dikiniz."*⁴³⁴

Bu hadise baktığımızda kıyamet kargaşasında bile fidan dikmeyi öğütleyen bir peygamber tasavvurunu görmekteyiz. Kıyamet koparken bile dikilecek olan ağacın bu dünya için değil, ahiret için bir yatırım olacağı görülmektedir. Kıyametin kopacağı gün özellikle hurma ağacı dikmeyi öğütleyen peygamberin bu tutumu hurma ağacına olan ilgiyi de artırmıştır.

⁴³³ <https://www.salom.com.tr/koseyazisi/108120/yahudi-agaci-garkad>, (15.09.2022).

⁴³⁴ *Cami'üs-Sagir, Mısır*, 1321, 1189.

2.4. İncir Ağacı

Kuran'da üzerine yemin edilen bir bitki olan incir hadiste de buna paralel olarak önemli bir gıda maddesi olarak ifade edilmektedir.

“İncir yiyin. Cennetten bir meyve indi diye haber verecek olsaydım bunu söylerdim. Çünkü cennet meyvesi çekirdeksiz olur. Onu yiyin çünkü bâsûru keser topuk ve eklem ağrılarına (nikris) iyi gelir.”⁴³⁵

Burada peygamberin tıbbi amaçlı kullanılan bir bitkinin önemine dikkat çektiğini görmekteyiz.

3. TÜRK/İSLAM FOLKLORUNDA BİTKİ İNANIŞLARI

Talas Savaşı sonrası boylar halinde İslamiyet'i kabul eden Türk toplulukları, hem İslam dininin maddi ve manevi özelliklerini benimsemişler hem de İslamiyet öncesi adet, gelenek, görenek ve örflerini devam ettirmişlerdir. Türkler İslamiyet'i kabul edince kendi anlayış ve yaşayışlarını da İslamlaştırma yoluna gitmişlerdir.⁴³⁶ Bu İslamlaştırma her alanda olduğu gibi bitkilerle olan inançlarda da kendisini göstermektedir. İslamiyet öncesinde kutsal kabul elden bazı bitkiler, İslamiyet'in kabulüyle dini bir şekle bürünmeyi de ihmal etmemiştir. İslamiyet öncesinde de kutsallık atfedilen bu bitkilerin bazıları, İslamiyet'in kabulüyle hem dini hem de kültürel bir boyut kazanmıştır. Şunu da ifade etmeliyiz ki Türk-İslam folklorunda ki bitki inanışlarının kaynakları sadece İslamiyet öncesi ve İslam sonrası inanışlar olmamalıdır. Çünkü Türklerin İslamiyet'i kabulüyle Ötüken havzasından göç ettikleri bilinmektedir. Konakladıkları veya uzun süre yurt edindikleri yerlerdeki milletlerin ve kültürlerin bitki inanışlarını da bünyelerine katmış olmalıdırlar. Bu inanışları da zamanla Türk-İslam çatısı altında toplanmıştır. Tezin son bölümünde de Türk-İslam sentezi etrafında gelişen bitkiler derlenmiştir.

⁴³⁵ *Kenzü'l-'ummâl*, X, Nr. 28280, 28307

⁴³⁶ Koca, Salim, “Türkler ve İslamiyet”, ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1996, C. 8, S. 22, s. 266-268.

3.1. Buğday

Türk-İslam kültüründe buğday, ekimi, olgunlaşması ve hasadıyla ölümü ve doğumu simgeler. Buğday ayrıca bolluk ve bereketin de sembolüdür.⁴³⁷

Halk inanışına göre bereketi simgeleyen ve birçok yörede düğünlerde, yeni kurulan aileye bereket getirsin diye gelinin başından serpilerek buğday hakkında Evliya Çelebi İstanbul'u anlattığı bölümde şu anekdota yer verir.

“Çiftçi başı esnafı: ... “Ekmek benden bereket senden Allahım” diye feryat ederek boğazlarında torba torba atmaya yani tohumluk buğdayı halk üzere serpererek “Benim elim değil Âdem ata elidir, Yarabbi berekat-ı Halil” diyerek sokaklardan geçerler”⁴³⁸

Buğday, İslam dini açısından bereket sembolü olarak karşımıza çıkar. Tarımla uğraşmayan göçebe bir hayat tarzı yaşayan Türk topluluklarının buğdayla ilişkisi yerleşik hayata geçtikten sonra başlamış olması gerekir. Türkleri yerleşik hayata geçiren nedenlerden birisi de kabul ettikleri dindir. Bu yüzden tarımla uğraşmaya başlayan Türk toplulukları için buğday temel gıda kaynağı haline gelmiştir. Bu yüzden de zamanla bereket simgesi haline gelen buğday Türk-İslam sentezi açısından önemli bir bitki olmuştur.

Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, Anadolu'da daha önce yaşamış olan Hititler, Sümerler gibi medeniyetlerin de inanışlarını zamanla benimseyerek o inanışları Türk-İslam sentezine katmışlardır. Çünkü buğdayın bereketle ilişkilendirilmesinin ilk örneklerini Hititlerde görmekteyiz. Türkler de zamanla bu bitkiye bereket atfetmiştir.

3.2. Çam Ağacı

Hacı Bektaşî Veli insanlardan korunmak amacıyla dağa çıkar. Çam ağacının altına gelince kendisini korumasını ister. Çam ağacı ise hemen dal ve yapraklarıyla barınak haline gelir. Hacı Bektaşî Veli buraya saklanır. Hacı Bektaşî Veli bu ağaçta

⁴³⁷ Gezgin, s. 41.

⁴³⁸ Karacaoğlan, Çiğdem, “Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Yer Alan Bitki Adları” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2018, s.109.

kırk gün çile çıkarır, Allah'a ibadet eder. Günümüzde ise bu ağaçlara adaklar adanmakta ve ziyaretler yapılmaktadır.⁴³⁹

Anadolu'da kutsal olduğuna inanılan bozkurt, kendisine emanet edilen bir bebeği çam ağacı altında beslemiştir. Bebeği çam ağacı altında beslemesi tesadüf değildir. Burada çam ağacı Allah'ın vasıflarını sembolize eder ve kendisinden yardım isteyenlere yardım eder.⁴⁴⁰ Çünkü çam ağacı yıl boyu yeşil kalabilen, yapraklarını dökmeyen bir ağaçtır. Allah da her zaman var olan ve diri bir yaratıcı olduğu için çam ağacıyla özdeşleştirilmiştir. Ayrıca İslamiyet öncesindeki Türk topluluklarında çam ağaçları tanrıların ikametgâhı olarak inanılmaktaydı. Burada çam ağacının İslamileştiğini görmekteyiz.

3.3. Çitlembik Ağacı

Anadolu'nun pek çok noktasında çitlembik ağacının kutsal olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden pek çok yerde bu ağaçtan nazarlık yapılmaktadır. Yeni doğan çocukları kötü ruhlardan koruması için de bu ağaçtan beşik yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Tahtacı Türkmenleri* bu ağaçtan çadır direği yapardı.⁴⁴¹

Ege ve Akdeniz Bölgesinde çitlembik ağacıyla ilgili inanışların olduğunu görmekteyiz. Yöre ahalisi nazarlıklarını bu ağaçlardan yaparlar. Bu ağacın, ahırdaki inekten tarladaki ürüne kadar pek çok şeyi koruduğuna inanılmaktadır.⁴⁴²

Çitlembik ağacı doğal yaşam itibariyle ılıman iklimi seven bir ağaçtır. Bu yüzden yaşam alanları Ege ve Akdeniz kıyılarıdır. Bu durumda Türklerin bu ağacı Anadolu'ya geldikten sonra tanımaları gerekmektedir. Çünkü Türk topluluklarının daha önce bu ağaçla Orta Asya bölgesinde karşılaşmaları pek mümkün değildir. Bu ağaca olan inanç, Ege ve Akdeniz uygarlıklarının devamı niteliğinde bu bölgeye yerleşen Türklere geçmesi mümkündür.

⁴³⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, s. 83.

* Tahtacı Türkmenleri için Bakınız, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 39. s. 436-437.

⁴⁴⁰ Ergun, s. 213.

⁴⁴¹ Duymaz, Ali - Şahin, Halil İbrahim, "Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış Ve Uygulamalar", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 19, s. 121-122.

⁴⁴² Gökçe, Mustafaafa - Kurt, Sinan, "Ağaç Kültü Örneğinde Muğla ve Civarında Eski İnanışlar", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi BAP Birimi*, 19/084/07/5 Numara, s.134.

3.4. Ceviz Ağacı

Anadolu'nun her yerinde ceviz ağacıyla ilgili inanışlar bulunmaktadır. Ceviz ağacının altında yatmanın uğursuzluk getireceğine hatta ölümle sonuçlanacağına dair inanış söz konusudur.⁴⁴³ Ceviz ağacının altında abdest bozan kişiyi cin çarpacağı ve ceviz ağacının altında uyuyanların hastalanacağına da inanılmaktadır.⁴⁴⁴ Ceviz ağacının altında bekleyeni ise yıldırım çarpacağı inanışı da hâkimdir.⁴⁴⁵

Ceviz ağacına atfedilen bu özelliklerin temel sebebi cevizin kimyevi yapısından olmalıdır. Çünkü ceviz ağacı etrafına sülfür gazı salgılar. Sülfür gazı da insanı sersemletir. Ceviz ağacı, yanında uzun süre vakit geçirenlerin halüsinasyon görmesine neden olur. Cevizin bu özellikleri bugün bilim ve teknoloji sayesinde bilinmektedir. Ama daha önceleri cevizin bu kimyevi etkileri bu şekilde ifade edilemediği için bunun yerine halk inanışları türemiştir. Sonuç itibariyle ceviz ağacının altında oturmanın bilimsel olarak doğru olmadığı bir gerçektir. Halk inanışlarındaki maksat da ceviz ağacının altında oturmanın doğru olmadığıdır. Yani ceviz ağacının altında oturmak veya uzun süre vakit geçirmek hem halk inanışlarında hem de bilimsel olarak uygun görülmeyen bir davranıştır.

3.5. İğde Ağacı

Türk-İslam inancında lanetli olarak kabul edilir. Bir gün Nemrut, İbrahim Peygamber'i ateşe atmak için odun toplatır. Toplatılan odunlar bir türlü yanmayı kabul etmez. Bunun üzerine iğde ağacı ateş olup İbrahim Peygamber'i yakmayı kabul eder. Bunun üzerine düzgün ve pürüzsüz olan iğde ağacı lanetlenip dikenli ve işe yaramaz bir ağaç haline dönüştürülür.⁴⁴⁶ Anadolu'da da lanetli olduğu düşünülen bu ağaç yakmak için kullanılmaz. Cezalandırdığı için kıraç ve bozkır topraklarda yetiştiğine inanılmaktadır.

⁴⁴³ Kalafat, Yaşar, *Balkanlardan Ulu Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV*, Berikan Yayınları, Ankara, 2006, s. 520.

⁴⁴⁴ Kalafat, Yaşar, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları İslâmiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınları, Ankara, 2009, s. 60.

⁴⁴⁵ Kalafat, 2006, s. 275.

⁴⁴⁶ Ergun, s. 99.

3.6. Dut Ağacı

Hacı Bektaşî Veli'nin dergâhında bulunan Balım Sultan Türbesi önündeki karadut ağacı günümüzde de kült olma özelliği taşımaktadır. Çünkü bu ağacın Hoca Ahmet Yesevi tarafından oraya getirildiğine dair bir inanış vardır. Buraya ziyarete gelenler dut ağacına çaput bağlayarak dilek dilerler. Bu tarz ağaçların dallarını koparmanın uğursuzluk getireceğine dair bir inanç da bulunmaktadır. Anadolu'nun pek çok yerinde de dut ağacının kutsal kabul edildiğine dair bir inanç yaygındır.⁴⁴⁷

Başka bir halk inancına göre Hacı Bektaşî, şeyhi Ahmet Yesevi'den Anadolu'ya gelmek için izin alır. Güneş doğmadan yola çıkar. Onun yola çıktığını gören Türkistan erenleri meydanda bir ateş yakar. Yaktıkları ateşten bir odunu alarak Anadolu'ya doğru fırlatırlar. Bu fırlatılan odun ise dut ağacıdır. Bu odun ise Hacı Bektaşî'nin dergâhı önüne düşer. Burada yetişen dut ağacı o atılan odundur.⁴⁴⁸

Türk halk çalgılarının yapımında da kullanılan dut ağacı evin ruhu olarak adlandırılır. Türk göreneklerine göre yeni ev yapılırken önce dut ağacı dikilir.⁴⁴⁹ Dut ağacı sadece meyve ve gövdesiyle değil yapraklarıyla da önemli bir ağaçtır. Çünkü dut ağacının yapraklarından değerli bir kumaş olan ipek üretilmektedir. İpek, ticari getirisi fazla olan bir kumaş türüdür. Bu yüzden Anadolu'nun pek çok yerinde ipekböceğine bağlı olarak dut ağacı yetiştiriciliği de önem kazanmıştır.

Bir diğer husus ise dut ağacından pekmez yapımıdır. Üzümünden elde edilen şarabın yerini dut pekmezinin aldığını söyleyebiliriz. Çünkü İslam dininin etkisiyle gelişen halk inanışlarının, günah olan şarabın etkisini azaltıp onun yerine dut pekmezini tercih ettiğini görebiliyoruz.

3.7. Süpürge Otu

Anadolu'nun hemen hemen her yerinde kullanılan süpürge otu ham maddesi olan süpürge otu deyimlerden geleneklere, halk inanışlarından nazar ve büyüye kadar her alanda kullanılan önemli bir bitkidir. Evlilik, ölüm, doğum, misafir ağırlama gibi törenlerde de süpürge ile ilgili inanışlar karşımıza çıkmaktadır. Mesela bir süpürge

⁴⁴⁷ Oymak, İskender, *Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı Çevresinde Gelişen Halk İnanışları, Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*, Ed. Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2010, s. 203-210.

⁴⁴⁸ Duran, Hamiye, *Velâyetname*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 165-166.

⁴⁴⁹ Ergun, s. 238.

üstüne asılan aynaya bakıldıkça evin bereketinin artacağına dair bir inanç vardır. Yeni yapılan evlere ise nazar değmesin diye küçük süs süpürgeleri asılır. Üzerine dualar okunan bir süpürge ile ev süpürüldüğü zaman o evdeki kötü güçler de gider.⁴⁵⁰

3.8. Hayat Ağacı

Hemen hemen bütün inançlarda var olan hayat ağacı figürün zaman içinde İslamlaşarak Türk-İslam kültürüne de girdiğini anlayabiliyoruz.

Türk-İslam kültüründe Allah'ın nurunun “hayat ağacı” üzerine indiğine ve kutlu doğumların bu şekilde yapıldığına inanılmaktadır.⁴⁵¹ İslam'ın kabulü ile birlikte hayat ağacı figürü karşımıza cennetteki “tuba ağacı” olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵² Anadolu'da ise özellikle mimari alanda cami, kervansaray, medrese gibi yapıların duvarlarına veya kapılarına hayat ağacı motifleriyle işlendiğini görmekteyiz. Bu motiflerin İslamiyet öncesi Türk kültürü ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵³ Anadolu'da dokunan halı ve kilimlerin üzerlerinde de hayat ağacı figürüne rastlanır.

Oğuzların bilinen destanı Dede Korkut'ta “gölgelice kaba ağacın devrilmesin” şeklinde bir dua karşımıza çıkmaktadır. Buradaki “gölgelice kaba ağacın” hayat ağacı olabilme ihtimali vardır. Çünkü ağacın gölgeli olması onun korunaklı olduğuna işaret eder. Kaba ağaç şeklindeki ifade ise ağacın ululuğunu simgeleyebilir. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında var olan hayat ağacı inancı Türk boylarının Müslüman olmasıyla tamamen ortadan kalkmamıştır. İslamiyet sonrasında da hayat ağacı inancını İslamlaştırarak devam eden Türk boyları, hayatın her alanında hayat ağacı figürünü kullanmaya devam etmişlerdir. Hemen hemen tüm mimari yapılarda, çini, seramik, halı ve kilim dokumalarında da hayat ağacı motifini görmekteyiz.

⁴⁵⁰ Şenesen, Refiye, “Çukurova Halk Kültüründe Süpürge İle İlgili İnanışlar Ve Uygulamalar”, *Karadeniz Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, S. 9, s. 64-69.

⁴⁵¹ Ergün, s. 145-146.

⁴⁵² Gürcüm, Banu Hatice-Kaleli, Didem, “Kültür Ekseninde Hayat Ağacı Sembolü”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 2020, C. 13, s. 461.

⁴⁵³ Öney, Gönül, “Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi” *Belleten Türk Tarih Kurumu Dergisi*, 1968, C. 32, s. 36.

SONUÇ

İnsanlık tarihiyle beraber var olan bitki inanışlar insan hayatının her alanına nüfus etmiştir. İnsanlığın devamı için bitkilerin varlığı ve devamlılığı son derece önemlidir. Bu yüzden yeryüzünde yaşamış olan tüm din, inanç ve kültürlerde bitki inanışlarını görmek mümkündür. Gerek gıda maddesi, gerek ticaret ürünü gerekse kutsal bir nesne olarak kullanılan bitkiler, ilahi dinlerden Amerikan dinlerine kadar geniş bir yelpazede varlığını sürdürmektedir.

İnsanoğlu yaşadığı sürece hayatının her alanında inanma ihtiyacı duymuştur. Bu inanma ihtiyacı bazı zamanlarda bitkiler ve ağaçlarla giderilmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda insanoğlu bitkilere kutsallık atfetmiştir. Bazı durumlarda bitkiler aşkın bir konuma yükseltilmiştir. İnsanoğlu bitkilerle her zaman iç içe yaşamış ve onları koruyucu/kurtarıcı olarak benimsemiştir.

Bu çalışmada dinlerde ve dinsel geleneklerde var olan bitki inanışlarını tespit edilip yorumlanmaya çalışıldı. Dinlerde ve dinsel geleneklerde bitkilerin hangi alanda ne amaçla kullanıldığı araştırıldı. Özellikle Ortadoğu gibi tarım toplumlarının bitki inanışlarını ve bitkilere vermiş oldukları kutsiyeti ortaya koyuldu. Geçmişten günümüze bitkiler, büyü ritüellerinden ticarete kadar her alanda kullanılmıştır. Geçmişte tıbbi olarak bitkilerin kullanıldığı da bilinmektedir. Günümüzde bile “alternatif tıp” adı altında bitkilerin kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmada, Çin'den Amerika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya içindeki bitki inanışlarının benzer yönleri ele alındı. Medeniyetin beşiği olarak görülen Mezopotamya, Mısır ve Roma geleneğinde bitkilerin kutsallık sebeplerine değinildi. Daha sonra Amerikan, Cermen, Kelt ve diğer Avrupa inançlarındaki bitki inanışları ele alındı. Bunların birbiriyle olan benzerlikleri ortaya koyuldu. Hint, Çin ve Japon inançlarındaki bitki inanışları ifade edildi. Bu coğrafyada yaşamış olan veya yaşamaya devam insanların bitkilerle olan iyi ilişkileri tespit edildi.

İlahi dinlerin ilki olduğuna inanılan Yahudilikte, bitkilerin Yahudi kutsal kitaplarında nasıl betimlendikleri anlatıldı. Daha sonra ise Yahudi dinsel geleneğinde bitkilere nasıl inanıldığına vurgu yapıldı. Tevrat'ta bitkilerin ticaret nesnesi olarak tercih edildiğini görülmüştür. Hıristiyanlık kutsal kitabı Yeni Ahit'te depek çok bitki

inancıları mevcuttur. Bu bitki inanışlarının mahiyeti ve dayanak noktaları açıklandı. Hristiyan folklorunda ifade edilen bitki inanışlarının geçmiş dinlerdeki etkileşimlerine değinildi.

Son bölümde ise İslam dininde yer alan bitki inanışlarını vurgulandı. İslam dininin kutsal kitabı Kuran'ı Kerim'de geçen bitkilerin kullanım biçimlerine dikkat çekildi. Allah'ın vurguladığı veya üzerine yemin ettiği bitkilerin özellikleri ifade edildi. İslam dininde ikincil kaynak kabul edilen hadis literatüründe bildirilen bitki inanışları açıkladı.

Dinler ve dinsel geleneklerin hemen hemen hepsinde ortak olan arpa, buğday, zeytin, elma, am, hurma, incir, meşe ve hayat/yaşam ağaçlarının bulunması tesadüfi değildir. Çünkü bu bitkiler insan hayatıyla doğru orantılıdır. Bu bitkiler insanlık tarihi boyunca toplumları birleştiren ortak noktalardan birisidir. İnsanoğlunun yeryüzünde yaşamaya başlamasıyla gıda ihtiyaı ortaya çıkmıştır. Bu gıda ihtiyaı hayvanlardan ve bitkilerden sağlanmıştır.

Coğrafyaların birbiriyle farklı olması bu ortak ihtiyaa engel değildir. Bu da insanlığın tek bir noktadan veya tek bir kudretten geldiğine delil olabilir. Örneğin Çin inançlarında da meşe ağacı kutsaldır, ilahi özellikleri bünyesinde barındırır. Saygı duyulan ve gerektiğinde tapınılan bir ağaçtır. Aynı şekilde Cermen inançlarında da meşe ağacı kutsaldır. İlahi zellikleri bünyesinde bulundurur. Bu şekilde birbirinden uzak coğrafyalarda bile benzer bitki inanışlarına rastlamak ortak kudretin veya ortak ataların bir delili olabilir.

Tüm dinlerde ve dinsel geleneklerde bazı ağaçların benzer özellikleri olduğunu bilinmektedir. Hatta günümüzde kullanılan bazı bilimsel metotların geçmişte dinsel bir obje olarak kullanıldığı da görülmektedir. Mesela narın tüm inançlarda bereket ve doğurganlık sembolü olarak kullanıldığını ifade edilmişti. Bilimsel olarak da nar suyu ve çekirdekleri içerdikleri antioksidanlar sayesinde kadınların doğurganlık seviyelerini arttırmaktadır. Aslında geçmişte doğurganlığı sperm, yumurtalık ve antioksidan seviyesinde ifade edemeyen bu toplumlar, nara yüzlerce çekirdeğe sahip olduğu için doğurganlık anlamı yüklemişlerdir. Aslında oradaki amaç narın gerçekten doğurganlığı arttırmasıdır. Bu yüzden de kutsal olarak ifade edilmiştir. Bunun örneğini hurma ve zmde de görülmektedir.

Dinler ve dinsel gelenekler için bir diğere önemli bitki ise hayat ağacıdır. Çünkü tüm inançlarda var olan hayat ağacı mimariden, sanata kadar her alanda kullanılmıştır. Tüm dinlerde ortak anlamları bünyesinde barındırır. Tüm dinler için tam ismi belli olmamakla birlikte gökyüzüne kadar uzanır. Kökler yer altı dünyasını, dalları yeryüzünü temsil eder. Tanrıların veya aşkın varlıkların ikametgahı olarak inanılır. Hayat ağacının koruyucu ruhu olduğuna dair inanç tüm dinlerde ve dinsel geleneklerde mevcuttur.

Özellikle Ortadoğu ve Mezopotamya toplumlarında arpa ve buğdayın bereket sembolü olduğu söylenebilir. Çünkü bu toplumlar genelde tahıl toplumlarıdır. İhtiyaçlarının büyük çoğunluğunu tahıl ürünlerinden elde ederler. Bu durumda da tahıllara özellikle arpa ve buğdaya rağbet söz konusudur. Bu rağbet ise bazen aşkın bir hal alarak arpa ve buğdayın sembolize olmasına yol açmıştır. Ayrıca Ortadoğu ve Mezopotamya toplumlarının ayin ve ibadet sırasında temel içeceği olan biranın arpadan yapılması arpaya ayrı bir değer katmıştır. Günümüzde Anadolu'da da yeni evlenen çiftlerin başından arpa veya buğday döküldüğü bilinmektedir. Bu uygulamanın yeni evlenen çiftte bereket getireceğine inanılır. Anadolu'da şu anda var olan buna benzer inançların da Mezopotamya kaynaklı olduğunu ifade edebilir.

Çin ve Hindistan bölgesinde ise arpa ve buğdayın yerini pirincin aldığını görmekteyiz. Aynı şekilde Çin ve Hindistan bölgesinde pirincin bereket sembolü olarak kullanıldığını ifade etmiştik. Kamış da Maya, Aztek ve İnka uygarlıkları için bereketi temsil etmektedir. Buradan şu sonuca varabiliriz. İnsanlar her yerde bereketi sembolize etme ihtiyacı duymuştur. Ama her iklimde ve coğrafyada aynı bitkiler yetişmediği için, bölgenin şartlarına uygun olan bitkiler bereket sembolü olarak kullanılmıştır.

Çam, ölümsüzlüğü, canlılığı, doğurganlığı ve sonsuzluğu simgeler. Roma ve eski Yunan'da da çam ağacı canlılığı, doğurganlığı sembolize eder. Eski Ahit'te çam ağacı verimlilik sembolü olarak kullanılmaktadır. İsa Mesih'in de çam ağacıyla sembolize edildiğini belirtmiştik. Çünkü çam ağacını yıl boyu yeşil kalması, İsa Mesih'in ölüp tekrar dirilmesiyle ifade edilir. Bu yüzden çam ağacının yeşilliği ve canlılığı İsa Mesih'le simgelenir. Çinliler ise çam ağaçlarını mezarlıklara dikerler.

Çünkü canlı olan çam ağacı ölen kişilerin ruhlarını da canlandırır. Bu uygulama Anadolu'ya gelen Türk boyları tarafından da devam ettirilmiştir.

Japonlar, ağaç ruhları olan *kamilerin* ikameti olarak çam ağaçlarını seçmiştir. Eski Yunan'da da *hamadryad* adı verilen ağaç ruhlarının çam ağaçlarında hayatlarını devam ettirdiklerini ilgili bölümde ifade edilmişti. Buradan şu sonuçlara ulaşılabilir. Çam ağacının yıl boyunca yeşil kalması onun ilahi ve kutsal oluşuna sebep olmuştur. Aşkın bir varlığa inanma ihtiyacı hisseden insanoğlu bitkilere bazı anlamlar yüklemiştir. Çam ağacının da yıl boyu yeşil kalması, onun ölümsüzlüğü, canlılığı ve doğurganlığı sembolize etmesine sebep olmuştur. Coğrafyaların farklı olması ortak aklın sonucunu değiştirmemiştir. Tüm dinlerde ve dinsel geleneklerde aynı anlamları taşıyan çam ağacı da ortak aklın değişmez bir sembolü olmuştur.

Kutsal kitaplarda sıkça zikredilen, gerektiğinde üzerine yemin edilen, kesilmesi idam cezasına kadar gidebilen bir ağaç olan zeytin, tüm zamanların barış ve asalet simgesidir. Ortadoğu ve Roma bölgesinde adından sıkça söz ettiren zeytin ağacı ilahi dinlerin hepsinde önem arz eder. Tevrat'ta zeytin ağacının diğer ağaçlara krallığından bahsedilmektedir. Eski Yunan'da da zeytin ağacını sadece soylu kişilerin yetiştirilmesine izin verilmektedir. Zeytin için diğer bir önem ise barışın simgesi olmasıdır. Çünkü Eski Yunan'da olimpiyatlarda zeytin dalı hep barışın sembolü olmuştur. Ayrıca Tevrat'ta da Nuh Tufanı sonrası Nuh Peygamberin yolladığı güvercinin zeytin dalıyla dönmesi gene barış ve sükunetle simgelenmiştir. Zeytin ağaçlarının binlerce yıl yaşayabilmesi onun ululuğuna ve asaletine örnek olarak gösterilebilir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Sonuç olarak bitkiler insanoğlunun en kolay ulaşabildiği ve kendi etkisi altına alabildiği canlılar olarak algılanmışlardır. İnsanlar, karşılaştıkları çeşitli olaylar ve tecrübeler sonucunda bitkilere kutsallık atfetmişlerdir. Çünkü insanoğlu yaratılışı gereği üstün bir şeylere inanma ihtiyacı hisseder. Bazen bu ihtiyacı da yaşadıkları olaylar sonucunda bitkileri kutsallaştırarak karşılamışlardır. Bitkileri büyü malzemesi olarak da kullanmışlardır. Asırlar öncesinde yaşadığı olayları veya karşılaştığı sorunları bilimsel olarak açıklayamayan insanoğlu bunları açıklama ve anlamlandırma ve bu sorunlara çözüm bulma ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda bitkiler gıda maddesi olarak kullanılmalarının yanında şifa

bulma amacıyla da kullanılmıştır. Bu yzden insanoğlu kendi sorunlarını
özmede, hastalıklarını tedavi etmede kullandıkları bitkilere kutsallık atfetmek
ihtiyacı hissetmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız Ercan, C., “Cermen Mitolojisi’nde Yaratılış”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2014.
- Alanoğlu, M., “Zazalar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2019.
- Alıcı, M., “Mecusilik”, *Dinle Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Altman, D., *Kutsal Yemek Sanatı*, Çev. Ela Gürdemir, Dharma Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Altunay, E., *Paganizm 2 Mezopotamya-Mısır*, Hermes Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ameisenowa, Z., “Tree of Life” *The Tree of Life in Jewish Iconography*, Journal of the Warburg Institute, 1938.
- Arık, D., “Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni”, *Halk İnanışları*, Ed. Durmuş Arık, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017.
- Arık, D., “Şintoizm”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, Ed. Baki Adam, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Arslantaş, Y., “Mezopotamya'nın Faunası ve Florası”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uluslararası Dördüncü Orta Doğu Semineri*, Elazığ, 2009.
- Ashkenazi, M., *Japon Mitolojisi*, Çev. Özlem Özarpacı, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Asımgil, A., *Şifalı Bitkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.
- Aslan, S., “Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014.
- Ateş, M., *Mitolojiler ve Semboller*, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 2001.
- Ay, Ş., “Mis Pi” - “Pit Pi” Ritüelleri Ve Eski Mezopotamya’da İnsan Tanrı İlişkisi”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2013.
- Aydar, H., “Adem’in Meyvesi”, *Meyve Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali - Dilek Herkmen, İstanbul Kitabevi Yayınları, 2006.
- Aydın, F., *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Ali Erbaş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- Aydın, M., *Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2021.
- Baki, H., *Ağaç Sevgisi*, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara.

- Bakkal, A., “Sünnet’in Kaynak Değeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2003.
- Baldıran, A., “Demeter”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012.
- Bayat, F., *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2006.
- Besalel, Y., “Tu-Bişvat”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2002.
- Black, J., *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, Çev. Necdet Hasgöl, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Boynudelik, M. - Boynudelik, Z. İ., *Zeytin Kitabı, Zeytinden Zeytinyağına*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Campbell, J., *İlkel Mitoloji, Tanrının Maskeleri*, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitapevi, Ankara, 2001.
- Can, Ş., *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat, 2021.
- Challaye, F., *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Chamdor, A., *Mısır’ın Ölüler Kitabı*, Çev. Suat Tahsuğ, Ruh ve Madde Yayınları.
- Coleman, J., “Mandrake” *The Dictionary of Mythology: An A-Z of Themes, Legends and Heroes*, Arcturus Publishing Limited, İngiltere, 2007.
- Çaycı, A., “Ağaç Kültü”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012.
- Çevik, N., “Hayat Ağacı’nın Urartu Kült Törenlerindeki Yeri ve Kullanım Biçimi”, *Anadolu Araştırmaları 15*, 1999.
- Çığ, M. İ., *Uygarlığın Kökeni Sümerliler I*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.
- Daşdemir, Ö., “Kutsal Kitaplardaki Yasak Ağaç Hikâyesinin Görece Yeni Bir Versiyonu Üzerine”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 69, 2020.
- Demirci, K., *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2013.
- Dirlik, Ü. Ş., *Fethiye’de Halk İnanışları*, Genç Reklam Yayınları, 1997.
- Dugan, E., *Bitkisel Büyü*, , Çev. Selim Yeniçeri, Shambala Kitapları, İstanbul, 2008.
- Duran, H., *Velâyetname*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- Duran, R., “Ağaçlar”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012.

- Duran, R., “Hayat Ağacı”, *Mitoloji ve Din*, Ed. Remzi Duran, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2012.
- Duymaz, A. - Şahin, H. İ., “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç Ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Eliade, M., *Dinler Tarihine Giriş*, Alfa Basım, İstanbul, 2017.
- Erdem, M., *Kırgız Türkleri*, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- Erdoğan, B., *Sorularla Türk Mitolojisi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ergun, P., *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 184-185.
- Eröz, M., *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik ve Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Esin, E., *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Eving, T., *Gods and Worshippers, Inthe Viking and Germanic World*, Tempus Yayınları, Amerika, 2008.
- Fayda, M., “Beyat’ül Rıdvân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, C. 6, 1992.
- Frazer, J. G., *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Frazer, J. G., *Altındal Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*, Çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Gandhi, M., - Singh, Y., *Brahma's Hair: The Mythology of Indian Plants*, Rupa Yayınları, Hindistan, 2000.
- Genç, L., “*Tıbbi ve Aromatik Bitkiler*”, Eskişehir, 2007.
- Gezgin, D., *Bitki Mitosları*, Sel Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gökçe, M. - Kurt, S., “Ağaç Kültü Örneğinde Muğla ve Civarında Eski İnanışlar”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi BAP Birimi*, 19/084/07/5 Numara.
- Grimall, P., *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.
- Gupta, S., *Plant Mythsand Traditions in India*, Munshiram Manoharlal Yayınevi, Hindistan, 2001.

- Güdüdede, A., “Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması”,*Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2018.
- Gülcü, A. İ., *Eyüp Sultan Türbeler Ve Anıt Mezarlar*, Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- Günay, Ü. – Güngör, H., *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ocak Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Gündüz, Ş., *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 397.
- Güngör, H., “Eski Türk Dini”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- Güngör, H., *Türk Din Etnolojisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Gürcüm, B. H. - Kaleli, D., “Kültür Ekseninde Hayat Ağacı Sembolü”,*Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*,2020.
- Gürkan, S. L., *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2012.
- Gürseloğlu, E., “Antik Mısır’da Güneş Kültü”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*,Bilecik, 2022.
- Gürsoy, Ü., “Türk Kültüründe Ağaç Kültü Ve Dut Ağacı”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Ankara, 2012.
- Hançerlioğlu, O., *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Hunnels, J. R., *Şinait-ı Esatir-i İran*, Çev. Bacilan Ferruhi, Tahran, R. 1385.
- Hooke, S. H.,*Ortadoğu Mitolojisi*, Çev. Alaaddin Şenel, İmge Kitapevi, Ankara, 1993.
- Işık, S., “Hayat Ağacı ve Kutsal Ağaçlar: Türk ve Çin Mitolojisi Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*.
- İnal, S., “Meşe Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdü”, *İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1955.
- İnan, A., “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1952.
- İnan, A., *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.
- İnan, A., *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.
- Kalafat, Y., *Balkanlardan Ulu Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV*, Berikan Yayınları, Ankara, 2006, s. 520.

- Kalafat, Y., *Hakkari Yöresi Örnekleri ile Türk Kültürlü Halklarda Büyü*, Berivan Yayınları, Ankara.
- Kalafat, Y., *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları İslâmiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınları, Ankara, 2009.
- Karacaoğlan, Ç., “Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde Yer Alan Bitki Adları” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2018.
- Karakurt, D., *Türk Söylence Sözlüğü*, E-Kitap, 2013.
- Karaman, A., *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul, 2021.
- Karaman, H. - Çağrıçı, M., vd. *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, DİB Yayınları, Ankara, 2020.
- Karamanoğlu, K., *Farmasötik Botanik*, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Kato, S., *Japon Edebiyatı Tarihi*, Çev. Oğuz Balkaya, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.
- Kılıç, Y. – Başol, S., “Hitit Büyü Metinlerinde Geçen Bazı Otsu Bitkiler, Ağaç Türleri Ve Ahşap Nesnelere”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2015.
- Kınal, F., *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
- Koca, S., “Türkler ve İslamiyet”, *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 8, S. 22, 1996.
- Korkmaz, M., *Zerdüşt Dini, İran Mitolojisi*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Kramer, S. N., *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Krışhna, N. / Amirthalingam, M., *Sacred Plants of India*, Penguin Yayınları, Hindistan, 2004.
- Kulak, Y., *Orta Aysa Türk Mitolojisinde Bitki İnanışları*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Kurt, A. O., “Yahudilikte Sürgün Metaforu, Boş Ülke Miti ve İncir Benzetmesi” *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, , İstanbul, 2008.
- Kurt, A. O., - Aykıt, D. A., *Dinler Tarihi*, Bilay Yayınları, Ankara, 2019.
- Kutup, S., *Fi Zilal-il Kuran*, Çev. Salih Uçan vd. Dünya Yayıncılık, İstanbul, C. 10, 1980.

- Küçük, A., / Tümer, G., vd. *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.
- Küçük, A., “Ahid Sandığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988.
- Lewin, R., *Modern İnsanın Kökeni*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1998.
- Melton, J. G., “Alraun”, *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, Gale Group, Amerika, 2001.
- Melton, J. G., “Mandragoras”, *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*, Gale Group, Amerika, 2001.
- Melton, J. G., “Oak Tree”, *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology M-Z*, Gale Grup, Amerika, 2001.
- Mircea, E., *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Kabalcı Yayınları, 2009.
- Munch, P. A., *İskandinav Mitolojisi Tanrıların ve Kahramanların Efsanesi*, Çev. Ahmet Eliuz, Maya Kitap, İstanbul, 2019.
- Narçın, A., *A'dan Z'ye Asur*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Narçın, A., *A'dan Z'ye Aztek*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Narçın, A., *A'dan Z'ye Mısır*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Narçın, A., *A'dan Z'ye Sümer*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Ocak, A. Y., *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- Ojha, P. C., *Flora in the Bhagavata Purana*, BVP Yayınları, Hindistan, 2014.
- Oymak, İ., *Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı Çevresinde Gelişen Halk İnanışları, Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*, Ed. Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2010.
- Ögel, B., *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971.
- Öney, G., “Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi” *Bulleten Türk Tarih Kurumu Dergisi*, C. 32, 1968.
- Öz, C., “Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018.
- Öztekin, S., “Dinlerde Hayat Ağacı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2008.

- ÖztürkAteş, Ş., “Yakındoğu Demir çağ Uygarlıklarında Hayat Ağacı İnancı”,*Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımyanlamış Yüksek Lisans Tezi)*, Diyarbakır, 2012.
- Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Polat, K., “Kutsal Nesnelere İlgili Halk İnanışları”, *Halk İnanışları*, Ed. Durmuş Arık, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017.
- Rezania, P., “Symbol of Lotus on Ancient World”, *Life Science Journal*, 2011.
- Sarıkcıoğlu, E., *Din Fenomolojisi(Dinlerin Mahiyeti ve Tezahür Şekilleri)*, Isparta, 2002.
- Sarıkcıoğlu, E., *Din Fenomonolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2011.
- Schimmel, A., *Dinler Tarihine Giriş*, Ed. Recep Kibar, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.
- Seyfeli, C., - Tanrıkulu, M., “Hıristiyanlıkta Hayat Ağacı: İsa Mesih”, *Dicle İlahiyat Dergisi*, 2018.
- Singer, I., “Apple Tree”,*The Jewish Encyclopedia*, KTAV Yayınları, Amerika, 2008.
- Skolnik, F., “Mandrake”, *Encyclopaedia of Judaica*, Keter Yayınevi, Amerika, 2007.
- Somer, S., - Örs, A., *Yurdumun Yenilebilir Otları*, Mutfak Dostları Derneği, İstanbul, 2003.
- Soury, J., *Karşılaştırılmalı Mitoloji Işığında İsrail Dini*, Çev. Harun Güngör - H. İbrahim Açmaz, AQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Söğüt, Z., *Su Bitkilerinin Peyzaj Mimarlığında Kullanımı*, Çukurova Üniversitesi Genel Yayınları, Adana, 2002.
- Şenesen, R., “Çukurova Halk Kültüründe Süpürge İle İlgili İnanışlar Ve Uygulamalar”, *Karadeniz Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011.
- Şenocak, E., “Türk Halk Kültüründe Ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri” *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2008.
- Tanyu, H., *Türklerde Ağaçlarla ilgili İnançlar*, Türk Folkloru Araştırmaları Yayınları, Ankara 1976..

- Tetzner, R., *Cermen Tanrı ve Kahramanlarının Efsanesi I. II*, Çev. Arzu Yarbaş, İlya Yayınları, İzmir, 2004.
- Tümer, G. - Küçük A., *Dinler Tarih*, Ocak Yayınları, Ankara, 1993.
- Uludağ, S., “Sidretü’l Münteha”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009.
- Upadhyaya, K. K., *Tree Symbol Wordship in India*, Ed. Sankar Sen Gupta, Indian Yayınları, 1960.
- Urton, G., *İnka Mitleri*, Çev. İsmail Yıldız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009.
- Uzelli, G., *Slav Mitolojisi, İnançlar ve Söylenceler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Ülkütaşır, Ş., *Türk ve İslam Geleneğinde Ağaç*, Türk Etnografya ve Folklor Derneği Yayınları, Ankara, 1963.
- Ünal, A., “Yahudi Düğün Gelenekleri” *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2016.
- Ünsal, A., *Ölmez Ağacın Peşinde*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Wallnofer, H., *Azteklerin Unutulmuş Tedavi Yöntemleri*, Çev. Alev Kırım, Okyanus Yayınları, İstanbul, 1998.
- Wilkinson, K., *Semboller ve İşaretler*, Çev. Seda Toksoy, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.
- Yaşkan, S., “Şintoizm’de İbadet”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2020.
- Yıldırım, N., *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Yitik, A. İ., “Taoculuk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2010.
- Zimmer, H., *Hint Sanatında Ve Uygarlığında Mitler Ve Simgeler*, Çev. Gül Çağalı Güven, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.agaclar.net/forum/yasantimizda-ve-sanatta-bitkiler/6413.htm><http://www.agaclar.net/forum/yasantimizda-ve-sanatta-bitkiler/6413.htm>, (21.01.2021).

<http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/yahudilik/106-musevi-dini-bayramlari-ve-kutsal-gunleri>

<https://abidintatli.com.tr/kutsal-kitaplarda-zeytin>, (08.03.2021).

<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1621436357370890577&wfr=spider&for=pc&isFai>[l](https://baijiahao.baidu.com/s?id=1621436357370890577&wfr=spider&for=pc&isFai),(10.05.2022).

<https://historicalmx.org/items/show/141>, (22.07.2022).

<https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2035:%206-12> , (10.10.2020).

<https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%2037>, (20.10.2021)

<https://m.bianet.org/bianet/din/161997-bugun-tu-bisvat-bayrami>, (20.11.2020).

<https://peyzax.com/zeytin-agacinin-mitolojik-hikayesi/>, (17.10.2020).

<https://www.apelasyon.com/>, e-dergi, (02.08.2022).

<https://www.islamveihsan.com/yahudilerin-en-sevdigi-agac-garkat-agaci-nedir.html>, (02.10.2021).

<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/89517/yahudi-mitolojisi-ve-folkloru>, (22.10.2022).

<https://www.salom.com.tr/koseyazisi/108120/yahudi-agaci-garkad>, (15.09.2022).

<https://www.weleda.com.tr/dogal-icerikler/hammadde-projeleri>, (19.09.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Abdülkadir ARI

Eğitim Durumu:

Lisans: Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, 2016.

Yabancı Diller ve Düzeyleri:

1. İngilizce (Orta Düzey)
2. Arapça (Orta Düzey)

İş Deneyimi:

1. Milli Eğitim Bakanlığı, Ücretli Öğretmen, 2019-2022.
2. Arı Ahşap Mobilya, Yönetici, 2021- Günümüz.